

DRAAIBOEK GROENPLAN

RICHTLIJNEN BIJ HET OPMAKEN VAN
EEN LOKALE GROENVISIE

DRAAIBOEK GROENPLAN

RICHTLIJNEN BIJ HET OPMAKEN VAN
EEN LOKALE GROENVISIE

Colofon

Draaiboek Groenplan
Richtlijnen bij het opmaken van een lokale groenvisie

Deze publicatie is een uitgave van Agentschap Natuur en Bos i.s.m. Ruimte Vlaanderen.

CONCEPT

Eli Devriendt (Stad Oostende), Veerle Heyens (Agentschap Natuur en Bos), Liesbet Van Laer (Agentschap Natuur en Bos), Christophe Vandevooort (Ruimte Vlaanderen), Myriam Vandergucht (Stad Halle), Maarten Vansteenhuyse (Stad Brugge), Wim Verheyden (instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)

Grontmij (part of Sweco)

Rebecca Devlaeminck, Stien Van Rompuy, Bart Steenwegen

SAMENSTELLING EN REDACTIE

Public Space, Mechelen

Joeri De Bruyn, Eline Dehullu, Dimitri Neyt

AUTEURS

Rebecca Devlaeminck, An Vanhulle, Stien Van Rompuy

VORMGEVING

www.gestalte.be

DRUK

Die Keure, Brugge

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Marie-Laure Vanwaseele, Agentschap Natuur en Bos,
Koning Albert II-laan 20 bus 8, 1000 Brussel

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd of openbaar gemaakt, door druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze ook, zonder voorgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Copyright © Vlaamse Overheid, auteurs en fotografen, Brussel

Wettelijk depot: D/2015/13.232/2

ISBN 9789082033878

www.natuurenbos.be

www.ruimtevlaanderen.be

‘De kwaliteit van onze lokale groengebieden is van levensbelang. Toegang tot een degelijke groenzone is een basisvereiste voor een goede leefkwaliteit, net zoals wonen, gezondheid en educatie. Publieke groene ruimten geven ons de mogelijkheid om te sporten, elkaar te ontmoeten, ze vormen een platform voor bijeenkomsten, voor educatie, en laten ons bekomen van het stressvolle stadsleven.’

UIT HET MANIFEST VAN DE COMMISSION FOR ARCHITECTURE & BUILT ENVIRONMENT, 'CABE SPACE 2010 – COMMUNITY GREEN: USING LOCAL SPACES TO TACKLE INEQUALITY AND IMPROVE HEALTH'

11	WOORD VOORAF
13	INLEIDING
	WAT IS EEN GROENPLAN?
21	DRAAIBOEK
	RICHTLIJNEN BIJ HET OPMAKEN VAN EEN LOKALE GROENVISIE
	FASE 1. VOORBEREIDING
26	Hoe bepaal je de vraagstelling en focus?
28	Hoe baken je het projectgebied af?
30	Hoe zorg je voor overleg en participatie?
34	Een multidisciplinair team aanstellen
	FASE 2. INVENTARISATIE
38	Historische context
39	Situering van de ruimere omgeving
41	Bestaand groen
44	Bebouwd weefsel
45	Beleidscontext
46	Toekomstige ontwikkelingen
47	Analyse en conclusies
	FASE 3. VISIE- EN CONCEPTVORMING
52	Hoe ontwikkel je een visie?
54	Hoe formuleer je doelstellingen?
	FASE 4. ACTIEPLAN
58	Hoe formuleer je concrete acties?
61	Hoe verloopt de nazorg?

65	VAN THEORIE NAAR PRAKTIJK TYPEVRAAGSTUKKEN EN THEMA'S
77	PROJECTENBOEK 11 VOORBEELDIGE INGREPEN
78	01. DORPSKERN, WACHTEBEKE het dorpsplein // de groene parking
86	02. SPORTPARK, OVERMERE de grootschalige ontwikkeling // de groene link
92	03. MUNTHOF, ANTWERPEN het binnengebied
98	04. PARK DE PORRE, GENTBRUGGE het binnengebied
108	05. PARK BELLE VUE, LEUVEN de omleidingsweg
116	06. LEEFSTRATEN, GENT de straat
122	07. BIODROOM, ANTWERPEN het braakland
128	08. GREEN BASTARDS GARDEN, GENT het braakland
134	09. FILTEINT, SINT-NIKLAAS het binnengebied
142	10. DE TUINEN VAN PUURS het dorpsplein // de groene link
150	11. GROEN LINT, OOSTENDE het braakland // de groene link
163	LEXICON EN BIBLIOGRAFIE

Vandaag staan we in Vlaanderen voor belangrijke uitdagingen: onze bevolking groeit en het klimaat verandert. De bevolkingsgroei zet een grote druk op onze beschikbare ruimte. Groene en open ruimtes moeten ervoor zorgen dat onze dorpen en steden leefbaar blijven, ook als er heel wat nieuwe inwoners bijkomen. Een belangrijke opgave voor lokale besturen is het verhogen van de 'groenblauwe dooradering' van de bebouwde ruimte. Groenblauwe aders zorgen niet alleen voor een verhoging van de ruimtelijke kwaliteit en de beleving van onze woonomgeving, ze spelen ook een cruciale rol op het vlak van klimaatregeling, waterberging en luchtzuivering. De bevolkingsgroei zullen we vooral binnen de bestaande bebouwde ruimte moeten opvangen. Het verdichten van dorpen en steden moet echter samengaan met 'vergroenen'. Succesvol verdichten lukt immers alleen als er voldoende groen en kwaliteitsvolle publieke ruimte beschikbaar is. Denk aan wijkgroen, bomen in de stad, groene gevels of groendaken, aangename parken, natuurlijke waterlopen en goed bereikbare groengebieden aan de rand van de stad.

Met deze elementen kunnen steden en gemeenten een goed functionerende groenblauwe structuur uitbouwen. Een systematische aanpak die al deze elementen op een hoger schaalniveau bekijkt en tegelijkertijd oog heeft voor een integrale benadering die de verschillende beleidsdomeinen betreft, leidt tot een gedragen 'groenplan'. Een groenplan maakt het mogelijk om plekken met een tekort aan groen zichtbaar te maken en opportuniteiten voor het uitbreiden of verbinden van het openbaar groen in beeld te brengen. Op die manier ontstaat een langetermijnstrategie voor groen binnen de gemeente.

In dit nieuwe draaiboek willen we steden en gemeenten de instrumenten aanreiken om de opmaak van een groenplan in goede banen te leiden. We lichten de verschillende stappen toe en tonen voorbeelden van geslaagde projecten in Vlaanderen.

In het eerste deel zoomen we in op het belang van een gezamenlijke opmaak van een groenplan met collega's uit andere beleidsdomeinen. De (open) ruimte delen we immers met vele andere spelers. Het is van groot belang om het groenplan af te stemmen met de verschillende betrokken diensten, zoals mobiliteit, sport, cultuur, klimaat, stedenbouw, enzovoort.

Ik ben dan ook blij om dit draaiboek te kunnen voorstellen als resultaat van een goede samenwerking tussen Ruimte Vlaanderen en het Agentschap voor Natuur en Bos. Ik ben ervan overtuigd dat het opmaken van een lokaal groenplan geen zaak is van gemeentelijke groendiensten alleen, maar een essentieel onderdeel kan zijn van een geïntegreerd ruimtelijk en milieubeleid op lokaal niveau. Zo maken we Vlaanderen leefbaarder, een Vlaanderen waar er ruimte is om avontuurlijk te spelen, om te kunnen wandelen en fietsen door het groen, en om te genieten van de natuur in onze stedelijke leefomgeving.

Joke Schauvliege,
Vlaams Minister van Omgeving, Natuur en Landbouw

INLEIDING

**WAT IS EEN
GROENPLAN?**

GROENVISIE: NAAR EEN GROENE GEMEENTE

Een **groene gemeente** is niet noodzakelijk een gemeente met een grote oppervlakte aan groen. Het is op zich immers geen verdienste een landelijke gemeente te zijn. Waar het wel om gaat, is hoe de gemeente of stad het aanwezige groen weet te **integreren in het stedelijke en sociale weefsel**.

Het **maatschappelijke belang** van een visie op groen kan onmogelijk overschat worden. In het dichtbevolkte Vlaanderen is groene en open ruimte een schaars goed. Tegelijkertijd is er een groeiende vraag naar voldoende en kwalitatief groen. Met het oog op de thematiek van klimaatsverandering en de toenemende bevolkingsdichtheid in de nabije toekomst, bestaat er meer dan ooit een **urgentie voor kwalitatieve groene ruimte** in onze steden en gemeenten. Steeds meer steden en gemeenten gaan daarom op zoek naar een gepaste visie en strategie om het aanwezige groen te verbinden en te versterken. Dankzij een gedragen groenvisie kan een stad of gemeente **gedeelde winsten** boeken op het vlak van sport en recreatie, gezondheid en welzijn, ecologie en mobiliteit.

WAT IS GROEN?

'Groen' is veel meer dan wat op het gewestplan groen is ingekleurd. Het omhelst alle ruimten die een **groene beleving** in zich dragen. Het zijn plaatsen waar mensen het gevoel hebben buiten te zijn en in contact te komen met de natuur. Groene ruimte is dan ook ruimer dan enkel klassieke groene elementen zoals bossen of parken, maar omvat eveneens landbouwgebieden (geel op het gewestplan), waterlopen (blauw), sport- en recreatiegebieden (oranje), braakliggende terreinen, pleinen en zelfs parkeerplaatsen (grijs). Groene ruimte kent vele verschijningsvormen en functies.

Groene ruimte is niet gebonden aan een eigendomsstatuut. Naast openbaar groen speelt ook privaat groen een rol in de gemeentelijke visievorming. We appreciëren privaat landbouwgebied en groene voortuinen immers evenzeer als publieke parken. Bewoners kunnen hun woonwijk als een groene omgeving ervaren, ook al zijn de groene voortuinen niet fysiek toegankelijk voor iedereen. Daarom is ook de **visuele toegankelijkheid** van groene ruimten van belang. Groene, open ruimte vervult **verschillende functies**. Groen is de gebundelde aanwezigheid van onder meer recreatie, natuur, speelruimte, sport en langzaam verkeer. Het is nauw verbonden met ons dagelijks leven. Groene ruimte heeft een opvallend **multifunctioneel doel**: het verbindt, integreert en versterkt. Daarnaast vervult groene ruimte tal van sociale, ecologische en economische functies. Groen kan bijvoorbeeld **nieuw leven** blazen in het **stedelijke en maatschappelijke weefsel**. Door een beperkte ingreep wordt een park bijvoorbeeld het middelpunt van het buurtleven. Volkstuintjes brengen mensen bij elkaar. Een groene interventie in een stadsdeel in transitie kan een buurt helemaal opwaarderen. Het stadsdeel wordt opnieuw aantrekkelijk om in te wonen en er ontstaat een nieuwe impuls voor de lokale economie.

Door de **klimaatverandering** bereidt Vlaanderen zich voor op stijgende temperaturen en meer periodes van droogte en intense neerslag. Dat vertaalt zich in een grotere kans op wateroverlast en een afname van de waterkwaliteit, maar ook op zomersmog, opwaaiend stof en landbouwplagen. Het **ecologische doel** van groene ruimte bestaat erin om de gevolgen van de klimaatverandering in te perken. Door bijvoorbeeld de natuurlijke loop van een beek te herstellen, ontstaat niet alleen een nieuw stukje natuur, maar is de omgeving meteen ook beter bestand tegen overstromingsgevaar.

In tijden van economische crisis, proberen steden en gemeenten hun investeringen goed te motiveren en af te wegen binnen een globale budgettaire oefening. Ze streven naar voldoende return on investment. Hoewel de misvatting bestaat dat groen vooral geld kost en weinig opbrengt, kan een investering in het groene weefsel toch **grote meerwaarden** opleveren.

In het concept van '**natuurgebaseerde oplossingen**' wordt in de natuur gezocht naar oplossingen voor diverse maatschappelijke uitdagingen. Daarbij gaat het niet alleen om water, voedsel, beschutting en grondstoffen, maar weet men dat groen ook 'rendeert' op het vlak van algehele welvaart en gezondheid. Natuurgebaseerde oplossingen laten toe om de baten van groen in financiële en maatschappelijke winsten uit te drukken. Wanneer we groene ruimten evalueren aan de hand van natuurgebaseerde oplossingen, kunnen we de maatschappelijke baten en kosten van een plek tegen elkaar afwegen.

HOE ZET JE DE STAP NAAR HET BELEID?

We weten groene ruimte in onze omgeving steeds meer te waar-
deren. Een breed gedragen appreciatie voor groen biedt potentieel
voor maatschappelijke verandering als ze vertaald wordt naar een
krachtig beleid.

Een principe implementeren in het beleid en uiteindelijk in de prak-
tijk brengen, vraagt een sterk instrumentarium. De praktijk leert dat
steden en gemeenten de keuze hebben uit **verschillende strate-
gieën en instrumenten**. De keuze van het exacte instrumentarium
hangt af van de context, de gemeentelijke organisatie en de beschik-
bare middelen.

Alles begint met een **sterke visie**. Welke piste de stad of gemeente
ook wil bewandelen, ze hoort te vertrekken van een goed **beleids-
plan** en een sterk **overlegplatform**. De grote succesfactor is steeds
een **brede consensus**. Dat zijn de basisingrediënten van een succes-
vol plan.

WAT IS EEN GROENPLAN OF GROENVISIE?

Het gemeentelijk groenplan of groenvisie is een beleidsdocument dat de rol en het **belang van groen** erkent, benoemt en uitdrukt. Een groenvisie of -plan beschrijft het aanwezige groen, zijn waarde, samenhang en functie. Het formuleert een **toekomstvisie en strategie** voor de groene ruimte in de stad of gemeente. Wat is het wensbeeld van de gemeente? Hoe wil ze de bestaande groenstructuur versterken? Wat zijn daarin de prioriteiten? Waar is er nood aan nieuwe groenstructuren? Welke eisen worden er aan het groen gesteld?

De opmaak van een groenplan of groenvisie is essentieel om het groen in de gemeente op een grondige manier te evalueren en te versterken. De groenvisie legt de basis voor andere beleidsplannen en voor concrete projecten. Het tekent een kader van **kwalitatieve randvoorwaarden** uit. Daarmee kan de stad of gemeente ruimtelijke ontwikkelingen en projecten beoordelen. Bij de herinrichting van een weg of plein worden er al te vaak op het laatste nippertje nog bomen toegevoegd, op het moment dat er eigenlijk al geen beschikbare ruimte meer is tussen de funderingen, leidingen en verhardingen. Een stad of gemeente kan dat soort fouten vermijden door de groene randvoorwaarden op voorhand vast te leggen.

Het groenplan is een richtinggevend document voor de gewenste kwantiteit en kwaliteit van het groen. Een groenvisie of -plan is geen concreet ontwerp. Dat is het domein van de ontwerper, die de principes en doelstellingen van het groenplan in concrete projecten zal vertalen. Een groenvisie is ook geen groenbeheer, wat de verantwoordelijkheid is van de beheerder, meestal de groendienst. Een cruciaal aspect van een groenvisie of -plan is **sectoroverschrijdende samenwerking en communicatie**. In groene ruimte komen thema's als **natuur, water, landschap, cultuurgeschiedenis, klimaatverandering en leefbaarheid** samen. Er vindt ook een afweging plaats met de sectorale belangen van verkeer, wonen en werken. Groen is per definitie sectoroverschrijdend.

Om een groenvisie op te stellen, is er nood aan een breed **overlegplatform** waarin een samenwerking tot stand komt tussen alle **relevante partners**: bestuurders en ambtenaren van de verschillende beleidssectoren, multidisciplinaire experts en burgers. De verschillende partijen brengen hun eigen sectorale of lokale kennis in, denken en beslissen mee en maken op die manier gedeelde winsten mogelijk voor het groen in de gemeente. Niets is zo belangrijk als een **draagvlak** binnen het bestuur en de administratie, maar ook onder de burgers. Burgerparticipatie is bovendien een van de voornaamste bronnen om de waardevolle lokale kennis die aanwezig is bij de inwoners aan te wenden en zo tot een voldragen en geïntegreerde groenvisie voor de hele gemeente te komen.

DRAAIBOEK

RICHTLIJNEN
BIJ HET
OPMAKEN VAN
EEN LOKALE
GROENVISIE

Een groenplan of -visie bestaat uit twee luiken. Enerzijds is er een **inhoudelijk luik** met gegevens, interpretaties, doelstellingen en acties. Anderzijds is er een **communicatief luik** dat zich richt op overleg, informatie-uitwisseling, betrokkenheid en consensus.

Beide aspecten staan in continue **wisselwerking** met elkaar. Via communicatie wordt informatie verworven en doorvertaald naar het inhoudelijke werk. De output daarvan wordt dan weer afgetoetst door overleg en communicatie. De besluitvorming van dat overleg zorgt voor bijsturing van de visievorming. Beide aspecten komen in het hele planproces voor. Het planproces vervlecht ze en zorgt voor een evenwichtige uitwerking.

Het proces om tot een groenplan of groenvisie te komen, bestaat uit **vier opeenvolgende fasen**, die hierna in detail worden besproken. In de eerste fase, de **voorbereiding**, bepaal je de vraagstelling en focus, baken je het projectgebied af, kies je een overlegplatform en begeleidingsstructuur, en stel je een multidisciplinair team aan.

De tweede fase omvat de **inventarisatie**. Die is gericht en pragmatisch. Je kan als stad of gemeente de volgende zaken inventariseren: de historische context, de ruimere omgeving, de bestaande groenstructuur, het bebouwde weefsel, de beleidscontext en toekomstige ontwikkelingen. Op het einde van de inventarisatie voer je een analyse uit die de groenbehoefte formuleert en de planopgave duidelijk maakt.

De derde fase gebruikt de geïnventariseerde en geanalyseerde elementen om tot een breed gedragen **visie** te komen. Die vertaalt zich dan in concrete doelstellingen.

Ten slotte stel je op basis van de doelstellingen **acties** voor. Neem ze op in de gemeentelijke jaar- of meerjarenplannen en vertaal doelstellingen op de lange termijn naar concrete acties op korte termijn. Na het opstellen van zo'n actieplan, is **nazorg** de prioriteit. Volg bijvoorbeeld jaarlijks op of de acties zijn uitgevoerd zoals voorzien. De overlegstructuur die het plan begeleidde, kan op post blijven voor de nazorg.

FASE 1

VOORBEREIDING

Neem uitgebreid de tijd om het groenplan of de groenvisie voor te bereiden. Met een degelijke voorbereiding waarin alle actoren betrokken zijn, is de kans veel groter dat het project ook echt uitgevoerd zal worden.

1. HOE BEPAAL JE DE VRAAGSTELLING EN FOCUS?

Het traject begint met **kritische zelfreflectie**. Hoe is het gesteld met de publieke ruimte en het groen in de stad of gemeente? Waar liggen de **uitdagingen**?

Begin met de **vraagstelling** vast te leggen. Wil de gemeente of stad haar ecologische waarde versterken of het groenaanbod in de kern vergroten om jonge gezinnen aan te trekken? Is het de bedoeling om weginfrastructuur beter leesbaar te maken met verkeersgeleidend groen? Of wil de gemeente of stad het aanwezige groen verbinden met dat in de buurgemeenten?

In sommige steden of gemeentes stellen de bewoners bijvoorbeeld een tekort aan **groengevoel** vast. Het is mogelijk dat de gemeente of stad in eerste instantie niet meteen de vinger kan leggen op het precieze probleem. Men voelt wel aan dat sommige stadsdelen geen groene indruk nalaten. Er is misschien wel heel wat groen aanwezig binnen de grenzen van de gemeente, maar het is niet overal 'ervaarbaar'. De opmaak van het groenplan kan vertrekken vanuit de vraagstelling: 'Hoe kunnen we de stad of gemeente een groenere aanblik geven?'

Je spreekt af waar de gemeente aan wil werken en wat de behoefte of vraag juist is. Tegelijk bepaal je of de focus op de hele gemeente ligt of op bepaalde zones in het bijzonder. Je tekent in grote lijnen een **toekomstvisie** uit voor je stad of gemeente.

Een **duidelijke vraagstelling, focus en ambitie** laten toe om veel gerichter te werken. Ze geven aan welke elementen geïnventariseerd moeten worden, hoe het gebied afgebakend dient te worden en wie er mee rond de tafel zal zitten.

Kies resoluut voor een efficiënte en vooral **pragmatische aanpak**. Het groenplan mag geen ellenlange encyclopedie worden, maar een **gericht werkdocument**. Dat betekent natuurlijk niet dat de inzichten en verwachtingen niet kunnen evolueren tijdens het planproces. Het initiatief hoeft niet noodzakelijk van de groendienst te komen. Een project van de jeugddienst om het speelweefsel te versterken of een burgerinitiatief rond mobiliteit kunnen net zo goed de aanleiding vormen. Het is sowieso zinvol om **bestaande initiatieven**, ideeën en verzuchtingen bij elkaar te brengen in het groenplan.

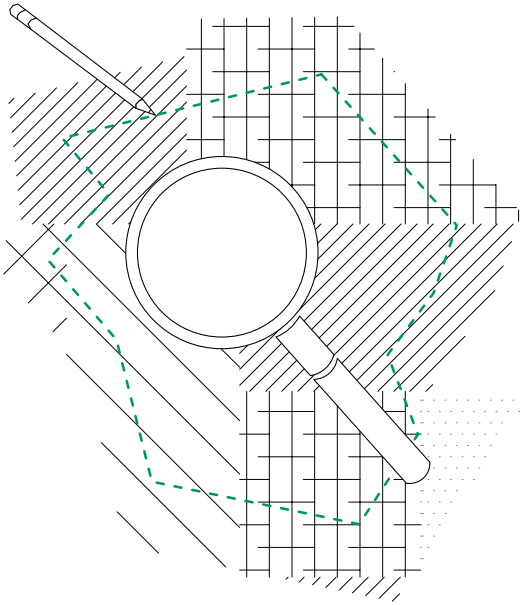
Een groenplan of -visie kan evengoed tot stand komen vanuit een andere problematiek. Zo kan de stad een **speelweefselplan** opstellen om de hiaten en kansen in het gemeentelijk speelweefsel bloot te leggen. Een groenvisie kan daar gemakkelijk op aansluiten met de vraagstelling: 'Hoe verhogen we de landschappelijke, ecologische en gebruikskwaliteit van het speelweefsel?'

Het kan ook dat het gemeente- of stadsbestuur de vraag krijgt van de bevolking om bijvoorbeeld moestuintjes te voorzien op een **braakliggend perceel**. Het bestuur kan die vraag aanwenden om een ruimere afweging te maken over braakliggende terreinen en die in een algemene groenstrategie te integreren.

Wees dus ambitieus en **leg de lat hoog** bij het opstellen van een groenplan of -visie: betrek andere diensten en maak gebruik van beleidskwesities die strikt genomen misschien buiten de bevoegdheden van de gemeentelijke groendienst vallen. Bij ingrepen aan de publieke ruimte hou je bijvoorbeeld ook best rekening met de effecten van **klimaatverandering of toenemende verstedelijking**. In een groenplan of -visie kan je acties formuleren die de stad voorbereiden op klimaat- en bevolkingsvraagstukken, zowel op korte als lange termijn en op kleine en grote schaal.

2. HOE BAKEN JE HET PROJECTGEBIED AF?

Het projectgebied is het gebied waarop de stad of gemeente een visie wil ontwikkelen om er doelstellingen te realiseren.

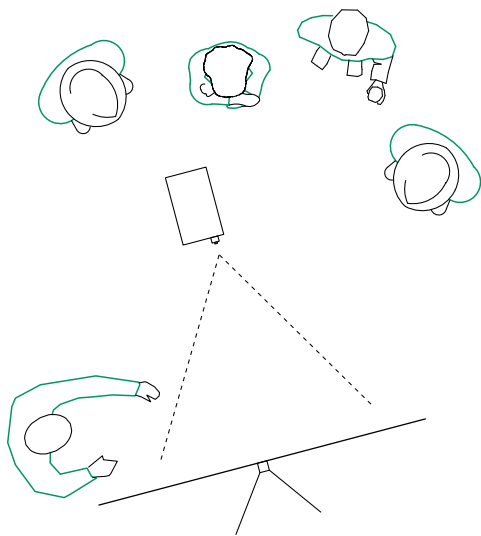
Het **projectgebied afbakenen** volgt uit de vraag. Is het de bedoeling acties uit te werken voor een bepaalde wijk of buurt, dan kan het plangebied beperkt blijven tot de grenzen van de wijk. De focus kan evengoed op de dorpskern of binnenstad liggen of samenvallen met de gemeentegrenzen. Omdat groene structuren niet aan de door de mens getekende grenzen ophouden, is een voldoende **ruime en logische afbakening** van het projectgebied noodzakelijk.

Bij het afbakenen van het projectgebied kan je je baseren op de uitgetekende grenzen van het Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan (GRS) of afbakeningsplannen voor stedelijke gebieden waarin een kaart 'bestaande ruimtelijke structuur' is opgenomen.

Het **onderzoeksgebied** is ruimer dan het projectgebied. Het onderzoeksgebied bepaal je pragmatisch op basis van de thema's die in de analysefase aan bod komen. Je bekijkt het projectgebied als het ware in vogelperspectief. Wanneer er bijvoorbeeld een bos aanwezig is dat deel uitmaakt van een bovenlokale bosstructuur, dient die structuur in beeld gebracht te worden in het onderzoeksgebied. Is een bepaalde straat een belangrijke verbindingssas, dan maken de grotere wegen waar ze op aansluit ook deel uit van het onderzoeksgebied. De ruimtelijke context waarin het projectgebied functioneert, komt zo in beeld.

3. HOE ZORG JE VOOR OVERLEG EN PARTICIPATIE?

AMBTENAREN EN BESTUUR BETREKKEN

Het is belangrijk dat een groenvisie of groenplan een groot **draagvlak** heeft binnen de gemeentelijke administratie en politiek. Probeer daarom de keuzes in de visievorming in **consensus** te nemen. Het constructief samenbrengen van verschillende sectorale standpunten verbetert de samenhang van het plan en leidt tot grotere betrokkenheid. Wanneer de relevante diensten, beleidsmedewerkers en strategische partners van in het begin betrokken zijn, kan bovendien een waardevolle **informatie-uitwisseling** tot stand komen.

Begin al met een verkenning van de te betrekken partijen in de fase waarin je de vraagstelling probeert te definiëren. Gaat het over speelruimte, dan is er een rol weggelegd voor de jeugddienst. Verkeersveiligheid vraagt om betrokkenheid van de mobiliteitsdienst. Ook de gemeentesecretaris of een gemandateerd schepen kunnen partners zijn.

Stel de **begeleidingsgroep** samen uit deze ruime groep van relevante ambtelijke partijen. Het is ook belangrijk om voldoende decision-makers op te nemen, maar die groep toch compact genoeg te houden

in functie van pragmatische overlegmomenten. Een manier om dat te doen, is door onderscheid te maken tussen een aantal spilfiguren; zij die de groenvisie of het groenplan intensief begeleiden, en enkele anderen die op strategische momenten geconsulteerd worden. Zorg ervoor dat iedereen vlot zijn of haar input aan de begeleidingsgroep kan toevertrouwen.

Er zijn **verschillende werkvormen** mogelijk: regelmatige workshops, informele wisselwerking of een gestructureerde stuurgroep. Bij voorkeur ontstaat hieruit een **permanent overlegplatform** waarin alle projecten rond publieke ruimte aan bod kunnen komen. Die begeleidt uiteindelijk ook de implementatie van de groenvisie of het groenplan.

Zet steeds in op **sensibilisering en educatie** van de stedelijke medewerkers. Betrokkenheid van de medewerkers op het terrein, zoals groenarbeiders en gemeentewerkers, is belangrijk omdat zij als **ambassadeurs van het groenbeleid** tussen de mensen staan. Zorg dat de medewerkers van de relevante diensten vertrouwd zijn met de groenvisie en bereid zijn die toe te passen. Het hangt van hen af of de filosofie en inhoud van het groenplan worden doorgegeven, bijvoorbeeld bij personeelwissels en politieke hervormingen. Zorg ervoor dat het groenplan een **win-win-situatie** oplevert voor de verschillende diensten. Zo kan de aanleg van een netwerk van groene dooradering samengaan met de aanleg van een fietspa-dennetwerk. Op die manier staan zowel de dienst mobiliteit als de groendienst achter een en hetzelfde project en streven ze naar **gedeelde winsten**.

GLUREN BIJ DE BUREN

Er liggen kansen in **gemeenteoverschrijdende visievorming**. Groen kent tenslotte geen gemeentegrenzen. Bepaalde structuren op macroniveau, zoals dreven, bossen, kleine landschapselementen en wandel- en fietsroutes, verdienen een visie op datzelfde macroniveau.

Het kan natuurlijk niet de bedoeling zijn om het proces te vertragen door ingewikkelde intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Maar bekijk zeker bestaande visiedocumenten van de buurgemeenten. Zijn er interessante initiatieven in een nabijgelegen stad of gemeente? Misschien zijn er samenwerkingen mogelijk. Er kan vaak heel wat geleerd worden van de **ervaringen van burenen**.

BESLISSINGSMOMENTEN VASTLEGGEN

Op verschillende momenten in het planproces worden beslissingen voorbereid. Het is aangewezen om op enkele strategische momenten een min of meer officiële, **princiële goedkeuring** te vragen aan de formele beslissingsorganen van de stad of gemeente, zoals het college van burgemeester en schepenen en de gemeenteraad. Bereid iedere beslissingsvraag goed voor en voorzie gedegen documentatie. Communiceer vooraf over het belang van de voorliggende vraag. Door de richting waarin de groenvisie of het groenplan evolueert af te toetsen, vermijd je dat er op het einde nog fundamentele zaken in vraag worden gesteld. Het bevordert ook het **interne draagvlak**.

MIDDENVELD EN BEWONERS LATEN PARTICIPEREN

De behoefte van burgers om meer direct **zeggenschap** te krijgen over hun leefomgeving groeit. Een breed draagvlak is essentieel om tot implementatie van het plan te kunnen overgaan. Een noodzakelijke stap is de sensibilisering van burgers, zodat zij begrip kunnen opbrengen voor de aangekaarte problematiek en willen participeren aan het project.

Wisselwerking tussen overheid en middenveld of burgers blijkt vaak erg vruchtbaar. Bij 'burgerparticipatie' nodigt de overheid burgers uit om mee te werken aan overheidsdoelen, zoals het opstellen van een groenvisie of groenplan. De overheid houdt evenwel de regie in handen. Er kan een voorzichtig onderscheid gemaakt worden tussen het strategische en het meer concrete aspect van een groenvisie. Het uitzetten van de strategische lijnen behoort in principe tot het takenpakket van het beleid, maar het kan zinvol zijn om ook input van organisaties of de bevolking mee te nemen.

Wanneer je **participatiemomenten** inlast, hangt af van het soort participatie dat je beoogt. Je kan een natuurvereniging betrekken in de inventarisatiefase, of geëngageerde burgers in workshops laten meedenken over de doelstellingen voor concrete zones. Het is sowieso zinvol om, eenmaal er een visie ontwikkeld is, die aan de inwoners te communiceren. Er is verder nood aan een tijds kader, een beslissingsproces en een methode van promotie voeren.

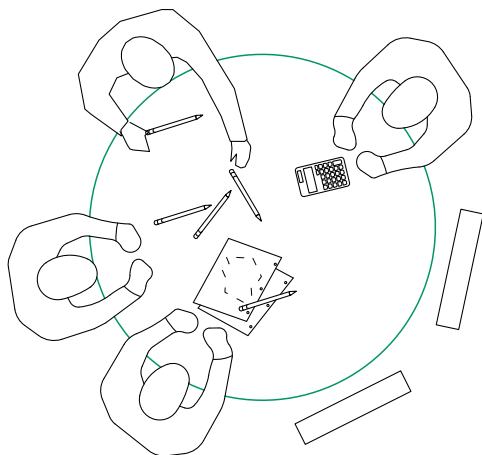
Maak de voorliggende problemen en voorstellen zo concreet mogelijk voor de deelnemers aan het participatietraject. Een vage aanpak werkt niet. Concrete voorstellen zorgen voor de vlotste trajecten, zo leert de ervaring. Maak iets abstracts tastbaar met een **terreinwandering** of een **fotomontage**.

Zorg daarnaast voor een goeie communicatie langs meerdere kanalen. Onprofessionele communicatie kan een planproces fnuiken. De gemeente moet zich ervan bewust zijn dat **doelgerichte communicatie** energie, middelen en professionele methodieken vereist. Communicatie houdt ook nooit op: de gemeente moet blijven berichten aan de hand van websites, blogs, persartikels, posters of flyers.

Het is ten slotte wenselijk om de bevolking een manier te geven om terug te koppelen over hoe hun input gebruikt wordt. Burgers willen inzicht over hoe het project waaraan zij hebben bijgedragen, verder evolueert.

4. EEN MULTIDISCIPLINAIR TEAM AANSTELLEN

Vertrouw de gemeentelijke groenvisie of het groenplan toe aan een intern of extern multidisciplinair team dat ervaring heeft met **conceptueel denken**. De uitdaging van dit team bestaat erin het conceptuele te bewaken, maar tegelijk rekening te houden met het concrete gebruik en beheer van de groene ruimte.

Omdat een groenvisie of -plan zich niet beperkt tot één domein of discipline, is het aangewezen een **multidisciplinair team** aan te stellen dat de concepten van het begeleidingsteam uitwerkt aan de hand van ontwerpend onderzoek. Relevante disciplines zijn onder meer groen, ecologie, landschap, ruimtelijke planning, openbare werken, mobiliteit, waterbeheer, communicatie, ontwerp, klimaat, jeugd...

Het is niet praktisch en niet haalbaar om voor elke relevante discipline een specialist af te vaardigen in het multidisciplinair team. Beter is om binnen het multidisciplinair team een kern samen te stellen met een beperkt aantal profielen. Ga voor dit kernteam steeds uit van een **sterke wisselwerking** tussen ruimtelijk-stedenbouwkundige expertise en groen- en milieup expertise. Wanneer nodig kan het kernteam beroep doen op een **klankbord** van andere experts.

Het communicatieve aspect van de opdracht is even belangrijk als het inhoudelijke. Het aangesproken team staat ofwel zelf in voor **overleg en communicatie** of besteedt het uit aan gekwalificeerde mensen. De opdrachtgever kan het communicatieve luik eventueel ook zelf opnemen, juist omdat overleg en intern draagvlak zo belangrijk zijn voor de procesvoering.

Als de gemeente een extern team wil betrekken, is een goed **bestek** van het grootste belang. Dat omvat:

- Een **opdrachtformulering** die het belang van overleg en publieke consultatie uitdrukt.
- **Selectiecriteria** die vragen om een multidisciplinair team (met minimum bepaalde disciplines) dat ervaring heeft met beleidsprocessen en conceptueel denken.
- **Gunningscriteria** die niet alleen op kostprijs gericht zijn, maar vooral kwalitatieve aspecten beoordelen, zoals ervaring van het team met conceptuele studies of groenplanning, de visie van de inschrijver, aandacht voor criteria tot implementatie.
- Een **ruime timing** voor het planproces: een groenvisie of groenplan moet kunnen rijpen, zowel in de hoofden van de initiatiefnemers als bij de diensten en inwoners.
- Het bestek dient uiteraard te voldoen aan de wet op de overheidsopdrachten.

FASE 2

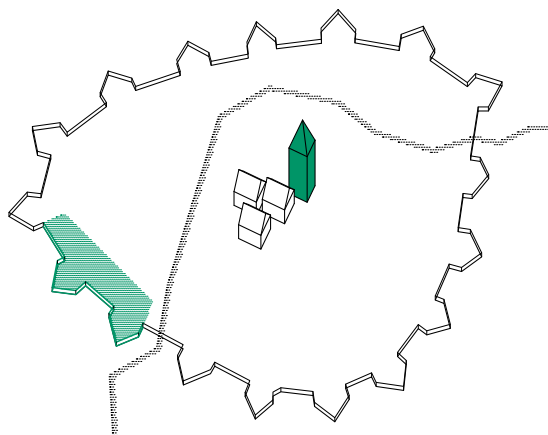
INVENTARISATIE

De inventarisatiefase verschaft inzicht in de bestaande toestand van de groenstructuur. Gebruik je focus en vraagstelling om te bepalen wat er zoal geïnventariseerd moet worden. Het is zeker niet de bedoeling alles te inventariseren. Beschrijf de elementen die zinvol kunnen zijn en gebruik daarbij zoveel mogelijk bestaand bronnenmateriaal. Neem zowel kwantitatieve als kwalitatieve aspecten in beschouwing.

1. HISTORISCHE CONTEXT

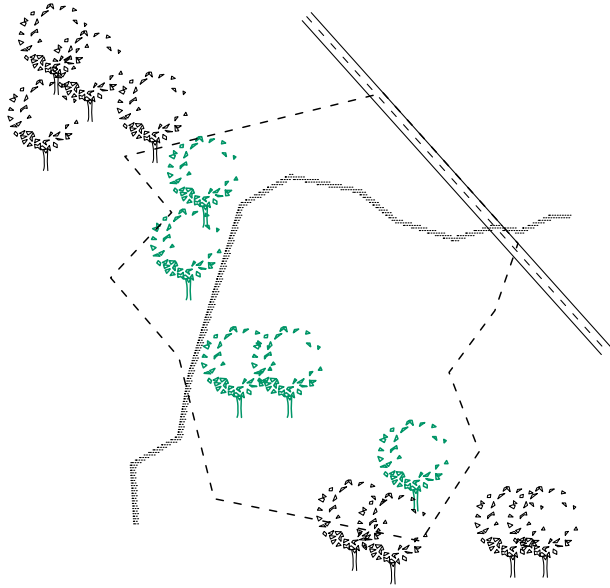

Historische groenstructuren, landschappelijke gehelen en restanten daarvan kunnen een waardevolle insteek bieden in de groenvisie. Je hoeft daarvoor geen omstandige geschiedkundige studie uit te voeren. Werp bijvoorbeeld een blik op het **historisch kaartmateriaal** van Ferraris (1771-1778), Vandermaelen (1846-1854) en Popp (1842-1879), de buurtwegenatlas (jaren 1840) en historische luchtfoto's. De kaarten tonen snel de evolutie van stratenpatronen en perceelstructuren, de omvang van landschappelijke gehelen en netwerken van dreven en buurtwegen.

Historische structuren kunnen in het verdere planproces als **inspiratie** dienen voor nieuwe ingrepen. Zo kan je historische dreven en verkeersassen opnieuw zichtbaar maken aan de hand van wegbeplanting of kan je nog bestaande buurtwegen herwaarderen.

2. SITUERING IN DE RUIMERE OMGEVING

Het projectgebied staat niet op zich. Het situeert zich in een omgeving en staat er op verschillende manieren mee in relatie. Een dorpskern is bijvoorbeeld verbonden met het **omliggende landschap** en er lopen wegen naar andere kernen. Een park in het dorp kan op zijn beurt deel uitmaken van een bovenlokale bosgordel.

Wanneer je de ruimere omgeving inventariseert, kan je de volgende elementen in kaart brengen:

- Belangrijke **lijnstructuren** zoals waterlopen, wegen en spoorwegen.
- **Openruimtegebieden** zoals bossen, natuurgebieden, grote parken, campussen en 'groene vingers'.
- Dominante **landgebruiksvormen** zoals grote bedrijventerreinen, recreatiezones, plekken met jeugdinfrastructuur en woongebieden.

- Relevante of typerende **cultuurhistorische en landschapelijke eenheden**.
- Eventueel relevante elementen uit de **fysische ondergrond**.

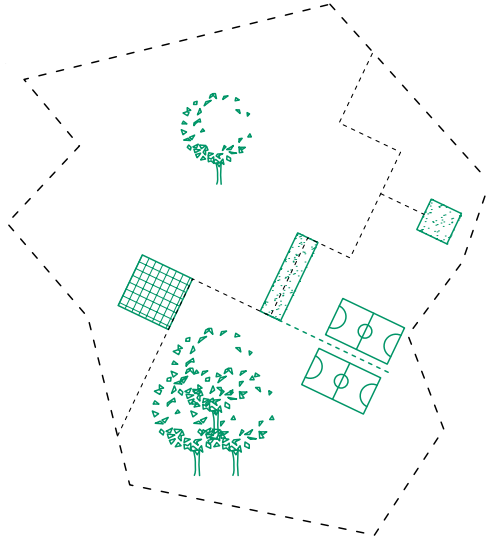
Steun zo veel mogelijk op **bestaand bronnenmateriaal**. Je inventariseert op basis van vlot beschikbare gegevens. Bronnen kunnen het gemeentelijke en provinciale structuurplan zijn, alsook Geopunt en lokale GIS-systemen. Ga gerust te leen bij andere beleidsdocumenten (een mobiliteits- of speelweefselplan, bijvoorbeeld) waarin dit soort informatie al verzameld is.

Presenteer de vaststellingen uit dit onderzoek op een eenvoudige en toegankelijke manier. Het is handig om de verschillende elementen samen te brengen in **samenvattende figuren of schetsen**.

Een voorbeeld hiervan vind je op pagina 137: een kaart van Sint-Niklaas. De groene lijnen duiden de beplantingen langs de spoorwegtaluds en de N41 aan. De blauwe lijnen tonen het waterlopenstelsel. Een Z-vormige bosstructuur doorsnijdt de stad aan zuidoostelijke zijde. De bosstructuur is sterk versnipperd door infrastructuren, bedrijventerreinen en woonzones. Ten slotte worden ook de bedrijventerreinen aangeduid op de kaart.

3. BESTAAND GROEN

Een onmisbare stap is om het aanwezige groen grondig te inventariseren. Misschien bestaat er al een gemeentelijke inventaris van het groen? Gebruik die en vul hem aan waar nodig.

In de context van een groenvisie of -plan is vooral het **hoofdgroen** van belang. Probeer een actueel en accuraat beeld te krijgen van de hoofdgroenstructuur, maar verlies het 'lokale' groen niet uit het oog. Veel inwoners komen tenslotte vooral in contact met die **kleine groenelementen**. Er liggen soms mooie kansen in voorheen 'onontdekte' groenstructuren. Bovendien vraagt een inventarisatie van alle groenelementen weinig bijkomende inspanningen en laat ze een veel ruimer gebruik toe door de gemeentelijke diensten. Door wijk- en buurtgroen in de inventaris op te nemen, kan de gemeente of stad meer lokale vragen, conflicten, winsten en meerwaarden in haar plan opnemen.

Maak een **inventarisatiefiche** die op het terrein ingevuld zal worden per groenelement. In de fiche komen onder meer aan bod: typologie, functie, kwaliteitsaspecten, het al dan niet openbare karakter, voorzieningen, knelpunten en hinder. Een bepaalde locatie

kan bijvoorbeeld geïdentificeerd worden als: 'een publiek grasveldje in functie van speelruimte voor kinderen uit de buurt; er zijn enkele waardevolle en oude hoogstammen terug te vinden, alsook zitbankjes en een luifel; knelpunt is het verloederde karakter van de plek en het gebrek aan sociale controle.'

Je kruist de voorziene vakjes in de inventarisatiefiche aan en verzamelt op die manier snel en efficiënt de nodige informatie over iedere plek. Bij voorkeur wordt er van elk groenelement minstens één foto gemaakt. Tegelijk wordt het groenobject ingetekend op een topografische kaart en genummerd (nummer corresponderend met de fiche). Indien de afbakening op het terrein niet meteen duidelijk is, kan later aan de hand van een luchtfoto een nauwkeurige afbakening ingetekend worden. Het kan evengoed met een GPS, smart-phone of tablet. De gegevens worden achteraf eventueel gekoppeld aan de beheerdatabank van de groendienst of de technische dienst.

Belangrijk is dat alle groenelementen van betekenis beschreven worden, los van de eigendomsstructuur. Het gaat niet enkel om openbaar groen, maar ook om (semi)private parken, bosgebieden in privébezit, ingesloten landbouwenclaves of tijdelijke natuur op braakliggende percelen. Natuurlijk moet niet iedere individuele tuin geïnventariseerd worden, maar markante, grote of strategisch gelegen tuinen kunnen zeker in aanmerking komen. Groen omvat ook meer dan alleen groene gebieden op het gewestplan. Beekkanten, weilanden, braakliggende terreinen en verborgen parkjes kunnen evengoed 'groen' zijn.

De **volledigheid** van de inventarisatie kan gecontroleerd worden aan de hand van input van de stuurgroep of simpelweg aan de hand van luchtfoto's. Het is immers niet ondenkbaar dat er interessant groen schuilgaat achter een hoge muur of in het midden van een bouwblok.

De verzamelde informatie wordt na de terreininventarisatie verwerkt. Het is de bedoeling dat je op basis van de grote verzameling fiches conclusies kan trekken over het groenbestand in je gemeente. Het volstaat niet om de fiches zonder interpretatie te implementeren in een groenvisie of groenplan. Voor de **verwerking en interpretatie** zijn verschillende mogelijkheden.

Je kan het bestaande groen beschrijven op basis van **structuur**: vlakken, lijnen, punten. Dat levert een bevattelijk overzicht op, maar het biedt geen inzicht in de functies en het relatieve belang van ieder groenelement.

Probeer daarom te inventariseren volgens **functie**. Het resultaat is een overzicht van alle groenstructuren volgens hun functie(s): recreatief groen, ecologisch groen, verkeersgroen, tijdelijk groen, agrarisch groen, buffergroen, kijkgroen, enzovoort. Uiteraard is het mogelijk dat bepaalde groenstructuren tot meerdere categorieën behoren. Maak een **grafische weergave** van dit overzicht. Die is onontbeerlijk om tot een praktisch en begrijpelijk werkdocument te komen. Zo kan een kaartlaag worden gemaakt van iedere categorie. Stapeling van de verschillende lagen geeft een snel inzicht in het mono- of multifunctionele karakter van de verschillende groenzones.

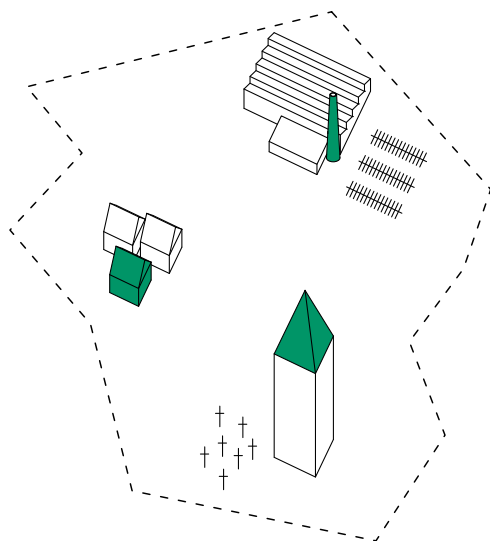
Beschrijving volgens functie leidt tot een **heldere en coherente benadering** van het stedelijk groen. Het sluit ook aan bij de 'ecosysteemdiensten' of 'natuurgebaseerde oplossingen', die de maatschappelijke baten van groene ruimte in beeld brengen. Een voorbeeld van een ecosysteemdienst zijn sluipwespen en zweefvliegen die een natuurlijke bestrijding voor bladluizenplagen vormen. Of het feit dat de aanwezigheid van bos of groen in een gebied voor een stabiel microklimaat kan zorgen en in een stedelijk gebied het ontstaan van hitte-eilanden kan tegengaan. Als je vaststelt dat er een gebrek aan speelruimte is in je gemeente, of dat het bedrijventerrein anders ingepast moet worden in het landschap, is met name de functie van de groenelementen van belang.

Een alternatieve of bijkomende werkwijze kan zijn om te werken aan de hand van **deelstructuren**: 'groene' deelstructuur, 'gele' deelstructuur (landbouwgebied), 'blauwe' deelstructuur (waterlopen), 'oranje' deelstructuur (sport- en recreatiegebied), 'grijze' deelstructuur (parkeerplaats), enzovoort.

Enkele steden werken nu al aan de hand van '**groenblauwe netwerken**'; een efficiënte aanpak voor stedelijk water en groen (groendaken, wetlands en oppervlaktewater met groene oevers) met als doel een verzachtende werking op de effecten van de klimaatverandering en de energie- en voedseltekorten in een stedelijk gebied.

4. BEBOUWD WEEFSEL

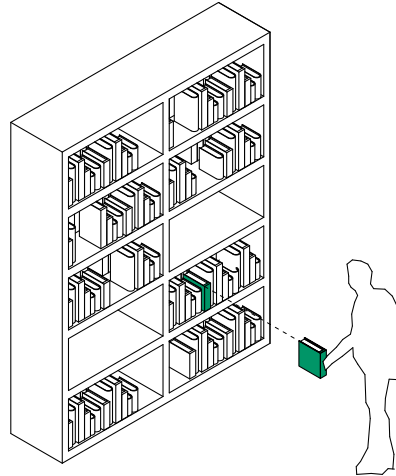
De betekenis van groenelementen hangt sterk af van het **soort bebouwde omgeving** waarin het groen zich bevindt. Groen op een bedrijventerrein heeft een andere betekenis dan groen in een woonwijk. Elke buurt of zone heeft haar **eigenheid**, met een eigen sfeer, ontwikkelingsgeschiedenis, opbouw, groenaanbod, kwaliteiten en knelpunten. De buurten vragen daarom een aangepast groenbeleid. Een groene, 20ste-eeuwse verkaveling op het platteland vereist een andere aanpak dan een historische binnenstad.

Het is dan ook zinvol om deze zones af te bakenen en hun **ruimtelijke typologieën** te beschrijven. Ook andere verharde structuren zoals kades, pleinen, parkeerterreinen of verkeersinfrastructuur vormen de context van het aanwezige groen. Neem ze mee op in de inventarisatie.

Je steunt het beste op het gemeentelijk ruimtelijk structuurplan of afbakeningsplannen voor stedelijke gebieden waarin een kaart 'bestaande ruimtelijke structuur' is opgenomen.

5. BELEIDS- CONTEXT

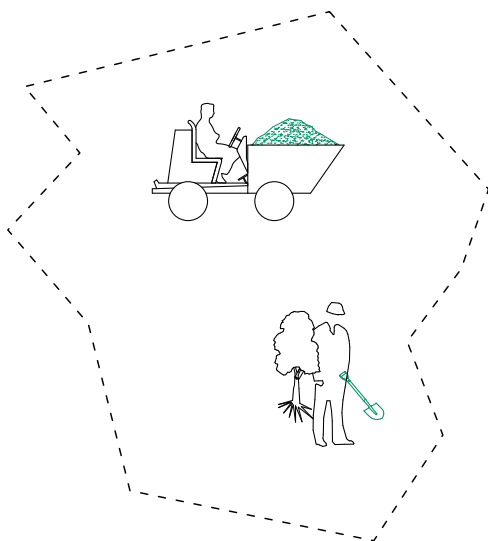
Er is weinig wetgeving en regelgeving voor groen in het bijzonder. Wanneer je een groenvisie of groenplan voorbereidt, moet je wel rekening houden met het beleid van enkele andere sectoren.

Een centraal beleidsdocument is het **gemeentelijk ruimtelijk structuurplan**. Het GRS geeft de gewenste toekomstige structuur aan voor de gemeente, opgesteld vanuit verschillende sectorale benaderingen. Het document geeft een globale visie weer op de hoofdstructuren en op het groen van de gemeente. Voor de opmaak van het GRS is bovendien al heel wat voorbereidend werk gebeurd. Vaak zijn er verschillende visies en beleidsdocumenten in verwerkt. Consulteer ook de jeugd-, sport- en mobiliteitsplannen.

Het GRS voorziet relevante informatie over de **bescherming** van natuur of erfgoed, maar ook de wensen van het beleid over natuur, speelweefsel, streekontwikkeling, fietsroutenetwerken, categorisering van wegen, watertoetskaarten, waardevolle bodems, enzovoort. Soms kan ook het planologisch statuut van een plek interessant zijn. Niet elk gebied dat in realiteit groen is (een bos, bijvoorbeeld), heeft eveneens een groene **bestemming** op het gewestplan, RUP of BPA. Ten slotte kan ook een lezing van het eigendomsstatuut inzichten opleveren.

6. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN

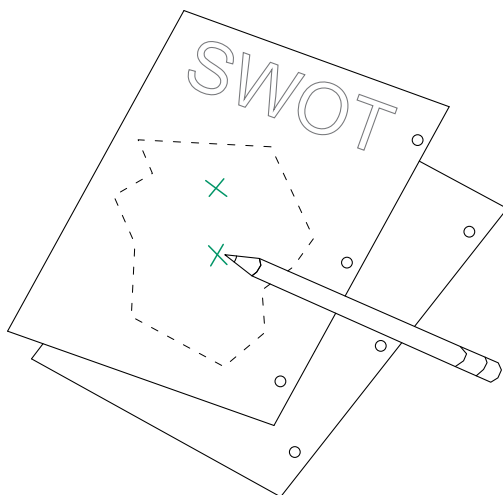
Neem ook **toekomstige plannen en projecten** in beschouwing. Zij kunnen **kansen** bieden of **bedreigingen** vormen. Staat er groen te verdwijnen? Of scheidt een nieuwe ontwikkeling mogelijkheden voor nieuw of waardevoller groen?

Heel wat input vind je al terug in de beleidsdocumenten. Daar staan gewenste ontwikkelingen en acties omschreven. Verder hebben de leden van de stuurgroep of personen uit de gemeentediensten vaak de nodige kennis over hun eigen domein. Consulteer eventueel ook verenigingen.

Maak voor je inventaris een **visualisatie** van de concrete projectgebieden van toekomstige ontwikkelingen.

7. ANALYSE EN CONCLUSIES

IS HET HUIDIGE GROENAANBOD VOLDOENDE?

De beschikbaarheid van voldoende en kwalitatief groen is bepalend voor de kwaliteit van onze leefomgeving. Woon- en buurtgroen moeten voldoende aanwezig zijn in de onmiddellijke nabijheid van de inwoners, terwijl de aanwezigheid van grotere groeneenheden en de tegemoetkoming aan specifieke eisen op een hoger schaalniveau moeten ingevuld worden. Binnen een onderzoek naar de groenbehoefte wordt de oppervlakte aan beschikbaar groen vergeleken met de kwantitatieve behoefte aan groen. Er bestaan meerdere methoden om de **groenbehoefte** te berekenen. Belangrijker dan welke methode er juist wordt gekozen, is de kritische interpretatie van de uiteindelijke gegevens.

- A. De meest eenvoudige methode bestaat erin per wijk of sector de oppervlakte groen te delen door het aantal inwoners. De groeninventarisatie dient als bron voor de oppervlakte groen. De hoeveelheid groen kan vergeleken worden met richtnormen. Zo formuleert het milieurapport MIRA-S 2000 een norm van 30 m² groen/inwoner. Je kan de methode ook toepassen voor groen uit bepaalde categorieën, zoals speelgroen of volkstuinten.

Voordelen van deze methode zijn de eenvoud en transparantie. Een nadeel is de afhankelijkheid van accurate informatie over bewonersaantallen per wijk. De methode houdt ook geen rekening met privaat groen.

- B.** Een andere methode is ontleend aan de beleidsdocumenten Langetermijnplanning (LTP) Groenvoorziening (van 1993 en MIRA-S 2000). Bereken de oppervlakte en het bereik van elk groenvlak en vergelijk die met de spreiding van de bevolking volgens statistische sectoren. Voldoet het groenaanbod in iedere sector aan de richtnormen?

RICHTNORMEN

Bevolkingsdichtheid (inw/ha)	Minimaal groenaanbod (m ² /inw)
<6	>=10
6-15	>=15
15-25	>=20
25-40	>=25
>=40	>=30

Voordeel hier is de wetenschappelijke onderbouwing. Het model kan ook gebruikt worden om de impact van nieuwe ontwikkelingen zichtbaar te maken. De methode is evenwel moeilijk, wat de drempel verhoogt voor de gemeenten. Ze vereist de beschikbaarheid van voldoende uitgangsdta en een goed inzicht in het instellen van de basisparameters.

- C.** Ten slotte is er een veeleer intuïtieve methode. Je deelt wijken en deelzones in op basis van hun groene beeld of sfeer: van 'groene' over 'matig groene' tot 'groenarme' of 'zeer groenarme' wijken. Er gebeurt geen exacte kwantificering van het groenaanbod, noch een toetsing aan een norm. Wel worden de wijken uitgebreid verkend op aanwezigheid van voldoende woongroen, straatgroen, parken en ander openbaar groen.

AFSTANDSCRITERIA EN OPPERVLAKTE VOOR VERSCHILLENDE FUNCTIEGEBIEDEN MIRA-S 2000

functieniveau	maximum-afstand	minimum-areaal
woongroen	< 150 m	
buurtgroen	< 400 m	> 1 ha
wijkgroen	< 800 m	> 10 ha (park: > 5 ha)
stadsdeelgroen	< 1.600 m	> 30 ha (park: > 10 ha)
stadsgron	< 3.200 m	> 60 ha
stadsbos	< 5.000 m	> 200 ha

Deze methode is laagdrempelig en komt vaak beter overeen met de subjectieve ervaring van het groenaanbod. Belangrijk hierbij is wel dat er een min of meer objectieve toetsing voorzien wordt door vergelijking met het GRS of bevraging van de relevante gemeentelijke diensten.

Gebruik de kwantitatieve analyse van de groenbehoefte in eerste instantie indicatief. Het is een **indicator** voor de verhouding aanbod/vraag aan groen in het bebouwde weefsel. Het kan zinvol zijn om naar objectieve cijfers inzake bestaand groenareaal te streven. Dat betekent niet dat er geen goede groenvisie mogelijk is wanneer er geen objectieve cijfers beschikbaar zijn.

SWOT-ANALYSE EN WERKTHEMA'S

Een planopgave formuleren betekent dat je het functioneren van elk groenelement **kritisch** evalueert. Voldoet het groenelement voor de gewenste functie? Zijn er factoren die de goede werking bedreigen? Zijn er factoren die de functie kunnen versterken?

Het geheel van de inventarisatiefase – de evaluatie van de bestaande groenstructuur en de toetsing aan beleid en planning – maakt de **sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen** duidelijk (SWOT staat voor Strengths, Weaknesses, Opportunities & Threats).

Bestudeer eerst hoe de bestaande groenstructuur functioneert. Stel vragen als: wat is te behouden en wat moet aangepast worden? Welke groenelementen vervullen al dan niet hun functie(s) en hoe komt dat? Kunnen de geformuleerde doelstellingen volgehouden worden in de huidige beleidscontext en met de toekomstige ontwikkelingen?

De groenelementen die de hoofdgroenstructuur uitmaken, die sterk functioneren en die hoog gewaardeerd worden, tonen zich als sterktes. Missing links, versturende elementen en groentekorten worden aangeduid als knelpunten. Probeer de achterliggende oorzaken van bepaalde knelpunten te achterhalen. Een bevraging bij gemeentelijke diensten en bewoners kan de nodige extra input opleveren. Vat de planopgave bij voorkeur samen in zowel woord als beeld.

FASE 3

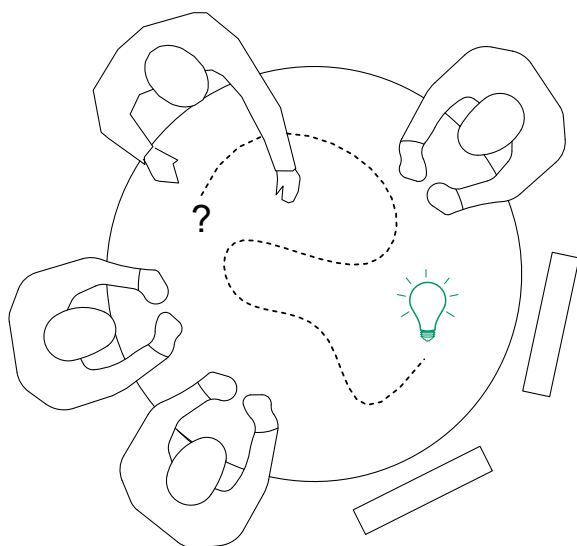
VISIE- EN CONCEPTVORMING

De fase van visievorming bestaat erin een streefbeeld voor het gewenste groen te schetsen. Dit streefbeeld is een 'wensbeeld' of een 'toekomstbeeld'. Het wensbeeld wordt verder uitgewerkt in doelstellingen of concepten.

1. HOE ONTWIKKEL JE EEN VISIE?

De analyse op het einde van de inventarisatiefase heeft de planopgave blootgelegd. Wat zijn de **werkthema's**? Ga met deze thema's aan de slag in de visievorming. Integreer de verschillende functies of deelstructuren in een **globaal streefbeeld**, de gewenste situatie voor het gemeentelijk groen. Het streefbeeld beschrijft en verbeeldt de gewenste toekomstige structuren, zoals een groene ring rond de kern of leesbaar wegbegeleidend groen langs de invalswegen. Dit gebeurt steeds in consensus met de begeleidingsgroep.

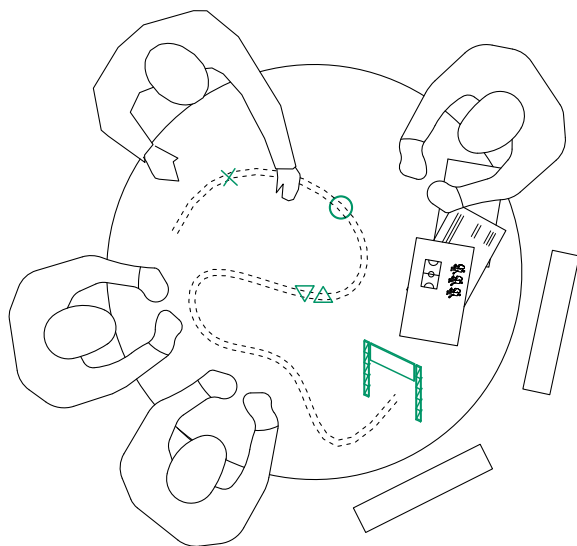
Het is vaak handig om de **basisambities** voor verschillende onderdelen eerst uit te werken. Misschien heeft je stad of gemeente ambities over beekvalleien, maar ook wensen omtrent speelgroen. Werk beide dan zo goed mogelijk uit. Bundel de verschillende kaartlagen tot een globale visie. Meteen worden **wisselwerkingen** en **interferenties** tussen de verschillende ambities duidelijk. Stem de delen uiteindelijk op elkaar af.

Trek voldoende tijd uit voor **overleg** met de stuurgroep en de betrokken actoren. Leg verschillende tussentijdse versies van de deelvisies of de globale visie op tafel. In overlegsessies kunnen de ideeën verfijnd worden vooraleer er een algemeen gedragen geheel tot stand komt.

Ideaal is om de globale visie in tekstvorm ook voor te stellen aan de hand van **samenvattende beelden**. Denk aan een schets van de gewenste groenstructuur met aanduiding van huidige en gewenste groengebieden, groenassen, deelgebieden, enzovoort.

2. HOE FORMULEER JE DOELSTELLINGEN?

Vertaal de visie naar **duidelijke doelstellingen**. Hier bestaat de uitdaging erin een evenwicht te vinden tussen enerzijds conceptueel denken en anderzijds concreet, duidelijk en eenduidig zijn.

Een beleidsplan impliceert in principe **conceptueel denken**: het gaat over beleidslijnen, de lange termijn, grote ambities. Het plan is een robuust kader met breed toepasbare principes en voldoende vrijheidsgraden. De geformuleerde principes zijn **richtinggevend**. Ze mogen geen beknotting zijn van de ontwerpvrijheid, de vrijheid om middelen in te zetten en de keuze van de beheerstrategie. Een conceptueel uitgewerkte groenvisie of groenplan laat zich eveneens aanpassen aan wijzigende inzichten.

Daarnaast speelt ook de kostprijs een rol. Als er specifieke ontwerpen in de groenvisie opgenomen worden, zullen de tijd en het geld die in de opmaak ervan kruipen, sterk toenemen.

Hoewel een groenplan wel degelijk een visiedocument is en de doelstellingen conceptueel dienen te zijn, kan de gemeente ervoor opteren om de (richtinggevende) doelstellingen te **concretiseren**. De

doelstellingen kunnen aangevuld worden met ontwerpend onderzoek en verwijzingen naar referentieprojecten of een toolbox. Afhankelijk van de noden van de stad of gemeente zal een groenplan strategischer dan wel concreter worden aangepakt.

Het voordeel van het meer concreet uitwerken van doelstellingen is een grotere kans op succes en **zekerheid** in de realisatiefase. Met concrete doelstellingen is het gemakkelijker om de regie in handen te nemen en te houden. Er is minder ruimte voor discussie en misvattingen. Het **gebruiksgemak** van deze aanpak is een ander voordeel. Wanneer de realisatiefase aanbreekt, liggen de doelstellingen al vast in het groenplan, en moet je juist bepalen hoe je die doelstellingen op een bepaalde plek zal toepassen.

Het is interessant om de doelstellingen **thematisch** te benaderen. Verschillende thema's zullen verschillende ambities voortbrengen. Binnen het thema ecologie kunnen acties opgenomen worden om natuur te verbinden of de biodiversiteit te verhogen. Vanuit het thema economie worden misschien doelstellingen geformuleerd over productiebossen of de uitstraling van bedrijventerreinen. Je kan de thema's vrij bepalen. Je moet sowieso naar een **evenwicht** streven tussen genoeg ontwerpvrijheden enerzijds en een goede afbakening van de ambities anderzijds.

FASE 4

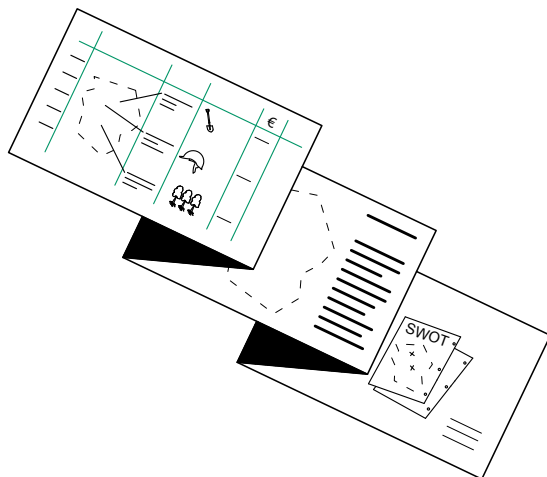
ACTIEPLAN

De moeilijkste stap voor veel steden en gemeenten is de doorwerking van de visie naar terreinrealisaties. Dit is de bottleneck van het planproces. Stel daarom een goed actieplan op. Dat omvat de instrumenten die de realisatie van het wensbeeld vergemakkelijken. Het beleid, maar ook vergunningen en ontwerpen, zullen op dit actieplan steunen.

1. HOE FORMULEER JE CONCRETE ACTIES?

Deze fase is een bottleneck omdat de toepassing van de visie een wijziging van aanpak vereist in de stad of gemeente. Er moeten vastgeroeste gewoontes doorbroken worden. Om het groenplan of de groenvisie uit te voeren, moeten actoren buiten hun conventionele kaders treden. Groen is vaak nog onvoldoende verankerd in de administratie. Het helpt evenmin dat de groenvisie slechts een van vele plannen is op de bureaus van de gemeentelijke diensten.

De uitdaging eindigt niet wanneer de stad of gemeente een goede groenvisie heeft opgesteld. Gelukkig kan de stad of gemeente in haar actieplan verschillende **maatregelen** opnemen om een goed verloop te garanderen. Het actieplan moet het streefbeeld waarborgen. Het vormt de basis voor de toekomstige beslissingen.

Groep vergelijkbare doelstellingen en probeer voor elke doelstelling of groep van doelstellingen ten minste één actie te formuleren die bijdraagt tot de realisatie ervan.

Het kan gaan om verschillende soorten acties:

- **Planologische maatregelen**, zoals aanbevelingen over RUP's en welke groenzones te vrijwaren en welke te ontwikkelen zijn.
- Acties rond **ontwerp, inrichting en uitvoering**, zoals normen voor het groen in nieuwe ontwikkelingen, de te behouden groene zones en her in te richten groene zones, beheermaatregelen, typologieoplossingen voor ontwerp en herinrichting..
- **Terugkoppelen** naar het beleid met prioriteiten voor aankoopbeleid, openstelling van parken, mogelijkheden voor subsidiëring, samenwerking met andere gemeenten, visievorming rond trage wegen, aansluiting bij een landinrichtingsproject, terugkoppeling naar handhavingsbeleid in functie van groennorm of ontbossing..
- **Onderzoeksprojecten** rond tijdelijk braakland of transitiezones.
- **Beheermaatregelen** voor verhardingen, begraafplaatsen..
- Maatregelen over **communicatie en herkenbaarheid**, met name rond overlegprocedures, een huisstijl, signalisatie, publicaties of kunstprojecten.

Maak een selectie uit alle mogelijke acties op basis van **noodzaak en haalbaarheid**. Stel de juiste vragen:

- In welke mate draagt de actie bij tot de realisatie van de doelstelling?
- Wat is de specifieke context van die actie?
- Is er een relatie met de beleidscontext en de toekomstige plannen en projecten?
- Is er een zekere differentiatie in urgentie of prioriteit?
- Wat is de tijdshorizon en duurtijd van de actie?
- Is het nodige budget realistisch en haalbaar binnen een bepaalde termijn of kan dit budget pas op langere termijn en/of mits randvoorwaarden vrijgemaakt worden?
- Is er een samenwerking met partners mogelijk? Wie coördineert?

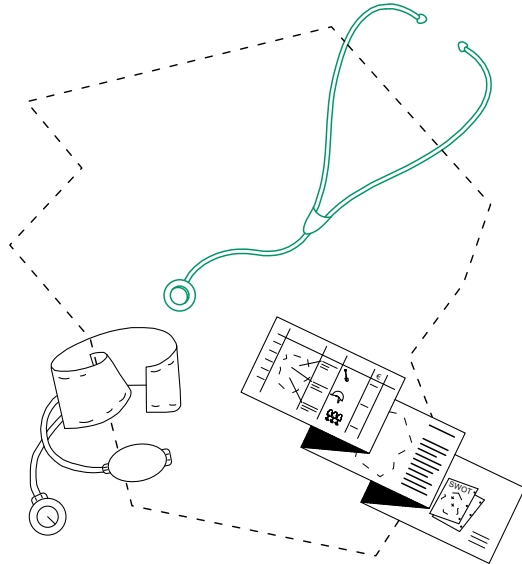
Zo kom je tot een overzicht van de mogelijke acties, met duiding van het belang ervan, een korte omschrijving en enkele praktische aspecten. Neem het overzicht op in een **actietabel**.

Hou eveneens rekening met verschillende **lopende ontwikkelingen**, ook ontwikkelingen die niet rechtstreeks verband houden met groen. Voor de acties die je opneemt in het groenplan, kan samenwerking met partners nuttig zijn: beschouw de herinrichting van een weg als een kans om groen te implementeren, of spring op de kar van een project van bijvoorbeeld een buurgemeente, de VLM of Toerisme Vlaanderen. De stad of gemeente kan daarnaast burgerinitiatieven actief ondersteunen.

Financiële middelen zijn essentieel om de groenvisie of het groenplan te realiseren. Er zijn nog steeds heel wat subsidiekanalen beschikbaar. Ook onderzoek naar mogelijke economische winsten kunnen de kans op doorwerking aanzienlijk vergroten.

2. HOE VERLOOPT DE NAZORG?

Hou de **vinger aan de pols**, ook nadat je een actieplan hebt opgesteld. Toverformules zijn er niet, maar je verhoogt de kansen op succes sowieso als je deze aanbevelingen in acht neemt.

Veranker het project in het beleid door een **doorvertaling** bij de herziening van het GRS, de opmaak van het witboek en andere planprocessen of beleidsvisies. Zorg bijvoorbeeld voor een juridische verankering in een RUP of in stedenbouwkundige verordeningen, en laat je groenvisie inhaken op een bestaand speelweefsel-, beeldkwaliteits- of herwaarderingsplan, of op beleidsnota's over trage wegen, begroafplaatsen of recreatie en toerisme.

Werk een **programma** uit voor de realisatie van de doelstellingen en acties. Neem het op in jaar- of meerjarenplannen en de jaarlijkse budgetbespreking en stem de timing af met het programma van het college. Doelstellingen op de **lange termijn** kunnen een knelpunt vormen. Tenzij ze duidelijk vertaald zijn naar acties op een kortere termijn, bestaat het gevaar dat ze nooit in een meerjarenplan worden opgenomen.

Ook in het natraject en de uiteindelijke uitvoering blijven **overleg en consensus** cruciaal. Betrek de partners in een permanente overlegstructuur. Voor de inrichting en eventueel het beheer van grote of bijzondere relevante deelprojecten, kan het aangestelde team of de begeleidingsgroep optreden als **adviesorgaan**. Zo garandeer je de correcte doorwerking van het plan.

Evalueer en monitor de vorderingen regelmatig. Bij zo'n vorm van **beleidsmonitoring** wordt er bijvoorbeeld jaarlijks nagegaan of de acties zijn uitgevoerd zoals voorzien en wat de resultaten daarvan zijn.

Probeer de concepten en doelstellingen te duiden met een **toolbox** of voorbeeldengids, een publicatie met voorbeelden van mogelijke ingrepen en strategieën.

Maak de visie **vlot beschikbaar** en zichtbaar als actief beleidsinstrument. Koppel het bij voorkeur aan een GIS-databank of geo-viewer, zodat alle stadsdiensten en de burgers de plannen gemakkelijk kunnen raadplegen.

‘Een stad moet ambitieus zijn op het vlak van groen. Groen niet enkel als toevoeging bij een nieuw stadsontwikkelingsproject, maar groen als primaire ontwerpopgave.’

VERONIQUE CHARLIER, DIRECTEUR RUIMTELIJKE ONTWIKKELING STAD
LEUVEN, BESTUURDER LEUVEN KLIMAAT NEUTRAAL 2030

‘De beste plekken ontstaan
doorgaans dankzij doortastend
burgerlijk leiderschap, gecombineerd
met een effectieve participatie
van de bevolking en professionele
bekwaamheid van hoog niveau.’

UIT HET MANIFEST VAN DE COMMISSION FOR ARCHITECTURE & BUILT
ENVIRONMENT, ‘CABE SPACE 2005 - START WITH THE PARK’

VAN THEORIE NAAR
PRAKTIJK

TYPEVRAAG-
STUKKEN
EN THEMA'S

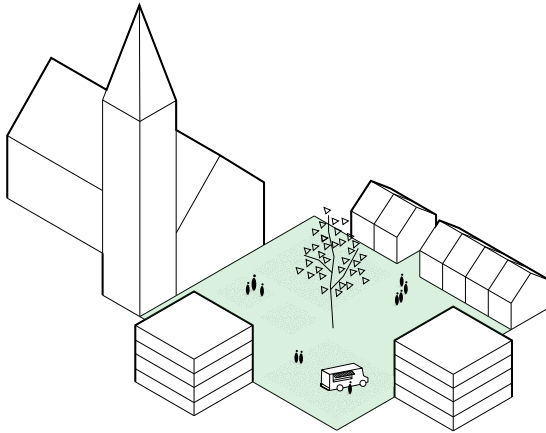
Het draaiboek begeleidt je stad of gemeente bij de opmaak van een groenvisie of -plan. In een volgend hoofdstuk komen projecten – uitgevoerd in de volgebouwde Vlaamse ruimte – aan bod die dienen als referenties van wat er zoal mogelijk is. Het zijn best practices voor ruimtelijke ingrepen die de lokale groenstructuur integreren en versterken. Ze bieden telkens een interessante, originele oplossing voor een bepaalde uitdaging die aan bod kan komen bij de uitwerking van het groenplan.

TYPEVRAAGSTUKKEN

De referentieprojecten bieden antwoorden op lokale uitdagingen. Toch zijn er herkenbare, terugkerende bekommernissen. Zo zijn er een aantal typische vraagstukken die in bijna elke stad of gemeente opduiken, ondanks de complexiteit van de uitdagingen waarmee gemeentes te maken krijgen op vlak van groen. De negen typevraagstukken die hierop volgen kunnen een verhelderende insteek vormen bij de opmaak van een groenvisie, en meer bepaald in **het bepalen van de gewenste focus**.

THEMA'S

Vergrijzing, klimaatverandering, voedselveiligheid, watervoorziening, energievoorziening, CO₂-reductie... Het lijstje met grote maatschappelijke uitdagingen is lang. Kant-en-klare oplossingen zijn er niet. Er bestaan misschien wel zuiver technologische oplossingen, maar die zijn financieel onhaalbaar of hebben ongewenste neveneffecten. De oplossingen hoeven nochtans niet altijd moeilijk of complex te zijn. Voor veel problemen reikt de omgeving zelf oplossingen aan. Groene ruimte heeft een belangrijke rol te spelen in water, voedsel, beschutting en grondstoffen. Maar ook voor ontspanning, cultuur, energie, onderwijs en gemeenschap biedt groen mogelijkheden. Groen kan ingezet worden om onze gezondheid, ons geluk en onze welvaart te vergroten. Zo is groene ruimte cruciaal om wateroverlast te beperken. Groene ruimte treedt ook in relatie met thema's als gezond oud worden of de revitalisatie van het stedelijk weefsel. Naast de typische vraagstukken, is er ook **een thematische benadering van het groen**. In de referentieprojecten zijn er ten minste tien thema's die terugkeren: **biodiversiteit, water, klimaat, welzijn, sport en gezondheid, economie, kunst en cultuur, speelweefsel, voedsel, erfgoed** en ten slotte **mobiliteit**.

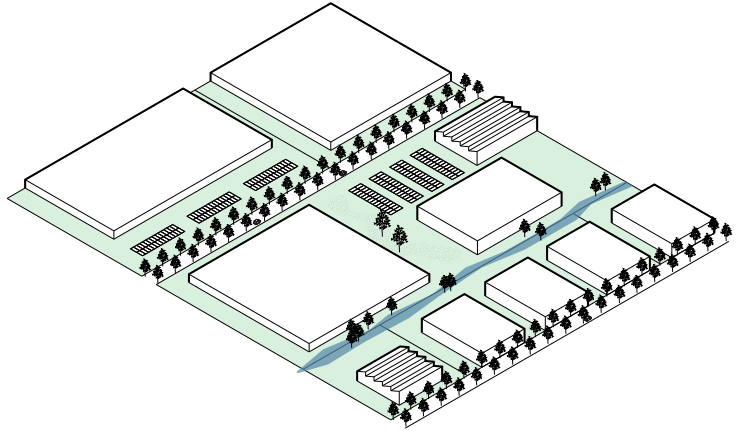
1. HET DORPSPLEIN

Veel dorpspleinen zijn vandaag parkeervlekken. Een groen dorpsplein kan de aanblik van een gemeentecentrum nochtans drastisch verbeteren. De centrale uitdaging bestaat erin het multifunctionele karakter van het plein te vrijwaren – als ontmoetingsplek, parkeer-ruimte, marktplaats, enzovoort – en tegelijkertijd een groen raamwerk te bieden dat ook op zichzelf kwalitatief is.

(P. 78) – DORPSKERN, WACHTEBEKE

(P. 142) – DE TUINEN VAN PUURS

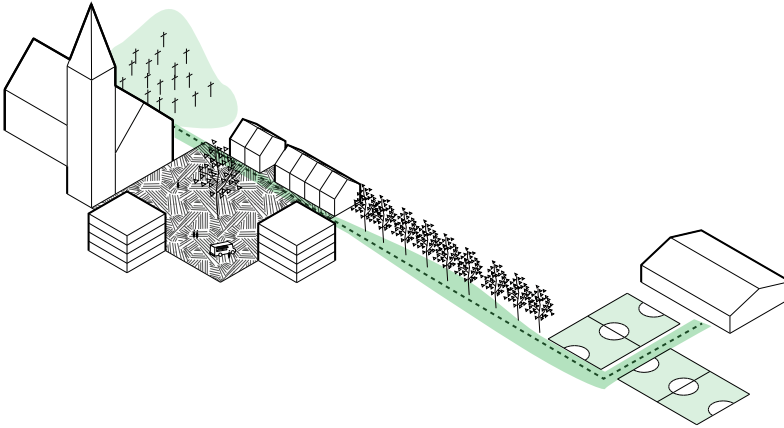

2. DE GROOTSCHALIGE ONTWIKKELING

In grootschalige ontwikkelingen, zoals de aanleg of herinrichting van een bedrijventerrein, woonontwikkeling of nieuw stadsdeel, is groen vaak niet meer dan een visuele buffer. De aanleg van waardevoller groen vindt men soms te duur, onveilig of gewoon overbodig. Toch kan groene ruimte ook in een bedrijventerrein, sport- of werkcampus, waar verharde oppervlaktes doorgaans domineren, een grote meerwaarde bieden die verder reikt dan het louter esthetische.

(P. 86) – SPORTPARK, OVERMERE

3. DE GROENE LINK

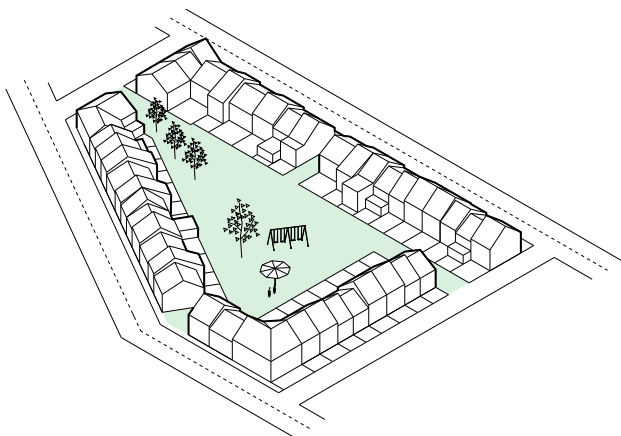

Van de kerk in het centrum naar een woonwijk, of van de sporthal naar de school. Op verschillende plaatsen bieden zich kansen aan om een 'groene link' te leggen voor zachte weggebruikers. Het vraagstuk is niet louter een kwestie van mobiliteit. De stad of gemeente gaat op zoek naar manieren om de nieuwe verbindingsweg aantrekkelijk te maken voor voetgangers en fietsers, zodat ze ook bijdraagt aan de lokale groenstructuur.

(P. 86) – SPORTPARK, OVERMERE

(P. 142) – DE TUINEN VAN PUURS

(P. 150) – GROEN LINT, OOSTENDE

4. HET BINNENGEBIED

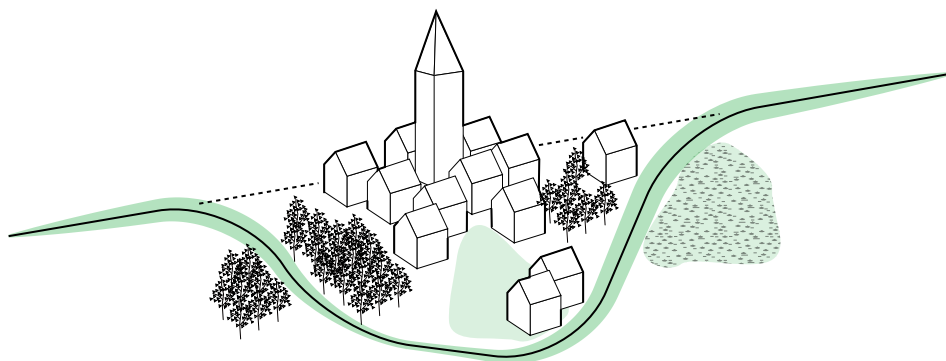
Ingesloten tussen bestaande bebouwing liggen binnengebieden, groot en klein, historisch of nieuw. In het kader van de stedelijke verdichting en de zoektocht naar de mogelijkheden om meer groen in de stadscentra te brengen, zijn die binnengebieden de perfecte plaatsen voor nieuwe kwalitatieve ontwikkelingen. Dit vraagstuk draait om de voorzichtige balans tussen bijkomende bebouwing en bijkomend groen, een strijd die vaak met ontwikkelaars moet geleverd worden. Een ander streefdoel hier is om het groene binnengebied als een stapsteen op te nemen in een groter netwerk van groenstructuren.

(P. 92) – MUNTHOF, ANTWERPEN

(P. 98) – PARK DE PORRE, GENTBRUGGE

(P. 134) – FILTEINT, SINT-NIKLAAS

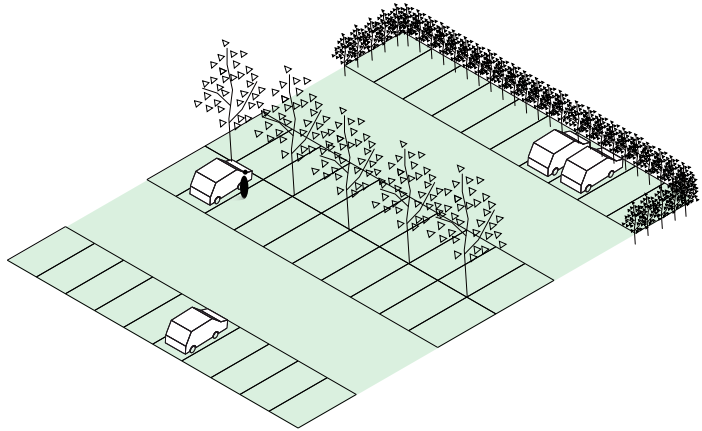

5. DE ROUTE

In onze omgeving gebeuren voortdurend grote infrastructuurwerken, zoals de aanleg of heraanleg van spoor-, verkeers- en waterwegen of bijvoorbeeld grote kustverdedigingswerken. De uitdaging bestaat erin om deze (bestaande) infrastructures te herdenken met een bijzondere aandacht voor de natuur. De route is niet langer een monofunctionele lijninfrastructuur, maar een aanleiding om een visie op groen op te zetten en ingrepen ter verbetering van het landschap te initiëren en te financieren.

(P. 108) – PARK BELLE VUE, LEUVEN

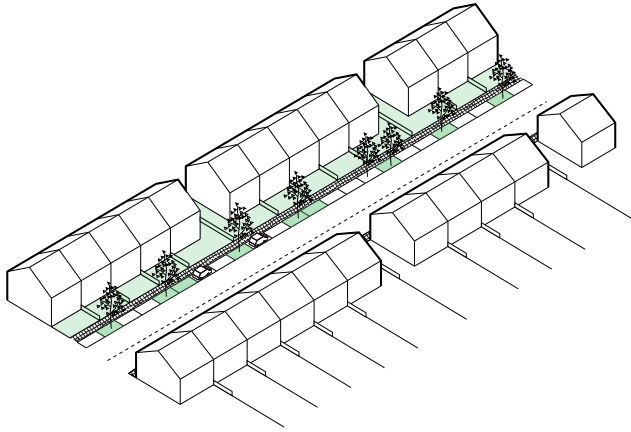

6. DE GROENE PARKING

In plaats van een asfaltvlakte kan een parking ook groen zijn én groen aanvoelen. Enkele interessante mogelijkheden om parkeer-ruimte groener te maken, zijn aangepaste vegetatie, waterdoorla-
tende materialen en alternatieve gebruiksvormen, zoals een andere
functie buiten de kantooruren of in het weekend.

(P 78) – DORPSKERN, WACHTEBEKE

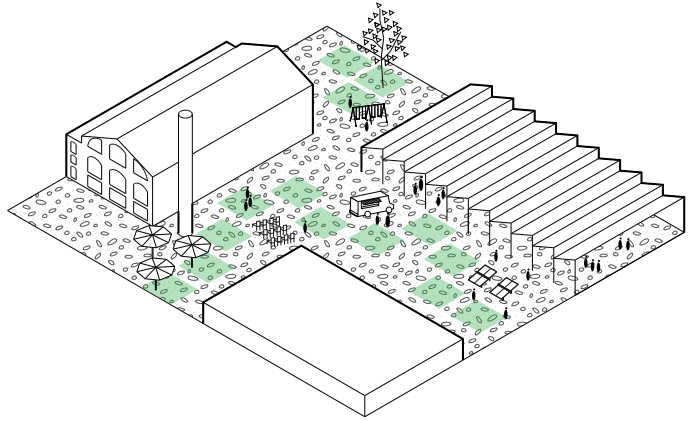

7. DE STRAAT

Wanneer de stad of gemeente een straat heraanlegt, houdt ze in eerste instantie rekening met de benodigde breedte voor de weggebruikers en de ruimte voor de ondergrondse nutleidingen. Veel ruimte blijft er dan vaak niet over voor groenelementen. Neem je groen al van in het begin mee in de studie, dan kan de uiteindelijke aanblik van de straat daar wel bij varen. De leefbaarheid van de omliggende buurt hangt ook sterk samen met het al dan niet groene karakter van de straat.

(P. 116) – LEEFSTRATEN, GENT

8. HET BRAAKLAND

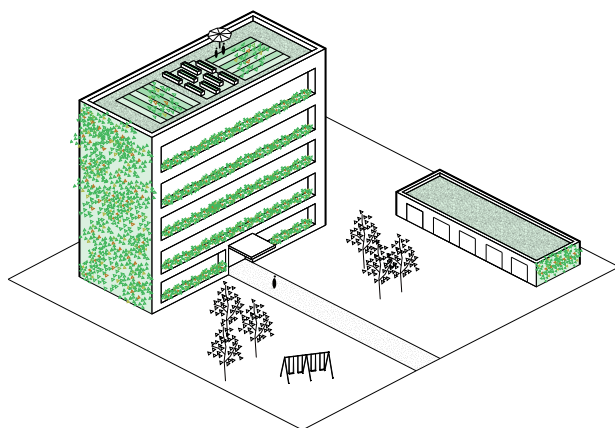

Een creatieve invulling van braakliggende gronden, of gronden die wachten op ontwikkeling, biedt kansen voor tijdelijk maar waardevol groen. Van een braakliggend terrein – nu een doorn in het oog – een al dan niet tijdelijke, toegankelijke groenzone maken, vraagt geen grote investeringen, maar draagt wel veel bij aan de leefbaarheid van de wijk.

(P. 122) – BIODROOM, ANTWERPEN

(P. 128) – GREEN BASTARDS GARDEN, GENT

(P. 150) – GROEN LINT, OOSTENDE

9. HET DAK EN DE GEVEL

Een grote kans voor steden en gemeenten, ligt in het vergroenen van bestaande daken en gevels. De ingrepen kunnen kleinschalig zijn: groene balkons, geveltuintjes. Iedere burger, bewoner, handelaar of uitbater kan zijn terras, tuin, balkon, gevel en dak bepotten en beplanten. Maar ook daken van bedrijventerreinen kunnen worden ingezet voor grotere stadslandbouwprojecten. De vergroening van gevels en daken biedt een oplossing voor het ontstaan van hitte-eilanden in versteende omgevingen.

(P. 128) – GREEN BASTARDS GARDEN, GENT

PROJECTENBOEK

**11 VOORBEELDIGE
INGREPEN**

PLAATS

WACHTEBEKE

ONTWERP

BUUR – BUREAU VOOR URBANISME

BOUWHEER

AQUAFIN EN GEMEENTE WACHTEBEKE

OPPERVLAKTE

4 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

HET DORPSPLEIN // DE GROENE PARKING

THEMA'S

WELZIJN, SPORT EN GEZONDHEID //

MOBILITEIT // KUNST EN CULTUUR

Wachtebeke is een kleine, landelijke gemeente ten oosten van de haven van Gent. Zoals veel kleinere gemeenten stond Wachtebeke voor de uitdaging om zijn dorpskern te vernieuwen, maar ook om voldoende parkeerplaatsen te voorzien en rekening te houden met de vlotte doorgang van verkeer over de gewestweg, die pal door het dorp loopt. In 2007 schreef de gemeente een wedstrijd uit om tot een ontwerp te komen dat de verschillende uitdagingen weet te integreren. Ze deed daarvoor beroep op de Open Oproep-procedure van de Vlaams Bouwmeester.

Het project heeft de ambitie om de uitstraling en de leefbaarheid van de gemeente te versterken. Het ontwerp van Buur voegt het centrale dorpsplein samen met een tweede, nabijgelegen pleintje. Zo ontstaat een aaneengesloten centrumgebied met een grote verblijfskwaliteit. Het dorpsplein is een open plein, met

selectief groen op weloverwogen plaatsen, zoals solitaire bomen voor het voormalige gemeentehuis. Voor de kerk is veel ruimte gelaten voor ceremonieën. Op het nabijgelegen plein zijn meerdere parkeerveldjes aangelegd. Ze liggen verzonken tussen groene bermen. Die inrichting laat wisselend gebruik toe. Het plein kan dienst doen als tijdelijk skatepark of evenementenplein. De hellingen dienen daarbij als tribunes. Het vernieuwde, groene dorpscentrum is een flexibele ruimte die plaats biedt aan verschillende programma's en gebruiksvormen.

De gewestweg N449 wordt vormgegeven als doortocht: met evenwicht tussen een gegarandeerde (vertraagde) doorgang van het verkeer enerzijds, en een inrichting als kwalitatieve verblijfsruimte anderzijds. De impact van de gewestweg wordt geminimaliseerd door de bundeling van beide rijrichtingen.

(rechts) De maquette van de herinrichting van het Dr. Jules Persynplein toont de parking, ingegroend met landschappelijke vlakken die in helling liggen. Het plein bevindt zich aan de zuidelijke kant van de ontsluitingsweg (links op de maquette). Hier is ruimte om de weekmarkt te organiseren. (© Buur)

01. DORPSKERN, WACHTEBEKE
HET DORPSPLEIN // DE GROENE PARKING

(rechts en onder) Het heraangelegde Dr. Jules Persynplein. De afwisseling van landschappelijke vlakken met dwarse parkeerstroken structureert het plein. Op de groene zones staan streekeigen veldesdoorns, lindes, en uitheemse moerasediken en amberbomen. Het basiselement voor de verharding is een betonsteen met een deklaag van natuursteengranulaat in verschillende kleuren en formaten. (© Dirk Vertommen)

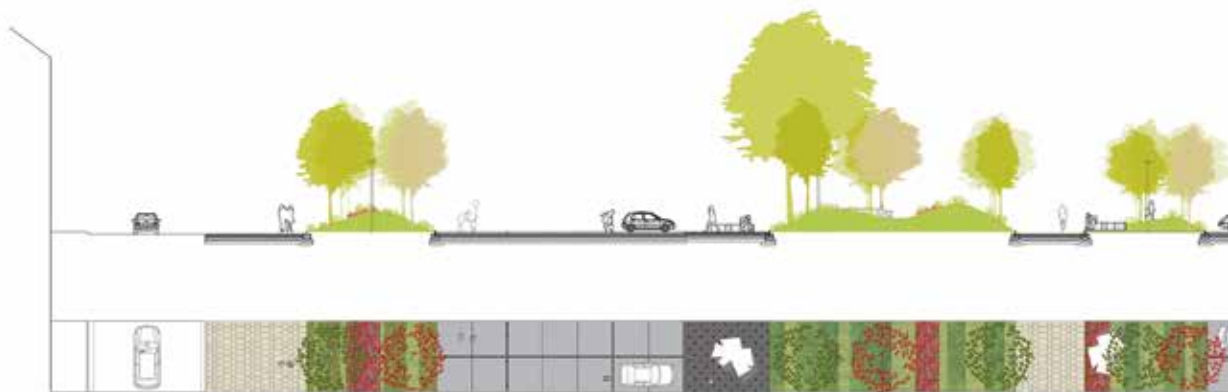
Situering van het Dr. Jules Persynplein, het dorp en de Smishoek, met tentakels naar de omgeving. (© Buur)

1. Dr. Jules Persynplein
2. Dorp
3. Smishoek

01. DORPSKERN, WACHTEBEKE
HET DORPSPLEIN // DE GROENE PARKING

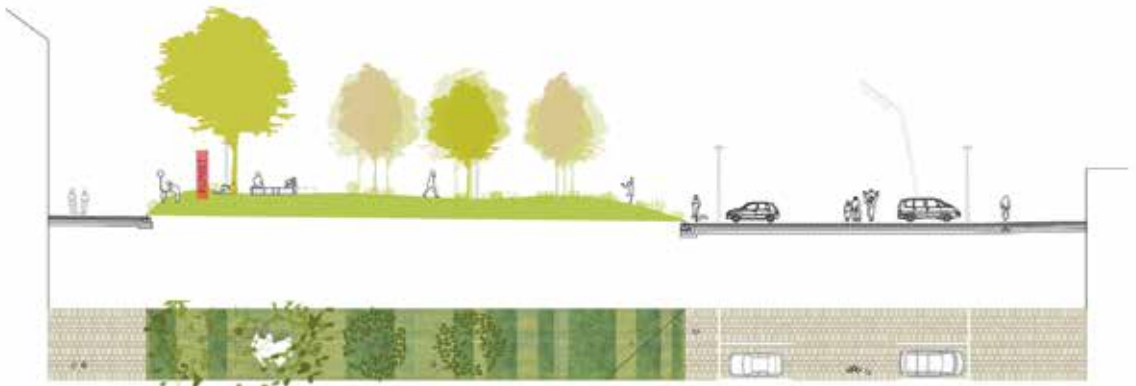
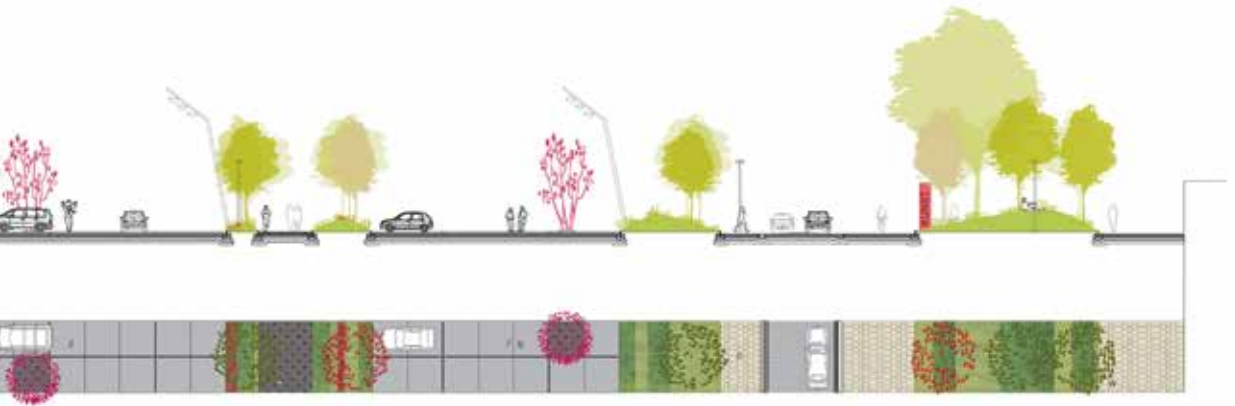

1

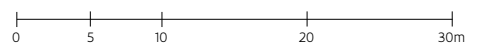

2

1. Plan en langsdoorsnede
2. Plan en dwarsdoorsnede door parkeerveld
3. Plan en dwarsdoorsnede door landschappelijk vlak
(© Buur)

3

INTERVIEW MET JONAS VANNESTE, VENNOOT-ONTWERPER BUREAU VOOR URBANISME (BUUR)

... Hoe heeft het ontwerpteam de projectdefinitie geïnterpreteerd?

De opgave bestond erin een ontwerp te maken voor de vernieuwing van de dorpskern van Wachtebeke. Cruciaal daarbij was om opnieuw na te denken over de gewestweg die het centrum kruist. Ons ontwerp bureau stelde vast dat de dorpskern niet duidelijk gedefinieerd was. Op de verschillende plekken in het centrum ontbrak een 'ruimtegevoel'. Het was verwarrend waar de dorpskern begon of eindigde. Daarom bestond de eerste opgave er voor ons uit om een duidelijke centrumfiguur te tekenen. Voor het dorpsplein zelf konden we terugrijpen naar historisch kaartmateriaal waarop een nadrukkelijke conische vorm van

het plein leesbaar was. Deze figuur introduceerden we opnieuw in ons ontwerp.

De gemeente Wachtebeke vroeg in de oorspronkelijke opgave veel meer parkeerplaatsen dan we uiteindelijk in het ontwerp hebben voorzien. Door zelf tellingen uit te voeren, toonden we aan dat de gevraagde hoeveelheid met ongeveer 30% gereduceerd kon worden. Dat gaf ons de kans om effectief een aanzienlijk deel kwalitatieve publieke ruimte toe te voegen aan de dorpskern. Bovendien hebben we actief gezocht naar een manier waarop de gevraagde parking het straatbeeld niet zou domineren. Vandaar de keuze om ter hoogte van het Persynsplein een landschappelijke structuur te ontwer-

pen waarbij de markt duidelijk leesbaar is. We onderzochten ook hoe een aantal bestaande, aanliggende publieke ruimtes toegankelijk konden worden gemaakt.

... Hoe overlegden jullie met de gemeentediensten tijdens het proces?

We voerden hoofdzakelijk overleg met de dienst ruimtelijke ordening en de technische diensten. Wachtebeke beschikt over een intergemeentelijke groendienst. Aangezien de gewestweg deel uitmaakte van de ontwerp opgave, zaten we ook geregeld samen met De Lijn en AWW. Ten slotte was ook het bestuur nauw betrokken bij het proces. Actieve participatie van inwoners maakte geen deel uit

“De kwaliteit van dorpskernen is van groot belang voor de leefbaarheid ervan. Publieke ruimte speelt een fundamentele rol in het dorp. Minstens even belangrijk zijn de verbindingen tussen het dorp en het omliggende weefsel.”

JONAS VANNESTE

van het strakke format waarin we moesten werken. We hebben tijdens de infomomenten wel telkens gezorgd dat burgers op een informele manier met hun vragen en bedenkingen bij ons terecht konden. Dat deden we door het organiseren van een receptie aan het einde van elk infomoment.

... Kadert het project in een ruimere visie over groene netwerken?

De kwaliteit van dorpskernen is van groot belang voor de leefbaarheid ervan. Publieke ruimte speelt daarbij een fundamentele rol. Minstens even belangrijk zijn de verbindingen tussen het dorp en het omliggende weefsel. Het centrum van Wachtebeke ligt dicht bij

de Moervaart, een groenblauwe as die een verbinding maakt richting het domein Puyenbroeck. In het ontwerp van de dorpskern hebben we de mogelijkheid voorzien om die linken voor zacht verkeer op langere termijn te maken. Gezien de huidige eigendomstoestand werd deze piste momenteel nog niet gerealiseerd, maar de optie is er wel.

... Welke inzichten hebben dit project verschaft die waardevol kunnen zijn voor gelijkaardige gemeentes?

Het parallel uitvoeren van verschillende studies, vermijdt overbodig werk. Door de gewestweg samen met de dorpskern te bekijken en de verschillende partners samen aan tafel te krijgen, ontstaat een geïnte-

greerde visie waarop de gemeente nog vele jaren verder kan bouwen. Anderzijds is het belangrijk dat inwoners het gevoel krijgen dat er effectief iets gebeurt in hun gemeente. Pilotprojecten zijn daarom zeer interessant, ook budgettair. In Wachtebeke is reeds een van de drie fases gerealiseerd, waardoor de inwoners de transformatie al in een vroeg stadium aanvoelen.

02. SPORTPARK, OVERMERE (BERLARE)

DE GROOTSCHALIGE ONTWIKKELING // DE GROENE LINK

2007-2015

PLAATS

OVERMERE (BERLARE)

ONTWERP

GRONTMIJ

BOUWHEER

PROVINCIE OOST-VLAANDEREN,
GEMEENTE BERLARE

OPPERVLAKTE

10 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

DE GROOTSCHALIGE ONTWIKKELING //
DE GROENE LINK

THEMA'S

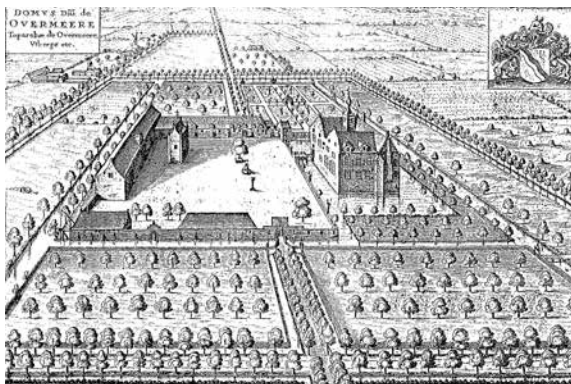
BIODIVERSITEIT // WELZIJN, SPORT EN
GEZONDHEID // ERFGOED

In 2006 opende de nieuwe sporthal van het Oost-Vlaamse dorp Overmere. De sporthal werd in eerste instantie gebouwd zonder een aangelegde toegangsweg of voldoende parkeerplaatsen. Het volgende jaar gaf de gemeente Berlare de aanzet om die alsnog te voorzien. Ze gaf Grontmij de opdracht om het gebouw beter te integreren in de omgeving.

Het programma voor de uitbreiding van de sporthal tot een heus 'sportpark' omvatte twee nieuwe parkeerterreinen, de heraanleg van de atletiekpiste en de herinrichting en uitbreiding van het aanpalende Boerenkrijgpark. Door drie dreven naar en door het sportpark

opnieuw in te richten, nestelt het sportpark zich in de historische landschapstructuur, een restant van een voormalig kasteeldomein. In de toekomst zal ook bijkomende sportinfrastructuur ingepast kunnen worden in het landschappelijk weefsel. In een grootschalige ontwikkeling zoals de transformatie van het sportpark dient het groen meerdere doelen: het brengt structuur aan in het landschap, het legt verbindingen voor zachte weggebruikers en vormt een buffer en overgang tussen het woonweefsel en de open ruimte.

Voormalig kasteeldomein Overmere met historisch drevenpatroon.
(© Heemkundige Kring Overmere)

(boven) Vóór de werken: onaangelegde omgeving van de sporthal.

(midden) Na de werken: integratie van het bestaande gebouw en sportinfrastructuur in een landschappelijke structuur. Zicht vanop de nieuw aangelegde parking. (© Dominic Verhulst)

(onder) Heraangelegde sportcluster. Finse piste als structurend element tussen de verschillende sportvelden. (© Dominic Verhulst)

02. SPORTPARK, OVERMERE (BERLARE)

DE GROOTSCHALIGE ONTWIKKELING // DE GROENE LINK

Masterplan herinrichting sportpark
(© Grontmij)

1. Renovatie en uitbreiding Boerenkrijgpark
2. Lokaal met terrein jeugdbeweging
3. Heraanleg Kasteelwegel
4. Heraanleg Dreefwegel
5. Aanleg dreef voor voetgangers en fietsers, verbinding rusthuis en ocmw
6. Aanleg parking sporthal
7. Zone voor sportterreinen (compact bmx-parcours)
8. Zone voor sportterreinen
9. Behoud bestaande voetbalinfrastructuur
10. Aanleg parking
11. Heraanleg atletiekpiste
12. Nieuw aan te leggen voetbal-/rugbyveld
13. Aanleg finse piste
14. Aanleg petanquevelden in Boerenkrijgpark

INTERVIEW MET KRISTOF VAN IMPE, LANDSCHAPSARCHITECT BIJ GRONTMIJ

... Hoe heeft Grontmij de opdracht geïnterpreteerd?

De gemeente Berlare schreef een opdracht uit voor het aanleggen van een parking voor de sporthal en een dreef, de heraanleg van het Boerenkrijgspark en de volledige buiteninrichting. De gemeente vroeg geen overkoepelende visie voor het gebied. Grontmij koos er echter voor om de verschillende deelstudies in een masterplan te integreren. Door de deelgebieden in een ruimere context te bekijken, bouwden we de garantie in om de verschillende loten op elkaar af te stemmen en in een logische fasering uit te voeren. Zo hebben we het programma van eisen enigszins vergroot, maar de gemeente wist

dit te appreciëren. Het eindproduct bestaat uit een masterplan met voorstel tot fasering en een raming. De verschillende fases legden we in onderling overleg met de gemeente vast. Aan de hand van onze studie heeft de gemeente de verschillende fases gebudgetteerd. Door van in het begin mee te denken over fasering en kosten, is het gelukt om het hele project te realiseren. De laatste fase gaat weldra in uitvoering.

... Kadert het project binnen een grotere visie op groen van de gemeente?

De gemeente Berlare beschikt niet over een groenplan. De opdracht was niet gekaderd binnen een grotere visie. We zijn dus zelf op zoek

gegaan naar aanknopingspunten in de ruimere context. Het belangrijkste daarvan was de geschiedenis van de site. Op historische prentkaarten zagen we dat op het domein ooit een kasteel heeft gestaan. Rond het kasteel was een nadrukkelijke landschappelijke structuur met dreven en grachten aanwezig. Deze vormden tuinkamers. Sommige van de dreven waren nog aanwezig onder de vorm van halfverharde paden. We vonden ook een deel van de grachtenstructuur terug. De grachten stonden echter niet overal meer met elkaar in verbinding, waardoor het met de waterhuishouding op het terrein fout liep. Langs de nog beplante dreven, troffen we hoofdzakelijk kaprijpe

“Elk project zou moeten starten met een lezing van de historiek, het landschap, de bodem en de waterhuishouding van de plek. Dat onderzoek naar bestaande groenblauwe structuren leidt immers tot een landschappelijk wensbeeld.”

KRISTOF VAN IMPE

populieren aan. Populieren zijn echter geen duurzame boomsoort omwille van de korte levensduur. Het herstellen van de tuinkamers, het heraanplanten van de dreven met duurzame soorten zoals de tamme kastanje en het herstellen van de grachtenstructuur: het zijn ingrepen die kaderen binnen een ruimere visie op het landschap en buiten de loutere heraanleg van het sportpark reiken.

... Welk overlegmodel gebruikten jullie?

We overlegden hoofdzakelijk met de burgemeester, het college en de technische dienst van de gemeente. Zij koppelden zelf terug met de betrokken sportverenigingen. Op

enkele vlakken liep het overleg spaak. Zo bijvoorbeeld over de verlichtingspalen. Netbeheerder Eandis besteedde zonder meer de productie van verlichtingsarmaturen uit. Als landschaparchitect hadden wij geen inspraak over de keuze van de armaturen, nochtans een beeldbepalend onderdeel van het ontwerp. Een spijtige beslissing, een gemiste kans.

... Welke inzichten uit dit project kunnen ook van toepassing zijn op andere grootschalige ontwikkelingen?

Elk project zou moeten starten met een lezing van de historiek, het landschap, de bodem en waterhuishouding van de plek. Dat onder-

zoek naar bestaande groenblauwe structuren leidt immers tot een landschappelijk wensbeeld. Natuurlijk is het niet steeds mogelijk dit maximale wensbeeld te realiseren; de context is misschien al bebouwd of ingericht. Toch is het aangeraden de oefening te maken. Op die manier houden we bij het formuleren van ingrepen op korte en lange termijn steeds een eindbeeld in het achterhoofd.

03. MUNTHOF, ANTWERPEN

HET BINNENGEBIED

2010-2012

PLAATS

MUNTSTRAAT, ANTWERPEN

ONTWERP

CLUSTER I.S.M. ARA, STEFAAN THIERS
EN DENIS DUJARDIN

BOUWHEER

AUTONOOM GEMEENTEBEDRIJF
STADSPANNING ANTWERPEN

OPPERVLAKTE

0,4 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

HET BINNENGEBIED

THEMA'S

WELZIJN, SPORT EN GEZONDHEID //
KUNST EN CULTUUR

In 2013 voltooide Antwerpen zijn visienota voor het stedelijk groenplan. Voldoende groen realiseren is een van de centrale doelstellingen. Het groen moet bovendien veerkrachtig, duurzaam en klimaatondersteunend zijn. Een van de functies van groen in grote steden is om het fenomeen van hitte-eilanden tegen te gaan en verkoeling te bieden in de zomermaanden. Maar groen heeft ook een sociale functie. De stad Antwerpen pleit in het bijzonder voor 'groene sproeten' in het stedelijk weefsel: aantrekkelijke plaatsen waar buurtbewoners elkaar kunnen treffen, maar die eveneens rust schenken. Het groenplan benadrukt het belang van een goede relatie tussen de groenzone en de bebouwde omgeving.

(boven) Zicht op het nieuwe Munthof vanaf de Muntstraat, met rechts de School of Life als publieke trekker op het plein. (© Olmo Peeters)

(onder) De School of Life op het verharde plein aan de Munstraat. De gevel van de school bestaat uit een combinatie van brede en smalle traveeën en verticale steunberen. Zo ontstaat een geritmeerde nieuwe pleingevel. (© Olmo Peeters)

Het project Munthof, voltooid in 2012, is zo'n groene sproet in de stad. Het Munthof was een van de laatste braakliggende open ruimtes in de historische binnenstad. De uitdaging voor de landschapsarchitecten van Cluster bestond erin om een publieke ruimte te ontwerpen met zowel eigenschappen van een stedelijk plein als van een rustig en luw buurtpark. Het park bestaat nu uit drie complementaire publieke ruimtes: een circulatieas, een rustig buurtpark en een verhard plein.

Het Munthof biedt een onmiddellijke meerwaarde aan de buurtbewoners, die lang ijverden voor een groene invulling van de plek. Omdat er nieuwe functies op het plein geënt zijn, zoals een eethuis met terrasje en een School of Life, blijft het gebruik van de ruimte echter niet beperkt tot wie in het bewuste bouwblok woont. Het nieuwe groen staat als 'gebruiksgoed' ten dienste van de hele stad.

03. MUNT HOF, ANTWERPEN
HET BINNENGEBIED

(boven) Het centrale grasplein met zicht op een gevel met ingewerkte zitbanken. (© Olmo Peeters)

(midden) De doorsteek voor zacht verkeer. (© Olmo Peeters)

(onder) Tijdelijke invulling als samentuin. (© Olmo Peeters)

Inplantingsplan Munthof.

1. Circulatieas
2. Buurtpark
3. Verhard plein
4. Samentuin

0 5 10 20m

INTERVIEW MET TOM WUYTS, PROJECTLEIDER AUTONOOM GEMEENTEBEDRIJF (AG) STADSPANNING ANTWERPEN

... Wat was de aanleiding voor het project van het Munthof in Antwerpen?

Het Munthof kent een lange voorgeschiedenis. Op de plek stond een fabrieksgebouw dat het grootste deel van het bouwblok in beslag nam. In de jaren 1960 verwierf de stad deze gronden in het kader van een stadsvernieuwingsproject, dat echter niet werd uitgevoerd. Een Bijzonder Plan van Aanleg duidde de randen van het bouwblok aan als zone voor wonen en het binnengebied kreeg een bestemming van gemeenschapsvoorzieningen. Verschillende ontwikkelaars maakten voorstellen op voor het binnengebied, waarbij de nadruk steeds lag op de realisatie van bijkomende bebouwing en slechts een gedeelte van het binnengebied groen zou worden ingericht. Het Munthof bevindt zich in

een wijk met een zeer sterk sociaal weefsel, vertegenwoordigd door een stuurgroep met slagkracht. Die bewonersvereniging veegde de verschillende voorstellen van de ontwikkelaars telkens opnieuw van tafel, waardoor er jarenlang niets gebeurde. Het binnengebied was voor een lange tijd aan het oog van de stad onttrokken, waardoor de naburige bewoners het Munthof konden 'claimen'. Graffiti-artiesten en andere subculturen kregen er vrij spel. De stad paste een gedoogbeleid toe en onderhield het terrein nauwelijks. Toch kwam in 2002 het initiatief voor het aanpakken van het Munthof uiteindelijk van de stad. Enerzijds omdat de gronden als bouwgrond in eigendom waren van de stad en die wilde onderzoeken op welke manier deze rendabel gemaakt konden worden. Ander-

zijds omdat het informele gebruik van het Munthof en het gebrekkige onderhoud ervan niet strookte met de visie van de stad op wat een publieke ruimte moet zijn.

... Welke rol speelde de stad in het ontwerp van het park en de aanleg ervan?

De buurtbewoners hadden gezien de jarenlange verwaarlozing van de plek weinig vertrouwen in het proces van de heraanleg. Een voortraject bleek ontzettend belangrijk. Alvorens AG Stadsplanning het programma van eisen en de uiteindelijke ontwerpdracht uitschreef, voerde die een intensief participatietraject met de buurt. We lasten een fase van ontwerpend onderzoek in. Hierbij vroegen we onder andere input van verschillende studenten uit architectuur- en

“Pas toen de bewonersvereniging zich achter het parkconcept schaarde, gaf ook het stadsbestuur zijn fiat voor de uitvoering van het project.”

TOM WUYTS

landschapsonwerppopleidingen. Uiteindelijk trokken we met een drietal conceptuele voorstellen naar de inwoners van Sint-Andries, de wijk waar het Munthof is gelegen. We kozen heel bewust voor een informele format waarbij we de inwoners op een individuele manier benaderden en hun bedenkingen en voorstellen konden formuleren. Pas toen de stuurgroep van Sint-Andries zich achter het concept schaarde, gaf ook het stadsbestuur zijn fiat voor de uitvoering van het project. Op basis van het finale conceptplan schreven we uiteindelijk een wedstrijdvraag uit. De verschillende ingediende voorstellen koppelden we opnieuw terug met de bewoners. Uiteindelijk gunde de stad de opdracht aan Cluster. Nu het project gerealiseerd is, voert de stad nog steeds nazorg uit met

betrekking tot het gebruik van de publieke ruimte en de nieuwe wand. Het plein wordt vandaag breder gebruikt dan vroeger. En de graffitikunstenaars hebben een nieuwe plek gekregen ter hoogte van Spoor Noord.

... Hoe past het project binnen de groenvisie van de stad Antwerpen?

De stad Antwerpen volgt richtlijnen inzake de afstand voor inwoners tot publiek groen. De stad maakt een onderscheid tussen buurtgroen en wijkgroen: de radius van de wijk is groter dan die van de buurt. De GIS-cel heeft in aanloop van het project een analyse uitgevoerd naar de aanwezigheid van buurt- en wijkgroen in Sint-Andries. Er bleken bijvoorbeeld genoeg speeltuinen op wijkniveau, maar niet genoeg groen

op buurtniveau. Een groene invulling voor het Munthof was cruciaal. Maar er staan geen grootschalige speelelementen op het plein om te vermijden dat het er te druk wordt en er overlast zou ontstaan voor de omwonenden. Hoewel het een publiek plein is, zijn er nog steeds meer informele plekken ingericht zodat de buurtbewoners het ook als verlengstuk van de omliggende tuinen kunnen gebruiken. Ook de keuze van publieke voorzieningen is gebaseerd op de functie van het plein als buurtgroen: de voorzieningen hebben een rustig karakter en zorgen nooit voor nachtelijke overlast.

PLAATS

GENTBRUGGE (GENT)

ONTWERP

VANDRIESSCHE ARCHITECTEN –
BURO VOOR VRIJE RUIMTE –
LANDSCHAPSARCHITECTEN BVTL

BOUWHEER

STADSONTWIKKELINGSBEDRIJF GENT

OPPERVLAKTE

1 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

HET BINNENGEBIED

THEMA'S

BIODIVERSITEIT // SPEELWEEFSEL //
ERFGOED

Het groenstructuurplan van de stad Gent uit 2007 maakte duidelijk dat de wijk Moscou-Vogelhoek geen wijkparken of grote tuinen had en dus 'groenarm' was. De stad duidde de site van de voormalige spinnerij en weverij De Porre aan als een mogelijke plek om een nieuw wijkpark te realiseren. Het actieplan voor de site stelde dat het nieuwe park tevens een schakel moest vormen in een netwerk van recreatief groen.

Park De Porre ligt ingesloten in een binnengebied en is omgeven door rijwoningen. Wonen, groen en publieke functies komen hier samen. Het park is toegankelijk vanuit verschillende omliggende straten. Waardevolle delen van het fabrieks-

complex bleven behouden, en geven het park structuur en karakter. De aanpalende sportschool kreeg een uitbreiding en het park zelf omvat twee avontuurlijke speelzones. Daarnaast is er een sportterrein, boomgaard en spiegelvijver (het vroegere koelwaterbassin), en een levendig wijkcentrum.

Inbreiding biedt kansen om in een drukke stedelijke omgeving nieuw buurtgroen te ontwikkelen. Door het binnengebied open te stellen en groen in te vullen, vergroot de onmiddellijke leefbaarheid van de buurt. De strategie kan leiden tot een uitgebreid netwerk van groene eilanden in de stad.

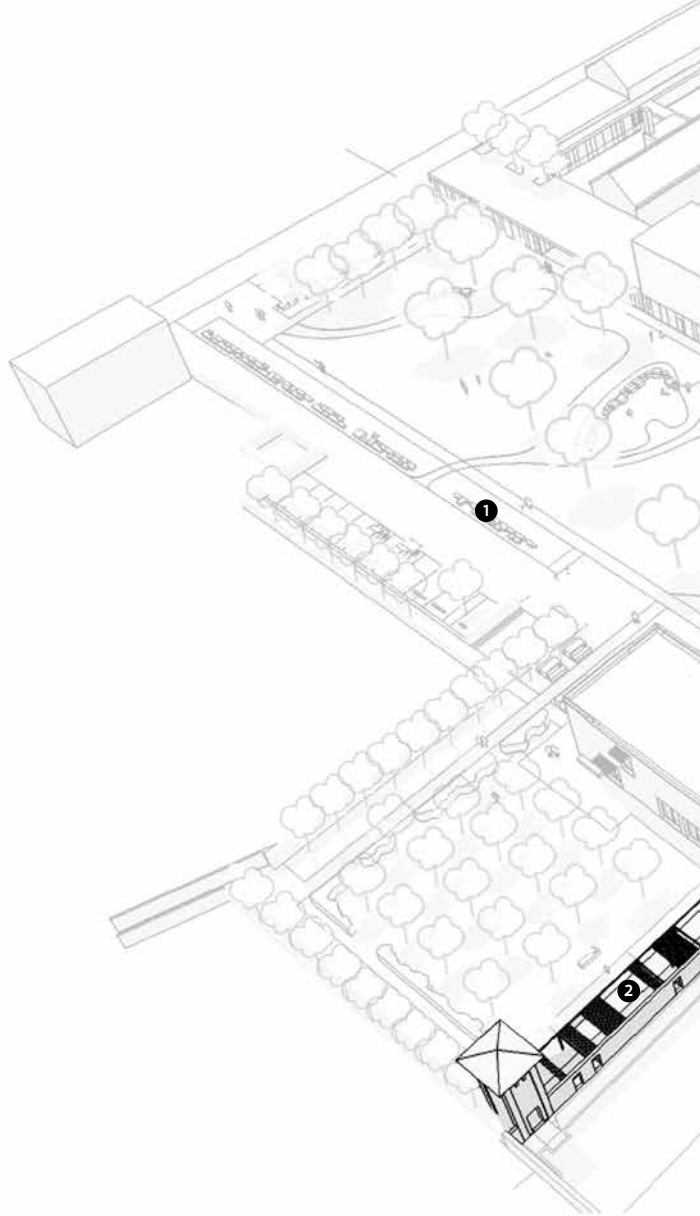
(boven) Park met gerestaureerde stoomturbine en oude fabrieksmuren als relict en speelobject.
(© Patrick Henry)

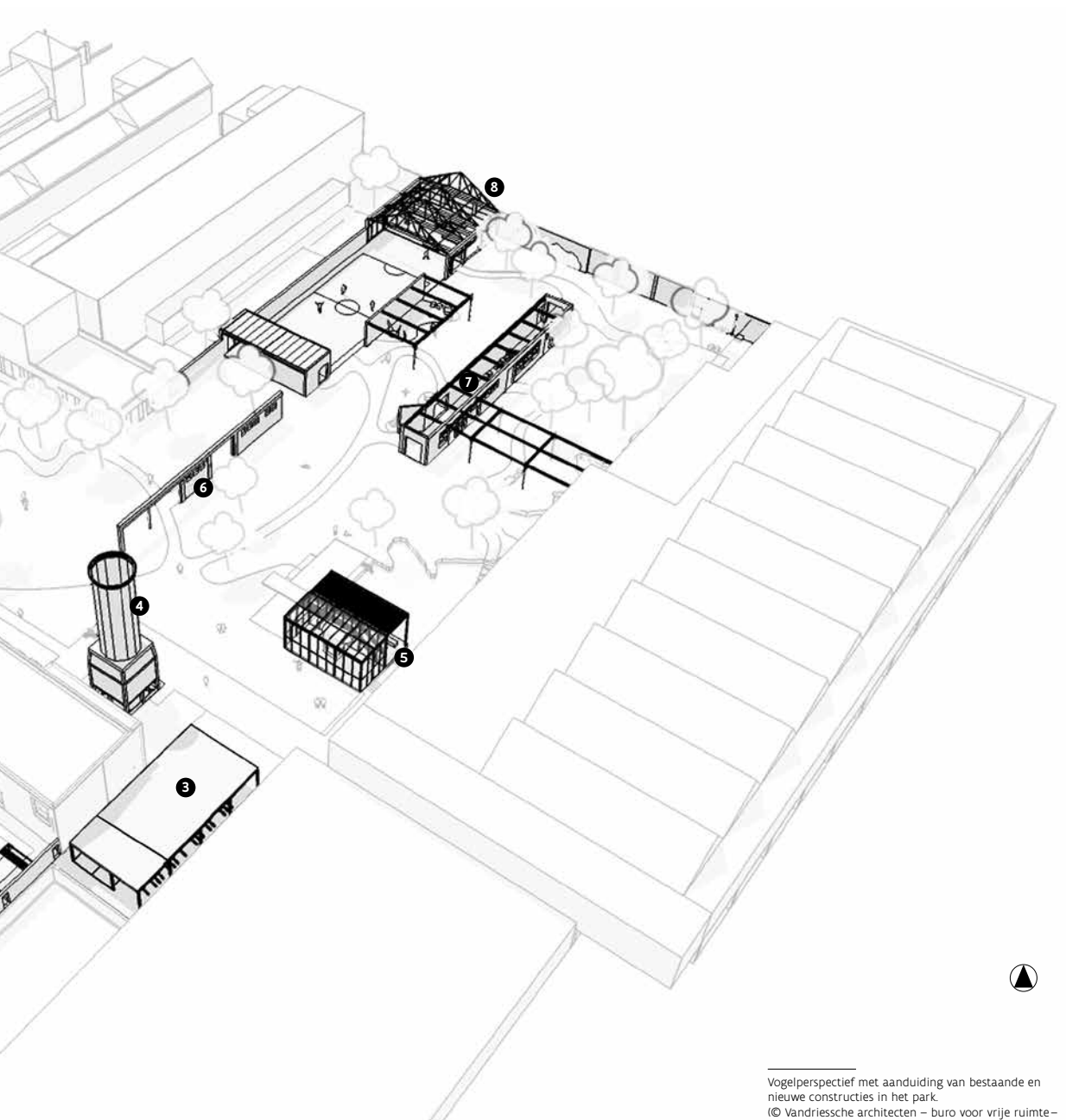
(onder) De uitbreiding van het schoolgebouw aansluitend op het park. (© Johnny Umans)

04. PARK DE PORRE, GENTBRUGGE
HET BINNENGEBIED

Vogelperspectief voor en tijdens de werken.
(© Vandriessche architecten – bureau voor vrije ruimte-
landschapsarchitecten BVTL)

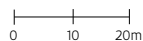
Vogelperspectief met aanduiding van bestaande en nieuwe constructies in het park.
 (© Vandriessche architecten – bureau voor vrije ruimte-landschapsarchitecten BVTL)

1. Horta-lijn
2. Pergola + stoftoren
3. Fietsenstalling + overdekte petanquebanen
4. Koeltoren
5. Stoomturbine
6. Speelwand
7. Speelgang + expogang
8. Zittribune + multisportterreinen

04. PARK DE PORRE, GENTBRUGGE
HET BINNENGEBIED

(boven) Een klimparcours op de bestaande oude fabrieksmuren en rechtopstaande boomstammen vormen een onderdeel van een avontuurlijke speelhoek. (© Patrick Henry)

(onder) Multisportveldje naast de sportschool, ontworpen door Nero. (© Johnny Umans)

(boven) Langsdoorsnede wijkpark De Porre

1. School
2. Tribune
3. Multisportterrein
4. Overdekte constructie
5. Parkzone
6. Koeltoren
7. Wijkcentrum
8. Boomgaard
9. Tuinwijk

(onder) Dwaarsdoorsnede wijkpark De Porre

1. Toekomstige ontwikkeling
2. Ondiepe vijver
3. Koeltoren
4. Wijkcentrum
5. Horta-lijn
6. Parkzone
7. Speeltuin
8. Pad
9. Pad school
10. Kiss & ride
11. Straat

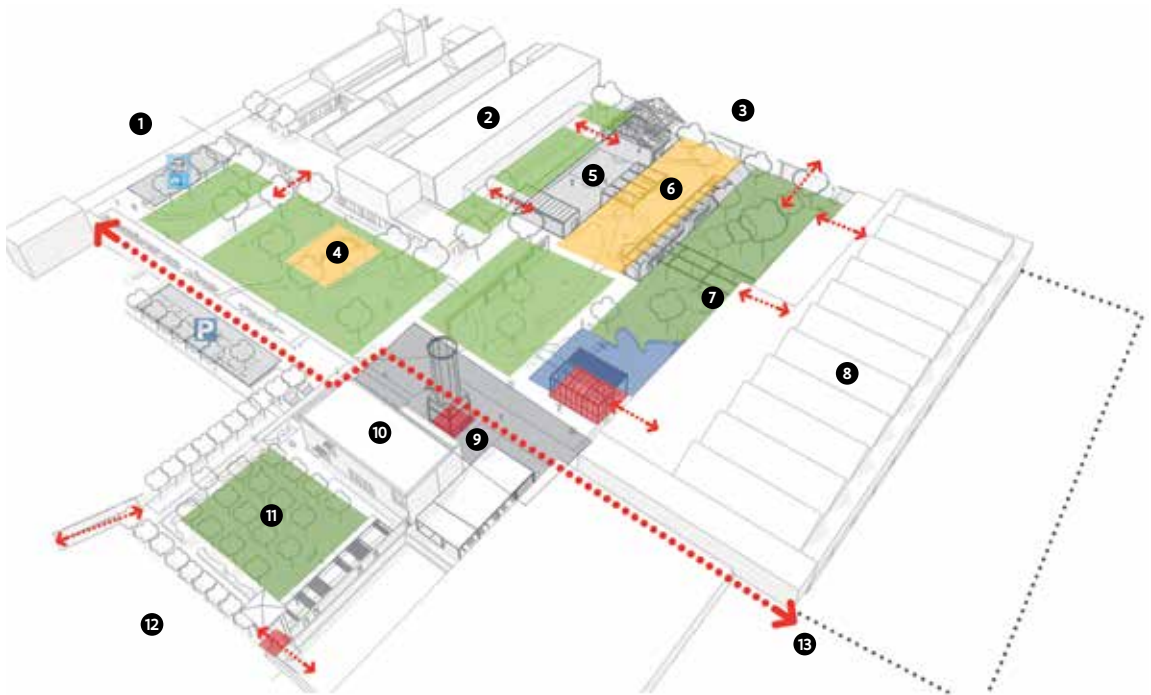

04. PARK DE PORRE, GENTBRUGGE
HET BINNENGEBIED

Een natuurtuin geïntegreerd tussen oude fabrieksmuren en waterspelelementen.
(boven © Johnny Umans)
(midden en onder © Patrick Henry)

Vogelperspectief met aanduiding van speel- en groenzones.
 (© Vandriessche architecten – bureau voor vrije ruimte-landschapsarchitecten BVTL)

1. Jules De Saint Genoisstraat
2. Sportschool
3. School Sint-Gregorius
4. Speeltuin 0-5 jaar
5. Multisportveld
6. Avontuur
7. Natuurtuin
8. Toekomstige woonontwikkeling
9. Centraal plein
10. Wijkcentrum Anno
11. Boomgaard
12. Tuinwijk ter Heide
13. Peter Benoiltlaan

INTERVIEW MET PHILIPPE MICHIELS, JEUGDDIENST STAD GENT

... Hoe past Park De Porre binnen de visie van de stad op groen?

Het groenplan van de stad Gent duidt de wijk waarin het park De Porre zich bevindt aan als groen-arm. Een groene invulling van de oude industriële site was dus evident. De jeugddienst beschikt over speelweefselkaarten en bijhorende actieradiussen. Op deze kaarten lezen we de dekking van de bestaande speelpleintjes af. In de plaats van groenruimte en speelruimte als twee afzonderlijke zaken te bekijken, zet de stad Gent in op intense samenwerking. Zo koppelt de jeugddienst aan elke nieuwe groene ruimte ook een gedeelte

speelruimte. Dit is interessant op vlak van budget en onderhoud.

... Welke rol speelt de jeugddienst bij een project zoals De Porre?

De jeugddienst is van bij de aanvang van het project betrokken. Tijdens het herbestemmingsproces van de site en vanaf de eerste vergadering dachten wij mee na over hoe het park er kon gaan uitzien. We bewaakten de kind- en jeugd-vriendelijkheid. In de jeugddienst zijn deskundigen actief die gespecialiseerd zijn in jeugdruimte. Wij bekeken voorstellen van ontwerpers kritisch op vlak van kindvriendelijkheid. Een typische oefening is het

vinden van een evenwicht tussen ontwerp en functionaliteit. Ontwerpers gaan op zoek naar esthetische oplossingen, wij bewaken de bruikbaarheid van het uiteindelijke voorstel. In park De Porre ligt de nadruk op speelruimte. Er zijn ook rustigere verblijfsplekken, maar dit park is minder op groen gericht dan sommige andere parken in de stad. De jeugddienst speelde tijdens het ontwerpproces ook een belangrijke rol op vlak van participatie. Tijdens het voortraject deden we rondvraag in de omliggende lagere scholen. Daar vroegen we de kinderen waar ze nood aan hadden, hoe een leuke speelplek er voor hen uitziet

“Door speelruimte breder te benaderen dan enkel het plaatsen van klassieke speeltuigen, zijn compromissen met andere beleidsdomeinen, zoals groen, natuur, klimaat, welzijn, sport en gezondheid, makkelijker te vinden.”

PHILIPPE MICHIELS

en wat er volgens hen zeker niet mag ontbreken in het nieuwe park. Gezien er geen middelbare scholen in de nabije omgeving van het park zijn, bereikten we de tieners uit de buurt via bevraging op straat.

... Hoe kunnen speelruimte en groenruimte met elkaar verweven worden?

Elk park heeft nood aan een speelweefsel. Het argument om af te zien van speelruimte om budgettaire redenen, is onzin. Een speelweefsel hoeft niet noodzakelijk alleen maar dure speeltoestellen te omvatten. Water, heuveltjes of boomstammen hebben minstens evenveel

speelwaarde. Bij de aanleg van een speelruimte is een zekere kennis over kinderspel noodzakelijk. Het betrekken van de jeugddienst is daarom cruciaal, maar ook ontwerpers kunnen hierbij nuttige insteken leveren. Door speelruimte breder te benaderen dan enkel het plaatsen van klassieke speeltuigen, zijn compromissen met andere beleidsdomeinen, zoals groen, natuur, klimaat, welzijn, sport en gezondheid, gemakkelijker te vinden. Soms is het moeilijk om speelruimte en groenruimte te combineren. Sportpleintjes in stadswijken – ruimte om te voetballen of basketten, een plek om te skaten...

– vereisen noodzakelijkerwijs een verharding. De integratie van speelruimte in bestaande of nieuwe parken is daarom minder evident. Tenslotte geldt: wat goed is voor kinderen en tieners, is dat vaak ook voor andere doelgroepen zoals senioren of personen met een fysieke handicap. Dan gaat het bijvoorbeeld om een plek die goed begaanbaar of befietsbaar is. Met andere woorden: een kindvriendelijk park is goed voor iedereen.

PLAATS

MARTELARENLAAN, LEUVEN

ONTWERP

H+N+S LANDSCHAPSARCHITECTEN,
ARTGINEERING, ARA

BOUWHEER

STAD LEUVEN

OPPERVLAKTE

4,5 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

DE OMLEIDINGSWEG

THEMA'S

MOBILITEIT // KLIMAAT

De stationsomgeving van Leuven heeft de laatste jaren een ware metamorfose ondergaan. Het laatste project van het in 1998 opgestelde masterplan is het Park Belle Vue, waarvoor de Vlaams Bouwmeester een Open Oproep uitschreef. Het park ligt achter het station, ingeklemd tussen de spoorwegbundel en de woonwijken van Kessel-Lo.

De stad Leuven greep de heraanleg van de zone aan om haar klimaatambities te realiseren. In 2011 onder tekende de stad het Burgemeestersconvenant en verbond ze zich ertoe om CO₂-uitstoot en energieverbruik terug te dringen en in te zetten op hernieuwbare energie. Uit dat engagement volgde een stedelijk klimaatactieplan met maatregelen om de stad Leuven klimaatneutraal te maken tegen 2030. Het openbaar domein zo groen mogelijk inrichten, is een van de maatregelen. Een an-

(boven) Zicht vanaf de nieuwe Martelarenlaan richting de stationsomgeving van Leuven. De Martelarenlaan komt in het verzonken gebied naast de sporen te liggen, waardoor ruimte vrijkomt voor een park. Een gestapelde natuurstenen keermuur begeleidt het verloop van de nieuwe weg en vormt de afscheiding naar het park.

© H+N+S, Artgineering, Ara)

(onder) Het brugbastion, met rechts de verzonken nieuwe Martelarenlaan. Twee verharde plekken zijn hoger gelegen dan het maaiveld en geven structuur aan het park. Ze bevinden zich telkens op de kruising van wandel- of fietsroutes, waardoor ze dienst doen als ontmoetingsplek.

© H+N+S, Artgineering, Ara)

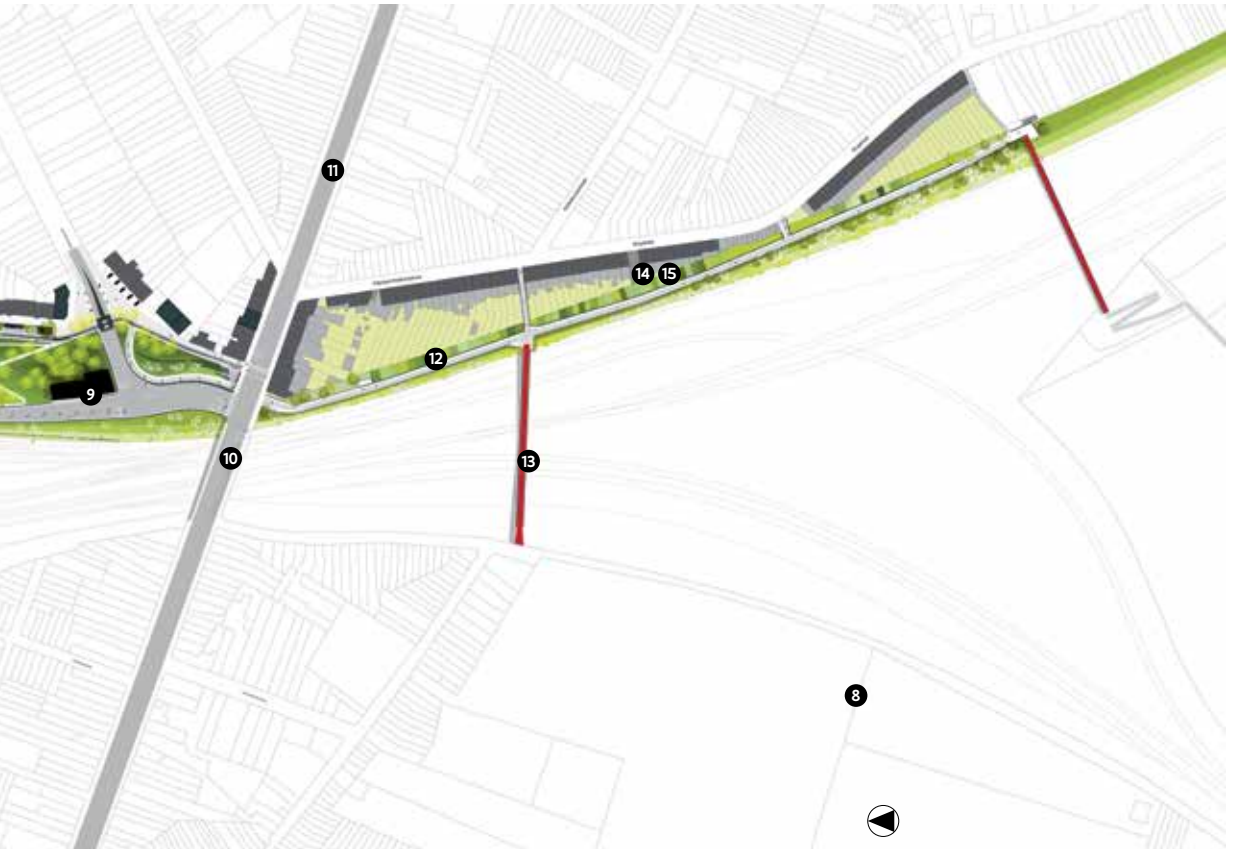
dere is om alternatieve vervoerswijzen aan te moedigen. Daarin speelt een veilig, snel en aaneengesloten fietsnetwerk een centrale rol.

Het ontwerp van H+N+S en Artgineering maakt van de plek een kwalitatieve groenstrook die aansluit op de woonwijk. De drukke Martelarenlaan wordt verlegd naar de spoorwegkant, en ligt onder het maaiveld van de parkstrook. Het park wordt door de ingreep een zachte rand van Kessel-Lo, vanwaar bewoners uitkijken over de spoorwegbundel, alsof ze vanaf de kade de 'Ijzeren Rivier' gadeslaan. Door fietsers en automobilisten van elkaar te scheiden, wordt het langgerekte park bovendien een schakel in het netwerk van veilige fietssnelwegen. Een nieuwe fietsbrug over de sporen maakt een zachte verbinding met de binnenstad.

05. PARK BELLE VUE, LEUVEN
DE OMLEIDINGSWEG

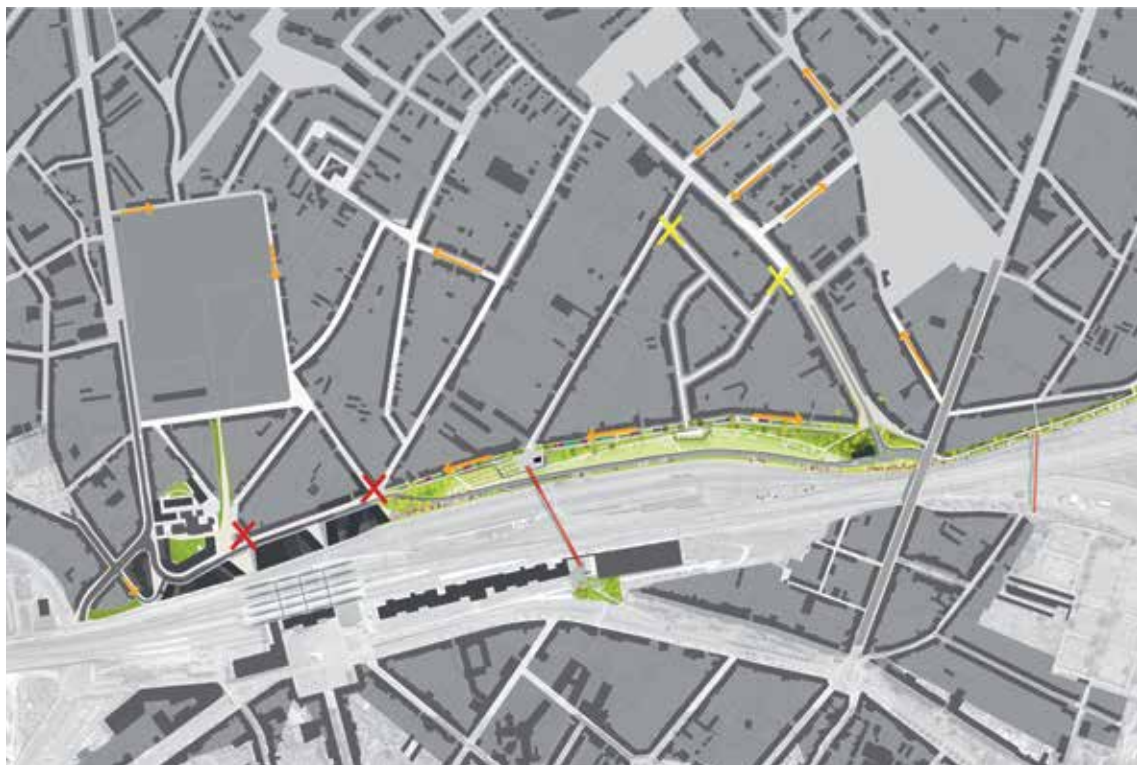

Grondplan van het langgerekte Park Belle Vue.
 (© H+N+S, Artgineering, Ara)

1. Station Leuven
2. Bastion (ontmoetingsplek)
3. Aansluiting op bestaande betonnen brug
4. Kessel-Lo
5. Bastion (ontmoetingsplek)
6. Parkweg
7. Binnenstad Leuven
8. Martelarenlaan
9. Parkgebouw
10. Fiets- en voetgangersbrug
11. Tiensesteenweg
12. Privétuinen
13. Aansluiting op houten brug
14. Woningen
15. Informele achtertuinen

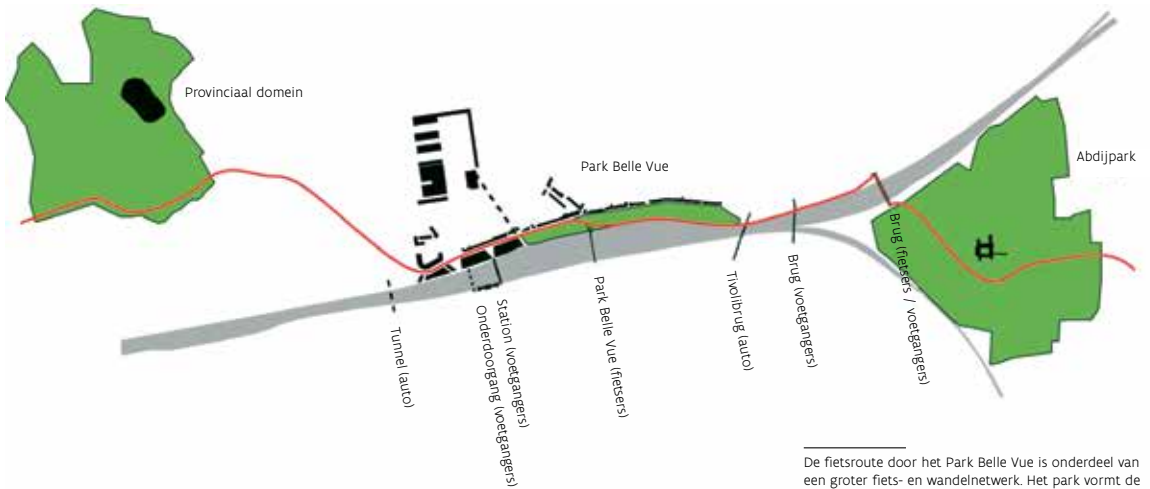
05. PARK BELLE VUE, LEUVEN
DE OMLEIDINGSWEG

Verkeerscirculatieplan: ontsluiting woningen aan de
Marelarenlaan via de nieuwe parkweg.
(© H+N+S, Artgineering, Ara)

Conceptsneede heraanleg Materlarenlaan en parkontwerp; de basis voor het park is een gemodelleerd maaiveld.
© H+N+S, Artgineering, Ara

De fietsroute door het Park Belle Vue is onderdeel van een groter fiets- en wandelnetwerk. Het park vormt de nog ontbrekende schakel in de noord-zuidverbinding van het Provinciale Domein tot de Abdij van Park.
© H+N+S, Artgineering, Ara

INTERVIEW MET VERONIQUE CHARLIER, DIRECTEUR RUIMTELIJKE ONTWIKKELING STAD LEUVEN, BESTUURDER LEUVEN KLIMAAT NEUTRAAL 2030

... Hoe is het project tot stand gekomen?

De aanleg van Park Belle Vue is onderdeel van het stadsvernieuwingsproject van de stationsomgeving: de 'Kop van Kessel-Lo'. Voor dit stadsvernieuwingsproject lanceerde de Vlaams Bouwmeester in 2007 een Open Oproep. H+N+S Landschapsarchitecten won in 2008 en werd aangesteld voor het ontwerp van het stadspark.

Het idee om op deze plek buiten het stadscentrum een park aan te leggen, spruit voort uit het ontwerpend onderzoek van het projectteam geleid door Marcel Smets eind jaren 1990. Daarin is een ontwikkelingsvisie uitgewerkt voor het stationsgebied, zowel aan stadszijde als aan de andere kant van de sporenbundel. Het projectteam hanteerde het basisprincipe van een dichte ontwikkeling aan het station en een 'decompensatiezone' aan de kant van Kessel-Lo.

... Ervaart de Leuenaar een tekort aan groen op die plek?

Er is geen studie die aantoont dat op die plek een tekort aan groen is of wordt ervaren. Maar het stadsbestuur ondersteunt het basisconcept van de studie: de juxtapositie van een dicht stationsproject en open ruimte. De stad heeft die open ruimte verdedigd bij de NMBS, toen nog grondeigenaar van het gebied. Later heeft de stad de gronden voor het park voor een symbolische euro van de NMBS kunnen verwerven. De stad staat zelf in voor de realisatie van het park. Het stadsbestuur stelde de projectdefinitie voor het park op, waarin een aantal randvoorwaarden aan de landschapsarchitecten werden meegegeven (verwevenheid van het park met de omgeving, interessant programma voor het park, doordachte aansluiting op de voetgangersbrug over de sporen, integratie van het park in het project Kop van Kessel-Lo...).

... Hoe heeft het ontwerpteam de projectdefinitie geïnterpreteerd?

Uit de procedure van de Open Oproep kwamen heel verschillende interpretaties naar voren over het type park voor de site. Er is uiteindelijk voor het project van H+N+S Landschapsarchitecten gekozen omdat het het meest 'groene' voorstel was: de ontwerpers hebben gezocht naar een manier om de belevingswaarde van het park zo groot mogelijk te maken. Dat doen ze aan de hand van voortuinstroken en het ingroenen van parkeerterreinen. De doorgaande weg in het park zakt af tot op het niveau van de spoorweg. De bestaande hoogteverschillen op het terrein worden gedramatiseerd en zo gaat men de omgeving ervaren als een heuvelslandschap, met de spoorweg als 'ijzeren rivier' en het park als 'groene oever'. Met inbreng van de scholen in de buurt en de jeugddienst hebben de ontwerpers de integratie van speelzones in het park gemaximaliseerd.

“Het Park Belle Vue draagt bij tot het verbeteren van de waterhuishouding en het temperen van het hitte-eilandeffect in de stad – twee ambities uit Leuven Klimaat Neutraal 2030.”

VERONIQUE CHARLIER

Het ontwerpteam van Artgineering, één van de andere deelnemers aan de Open Oproep, reikte een heel sterk concept aan voor het realiseren van fietsverbindingen in het park. Daarom breidde de stad de initiële opdracht uit met een technische haalbaarheidsstudie voor het doortrekken van het fietspad onder de steenweg en in het spoortalud.

... Kadert het project in een ruimere, stedelijke visie over groen?

De stad Leuven heeft momenteel geen groenplan. In het Ruimtelijk Structuurplan 2004 is een hoofdstuk opgenomen over open ruimte en groen, maar het beperkt zich tot het beheer en behoud van bestaande groene ruimtes; er zijn richtlijnen in opgenomen aangaande onderhoudsmogelijkheden en de herkomst van de verschillende groensoorten wordt erin gedefinieerd. Momenteel werkt de stad aan een herziening van het Structuurplan, en daarbij wil men ambitieuzer zijn

op het vlak van groen; groen niet enkel als toevoeging bij een nieuw stadsontwikkelingsproject om er de gebruiks- en belevingswaarde van te verhogen (recreatieve en landschappelijke functies), maar groen als primaire ontwerpogave (ecologische en klimatologische functies). Deze ambities staken nog niet in een expliciet plan toen de stad het project Park Belle Vue heeft opgestart. De intenties om een groenplan op te maken, zijn er nu wel. Ook om meer houvast te bieden aan de groendienstten.

... Wat zijn de ambities van het plan Leuven Klimaat Neutraal 2030?

In eerste instantie willen we de CO₂-productie in de stad fors laten dalen: we willen 50 tot 70% minder CO₂-uitstoot tegen 2030. De grootste winsten die we op dat vlak zullen boeken, zullen voortkomen door een betere isolatie van woningen en stadsgebouwen, en

zo de energieprestaties ervan verbeteren. Een andere topprioriteit is het inzetten op nieuwe vormen van mobiliteit. Het voorzien van groen neemt in het plan procentueel maar een kleine plaats in, maar heeft wel een belangrijke symbolische waarde. Leuven moet in 2030 niet alleen klimaatneutraler zijn, maar ook leefbaarder dan vandaag. Van Leuven Klimaat Neutraal 2030 was op het moment van de opmaak van het ontwerp voor Park Belle Vue nog geen sprake. Het project past echter binnen de doelstellingen van het plan. De onverharde ruimte en de toegankelijkheid van het groen worden fiks groter. Ook de leefbaarheid van een woonomgeving verhoogt erdoor, en er ontstaan betere fiets- en voetgangersverbindingen naar het station. Het Park Belle Vue draagt zo bij aan het verbeteren van de waterhuishouding en het temperen van het hitte-eilandeffect in de stad – twee ambities uit Leuven Klimaat Neutraal 2030.

Leefstraat Meibloemstraat-Ooievaarstraat.
(© Olmo Peeters)

PLAATS

VERSCHILLENDE STRATEN IN GENT

INITIATIEFNEMER

LAB VAN TROJE VZW

OPPERVLAKTE

VERSCHILLENDE STRATEN IN GENT
MET DIVERSE GROOTTE

TYPEVRAAGSTUK

DE STRAAT

THEMA'S

SPEELWEEFSEL // MOBILITEIT //
KLIMAAT // WELZIJN, SPORT EN
GEZONDHEID

Een straat heraanleggen gebeurt meestal vanuit het standpunt van het gemotoriseerd verkeer.

De Leefstraat is daarentegen een experiment waarin bewoners hun straat zelf onder handen nemen en tijdelijk ombouwen tot hun droomstraat. De bewoners maken de straat autovrij of -luw en vullen de vrijgekomen ruimte in met groenelementen, picknicktafels, speeltuigen, een petanquebaan, een bar of een foodtruck. De vzw Lab van Troje voerde het experiment voor het eerst uit in 2013 in twee straten in de Gentse binnenstad. De derde editie in 2015, die gedurende anderhalve maand liep, telde zestien deelnemende straten, zowel in het centrum als in de stadsrand.

De Leefstraten experimenteren met alternatieven op de klassieke inrichting van een straat. Zo'n straat, waarin niet de auto maar de

bewoners en zwakke weggebruikers centraal staan, kan het sociaal weefsel versterken. De tijdelijke invulling van een straat of braakliggend perceel kan ook een nieuwe impuls geven aan de buurt.

Het project inspireert het stedelijk beleid. Er wordt nagedacht over hoe een stad klassieke problemen zoals de doorstroom van verkeer, fietsveiligheid en buurtparkeren kan aanpakken door haar straten anders in te richten. De verkeersinrichting van sommige leefstraten is sinds het project permanent gewijzigd.

Aan het project ging geen concrete groenvisie vooraf. Het project wil net de aanleiding vormen tot het vormen van een visie op groen en mobiliteit, en meteen zelf een bijdrage leveren aan de transitie naar een klimaatvriendelijke stad.

06. LEEFSTRATEN, GENT
DE STRAAT

(links) Leefstraat de Pekelfabriek.

(rechts) Leefstraat Meibloemstraat-Ooievaarstraat.
(© Olmo Peeters)

INTERVIEW MET TOM PALMAERTS, BEWONER VAN DE FLANELSTRAAT

... **Wie nam het initiatief voor de leefstraat?**

De drijvende kracht achter dergelijke initiatieven zijn vaak vrouwen. Jonge dertigers met ondernemingszin en ambitie. Ze bewegen in een supersnelle wereld waar hun carrière een belangrijke rol speelt. Maar tegelijk focussen ze op hun buurt en proberen ze die tot een leefbare plek te maken voor zichzelf en hun kinderen. Het is geen toeval dat ook bij ons enkele jonge moeders, waaronder mijn vrouw, het voortouw namen. Mijn vrouw droomde samen met enkele buurvrouwen van een toekomstbeeld van onze straat als een sociale ruimte waar kinderen

kunnen spelen zonder op auto's te moeten letten. Een plek waar jong en oud elkaar leren kennen en waar we met vrienden kunnen aperitieven en kletsen. Als trendwatcher probeer ik al jaren duidelijk te maken dat we in een tijd van globalisering, snelheid en chaos nood hebben aan een fijne, rustige, groene buurt om samen te komen. Dus ik schaarde me achter het idee.

... **Hoe reageerden de stad en de buurtbewoners op het projectvoorstel?**

Een straat afzetten is niet zo eenvoudig, zelfs een deel ervan niet. De regels die we moesten volgen

waren soms overweldigend, vaak kafkaïaans. Als je een bord in de straat plaatst 'opgelet, hier lopen kinderen', ben je aansprakelijk als er iemand tegen rijdt. Dus neem je ofwel het risico dat een kind aangereken wordt, ofwel het risico dat je betaalt als iemand tegen je bord rijdt. Of als twee burensponstaan het plan opvatten om op een mooie doordeweekse avond een buurtbarbecue te organiseren, dan stoot je op een radicaal 'njet' van de stad: een dergelijke aanvraag moet je minstens enkele weken op voorhand indienen en moet bovendien door niet minder dan zeven overheidsinstanties goedgekeurd

“Het lokaal samenhorighheidsgevoel van de leefstraten heeft de kracht om dingen in beweging te zetten.”

TOM PALMAERTS

worden! Ook de buurtbewoners zelf lagen soms wat dwars. Voornamelijk een iets ouder publiek vindt het erg belangrijk om de auto voor de deur te kunnen parkeren. Maar uiteindelijk hebben de meeste mensen heel positief gereageerd, en kwam jong en oud mee aan tafel zitten. De meeste keken er echt naar uit om elkaar beter te leren kennen in een ontspannen, rustige en groene omgeving.

... Ook al was het project tijdelijk, zijn er toch elementen die gebleven zijn?

Eigenlijk is het idee van de leefstraat geschoeid op het prachtige

voorbeeld van Prinzessinnengarten, een groen paradijs in het stadscentrum van Berlijn. In 2009 was het nog een braakliggend terrein vlakbij de drukke Moritzplatz in Kreuzberg. Maar sinds de organisatie Nomadisch Grün het openstelde voor de omgeving, is het een bruisende trekpleister geworden. De omwonenden onderhouden niet alleen de moestuinen, fruitbomen en bijenkorven, ze houden er ook een café en restaurant open. Er zijn workshops, open dagen en een winkel waar men een deel van de oogst verkoopt. Zo ontstaat een nieuwe vorm van economie gebaseerd op een lokaal samenhorighheidsgevoel.

Leefstraten zijn natuurlijk geen Prinzessinnengarten, maar ze hebben evenveel kracht om dingen in beweging te zetten. Bewoners trokken hun rolluiken op en stapten naar buiten. Ze gingen een gesprek aan en staken de handen uit de mouwen in de groentetuin. Kinderen hielpen mee in het onderhoud van bijvoorbeeld een bak met ruccolasalade waar de buurtbewoners regelmatig een stukje kwamen halen voor het avondeten. De kippen waren ook een trekpleister. Zeker voor de ouderen. De leefstraat bracht mensen samen. Blijvend zijn dus vooral de relaties met de burens.

De Biodroom is gesitueerd aan de Willem Gijsselsstraat op een braakliggend terrein aansluitend op de woontorens van Linkeroever. (© Olmo Peeters)

PLAATS

WILLEM GIJSSELSSTRAAT, ANTWERPEN

INITIATIEFNEMER

ANTWERPSE CULTUURCENTRA,
ECOHUIS, SAMEN LEVEN

OPPERVLAKTE

2 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

HET BRAAKLAND

THEMA'S

BIODIVERSITEIT // VOEDSEL //
KUNST EN CULTUUR

De culturele centra van Antwerpen bereiken een groot publiek. Toch zijn er bevolkingsgroepen die nog te vaak uit de boot vallen, zoals kansarmen en mensen van vreemde afkomst. De cultuurcentra gingen daarom op zoek naar een cultureel project met een breed bereik en lage drempel.

De Biodroom laat de bewoners van de superdiverse wijk op Linkeroever toe om samen groenten te kweken. Tuinieren is een betekenisvolle en gewaardeerde activiteit in verschillende culturen en brengt mensen samen op een informele manier. Stadslandbouw biedt tegelijk een antwoord op de milieu-uitdaging. De Biodroom is een 'samentuin' op

een stuk braakland van twee hectare. Er wordt, omdat het een tijdelijke tuin is, getuinierd in 500 grote zakken. Het terrein is groen, maar vervult vooral een sociale en culturele functie. Zo vinden er regelmatig workshops en evenementen plaats.

Na het eerste jaar, waarin de cultuurcentra en de stad Antwerpen het project initieerden, namen de inwoners van Linkeroever het project in 2013 in eigen handen. Een aantal van de organisatoren werkten later actief mee aan de opmaak van het stedelijk groenplan, zodat zij hun inzichten in het Biodroom-project (sociale cohesie, stadslandbouw, bewustmaking) in het groenplan konden opnemen.

07. BIODROOM, ANTWERPEN
HET BRAAKLAND

In de Biodroom tuinieren de leden in 500 grote zakken. Voor een kleine bijdrage kunnen ze gebruikmaken van water, mest en tuingereedschap. (© Olmo Peeters)

INTERVIEW MET PETER PRECKLER, VRIJWILLIG COÖRDINATOR VAN BIODROOM

... Hoe is het project tot stand gekomen? Wie nam het initiatief?

Het project werd in 2010 opgezet door de stad Antwerpen. De Biodroom is gestart als een kunstproject. Kunstenaar Bruno Herzele heeft toen het ontwerp gemaakt van de Biodroom zoals die nu uitgegroeid is: een utopische, groene plek op Linkeroever, tegelijk moestuin, plek voor artistieke interventies, cultuur en samenwerking. De stad Antwerpen heeft het project gedurende drie jaar geleid en het Ecohuis stond in voor de uitbating ervan. In 2013 werden de subsidies

stopgezet. Een paar vrijwilligers die er toen werkten, hebben de Biodroom overgenomen en baten die sindsdien zelfstandig uit.

... Is de Biodroom een tijdelijk project?

Het stuk grond van de Biodroom is van de stad Antwerpen. Dat lenen en gebruiken we om te moestuinieren, tot de stad beslist om er iets anders mee te doen. Er zijn plannen om er binnen enkele jaren twee campings neer te poten. Wij hebben bekomen dat de Biodroom kan blijven bestaan op een andere, nog

niet nader bepaalde plaats in de stad. De onderhandelingen over de kosten van de heropstart zijn nog lopende. Onze enige voorwaarde is dat het concept van de Biodroom behouden blijft: het moet meer zijn dan alleen een volkstuin. Het moet een plek blijven van ontmoeting, waarin ook kunstwerken staan en waar allerlei activiteiten in worden georganiseerd.

... Hoe houdt het project onder-tussen stand?

Er zijn 500 tuinzakken en een aantal houten bakken waarin we sa-

“De Biodroom is een utopische, groene plek op Linkeroever, tegelijk moestuin, plek voor artistieke interventies, cultuur en samenwerking.”

PETER PRECKLER

men telen en tuinieren. We hebben in de loop der tijd compostvaten gebouwd en bessenstruiken gepland. Vorig jaar hebben we er een heus kunstproject op poten gezet met allerlei activiteiten en workshops, omdat dat de enige weg was om aan subsidies te geraken. Op die manier kunnen we de Biodroom levendig houden. De tuin floreert, ook dankzij de zestig leden die 5 euro lidgeld betalen om er tijdens de openingsuren te komen biotuinieren. De tuinzak, de grond, compost en meststof krijgen ze door ons aangeboden. Door samen te werken

en de zakken te delen, vergroot de oogst, die verdeeld wordt onder de leden. Een team van vrijwilligers onderhoudt de tuin, voert reparaties uit en tuiniert verder gedurende de winter om die te overbruggen.

... Werkte het project als een stimulators voor andere groenprojecten in de stad?

Sinds de Biodroom vijf jaar geleden is opgestart, zijn er in de stad zo'n twintig kleinere samentuintjes opgericht door het Ecohuis in samenwerking met Labo Stadslandbouw. Dat gebeurt telkens op een stuk

braakliggend terrein, in afwachting van andere plannen van de stad. Maar we krijgen ook heel veel bezoekers uit binnen- en buitenland. De Biodroom is een voorloper geweest voor projecten over heel Vlaanderen en ver daarbuiten.

08. GREEN BASTARDS GARDEN, GENT

HET DAK EN DE GEVEL // HET BRAAKLAND

2013–2014

De bestaande metalen evacuatietrapp aan de zuidgevel van Kunstencentrum Vooruit doet dienst om een torentuin te creëren. Rond de trap zijn drie stalen terrassen gebouwd. Eén platform biedt ruimte aan tijdelijke stadslandbouwprojecten, zoals Green Bastards Garden en Urban Action Clinic. De andere terrassen zijn voorzien van permanent groen. (© Michiel Devijver)

PLAATS

SINT-PIETERSNIEUWSTRAAT, GENT

ONTWERP

ECOWORKS

BOUWHEER

VOORUIT VZW

OPPERVLAKTE

100 M²

TYPEVRAAGSTUK

HET DAK EN DE GEVEL // HET BRAAKLAND

THEMA'S

BIODIVERSITEIT // VOEDSEL

De stadskernen staan voor andere uitdagingen en kansen dan de minder dichtbebouwde wijken in de rand. Het groenplan van de stad Gent uit 2007 stelt dat er nood is aan een fijnmazige groenstructuur. Groen op maat van iedere specifieke plek. Het gaat dan vaak over kleine ingrepen zoals groene pergola's, geveltuinen of groendaken. Net omdat de stadskern zo dicht bebouwd is, zijn deze 'puntsgewijze ingrepen' zo belangrijk, stelt het groenplan.

De Green Bastards Garden is een voorbeeld van zo'n specifieke ingreep. In 2013 breidde het historische Feestlokaal van de Vooruit in Gent uit met een fietsenparking en terras. Boven het terras, tegen de zijgevel van de Vooruit, kwam er een hangende tuin. De torentuin is niet louter visueel groen. In de Green Bastards Garden werden de voorbije jaren nagenoeg onbekende voedselgewassen geteeld. Het tijde-

lijke project vertrok vanuit de vaststelling dat de grootschalige, commerciële landbouw zich slechts op enkele rassen van enkele soorten richt. En dat terwijl er wereldwijd een enorme diversiteit aan voedselgewassen voorhanden is. De Green Bastards Garden was het eerste stadslandbouwproject van Vooruit en kaderde in een zoektocht naar een betere stedelijke samenleving.

De bouw van de torentuin is relatief goedkoop en vereist weinig ruimte, maar heeft een onmiddellijke impact op de soortenrijkdom, met vooral een gunstig effect op bijen en andere insecten. Tegelijkertijd biedt zo'n project kansen om het begrip te vergroten van zaken als soortendiversiteit en voedselveiligheid. Het project legt de verbinding tussen groen en voedsel opnieuw bloot, en dat op de plek waar die tot nu het minst zichtbaar is: in de stad zelf.

08. GREEN BASTARDS GARDEN, GENT
HET DAK EN DE GEVEL // HET BRAAKLAND

(links) Kunstencentrum Vooruit kreeg er een belevingsruimte in openlucht bij. Een plek die inspeelt op de nood aan groen in de stad en waar allerlei experimenten met stadslandbouw plaatsvinden. (Urban Action Clinic van Maria Lucia Cruz Correia. © Michiel Devijver)

(rechts) Een verticale tuin om groen in het stadsbeeld te brengen geeft inspiratie voor het vergroenen van flatgebouwen. (Urban Action Clinic, van Maria Lucia Cruz Correia. © Michiel Devijver)

(links onder) © Lisa Develtere

INTERVIEW MET CAROLINE VAN PETEGHEM, PR KUNSTENCENTRUM VOORUIT

... Hoe is het project tot stand gekomen?

Het project is gegroeid uit een lopende samenwerking tussen Kunstencentrum Vooruit en het makerscollectief Onbetaalbaar. Dat collectief runt een werkplaats voor ontwerpen uit gerecupereerde materialen en fungeert als denktank voor makers, schrijvers en ontwerpers. Vooruit bouwde in 2013 een nieuwe fietsenparking met een groen dakterras. We zochten een manier om het terras te gebruiken als platform om inzichten over de stad te delen. Zo is het idee ontstaan om inspirerende projecten uit te nodigen in de groentoren. Onbetaalbaar mocht de spits afbijten.

Het collectief ontwikkelde samen met tuinier Willem Van Gucht een tijdelijk project rond zeldzame voedselgewassen.

... Kadert het project in een ruimere, stedelijke visie over groen?

Kunstencentrum Vooruit realiseert in de periode 2013-2017 enkele aanpassingen aan de infrastructuur waarbij duurzaam verbouwen en het vergroenen van de stad voorop staan. Wij zijn ervan overtuigd dat de toekomstige stad mede door vergroening het hoofd zal kunnen bieden aan uitdagingen zoals de groeiende bevolking en stijgende temperaturen. Daarin kadert de bouw van de fietsenparking met

dakterras – een combinatie van een tijdelijk stadslandbouwproject en permanente groenaanleg. Het permanent groen is ontworpen en uitgevoerd door Ecoworks en gefinancierd in partnership met Floraliën Gent. De gedeelde ambitie van Vooruit en Floraliën om meer groen bij de stedelingen te brengen, spoot met de visie van de stad Gent. Het stadsbestuur versterkt het groen- en waternetwerk in de binnenstad in functie van haar klimaatambities en moedigt bewoners en handelaars aan tot het aanleggen van groendaken, privé- en geveltuinen. Een project als Green Bastards Garden sluit ook aan bij de voedselstrategie van de stad die

“Green Bastards Garden is erin geslaagd een verhaal te delen over de nood aan biodiversiteit in onze landbouw, de creativiteit die ontstaat in informele netwerken van tuiniers en de durf om de dominantie van grote internationale zadenbedrijven te bekampen. Het project reikt zo veel verder dan de kleine individuele stadstuin.”

CAROLINE VAN PETEGHEM

voorziet in lokale voedselproductie en -consumptieketens met onder meer volkstuinten, stadslandbouw, biomarkten en voedselteams.

... Ook al was het project tijdelijk in oorsprong hoe is het geëvolueerd tot een blijvend gegeven?

De bezoekers van Vooruit zijn op verschillende momenten en manieren aangespoord om het project Green Bastards Garden een langer leven te schenken. We distribueerden de zaden van de zeldzame planten in de torentuin en Onbetaalbaar ontwikkelde een aantrekkelijk Green Bastards Garden Pakket waarmee enthousiaste hobbytuiniers stap voor stap hun eigen, op

maat gemaakte moestuin kunnen creëren. Maar Green Bastards Garden is er ook in geslaagd een verhaal te delen over de nood aan biodiversiteit in onze landbouw, de rijkdom aan variëteiten van voedselgewassen, de creativiteit die ontstaat in informele netwerken van tuiniers, de durf om de dominantie van grote internationale zadenbedrijven te bekampen... Op die manier reikt het project veel verder dan de kleine individuele stadstuin.

... Werkte het project als een stimulators of incentive voor andere groenprojecten in de stad?

Green Bastards Garden en het daarop volgende project Urban Action

Clinic van Maria Lucia Cruz Correia, dat aandacht vraagt voor de kwalijke effecten van luchtvervuiling in de stad, krijgen een zeer opvallende plek: niet alleen zichtbaar voor de bezoekers van de Vooruit, maar ook voor de passanten in de drukke Sint-Pietersnieuwstraat. Ze werken aanstekelijk. De Vooruit speelt bovendien een voortrekkersrol op het gebied van het verduurzamen van de cultuursector. We kregen navolging in het introduceren van stadsbijen en krijgen dat vast ook bij het integreren van groen in onze infrastructuur.

PLAATS

SINT-NIKLAAS

ONTWERP

BURO II & ARCHI+I

BOUWHEER

WILLEMEN REAL ESTATE

OPPERVLAKTE

2,5 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

HET BINNENGEBIED

THEMA'S

BIODIVERSITEIT // SPEELWEEFSEL //

ERFGOED

Het groenplan van de stad Sint-Niklaas uit 2011 wees uit dat de Gazometerwijk in het stadscentrum een groenarme wijk was. De site van de voormalige dradenververij Filteint bood kansen om de wijk een groener gezicht te geven. Het groenplan vroeg daarom om een voldoende groene invulling van de site, met groene links naar de omgeving. Bovendien moest de site autoluw worden.

Het masterplan van Buro II & Archi+i organiseerde het woonprogramma met een hoge dichtheid rond een ruim park. In het park blijven een aantal structuren van de voormalige fabriek behouden als industriële relictten. Voor evenementen in het park is er een houten podium dat wordt aangelegd onder een oud waterbassin. Het ontwerp legt eveneens een oude waterloop bloot. De voormalige gracht fungeert als waardevol landschapselement en staat mee in voor de waterbuffering op het terrein. Het

(boven) Vogelperspectief van de woonontwikkeling met centrale parkruimte.

(midden) De centrale publieke tuin met relict van een industrieel waterbassin.

(onder) De secundaire groenruimte. Het waterelement doet dienst als waterbuffer en als speelelement.
(© Buro II & Archi+i)

park in het autovrije binnengebied is er niet alleen voor de inwoners van de nieuwe appartementen en woningen, maar moet een wijkpark voor de hele buurt vormen.

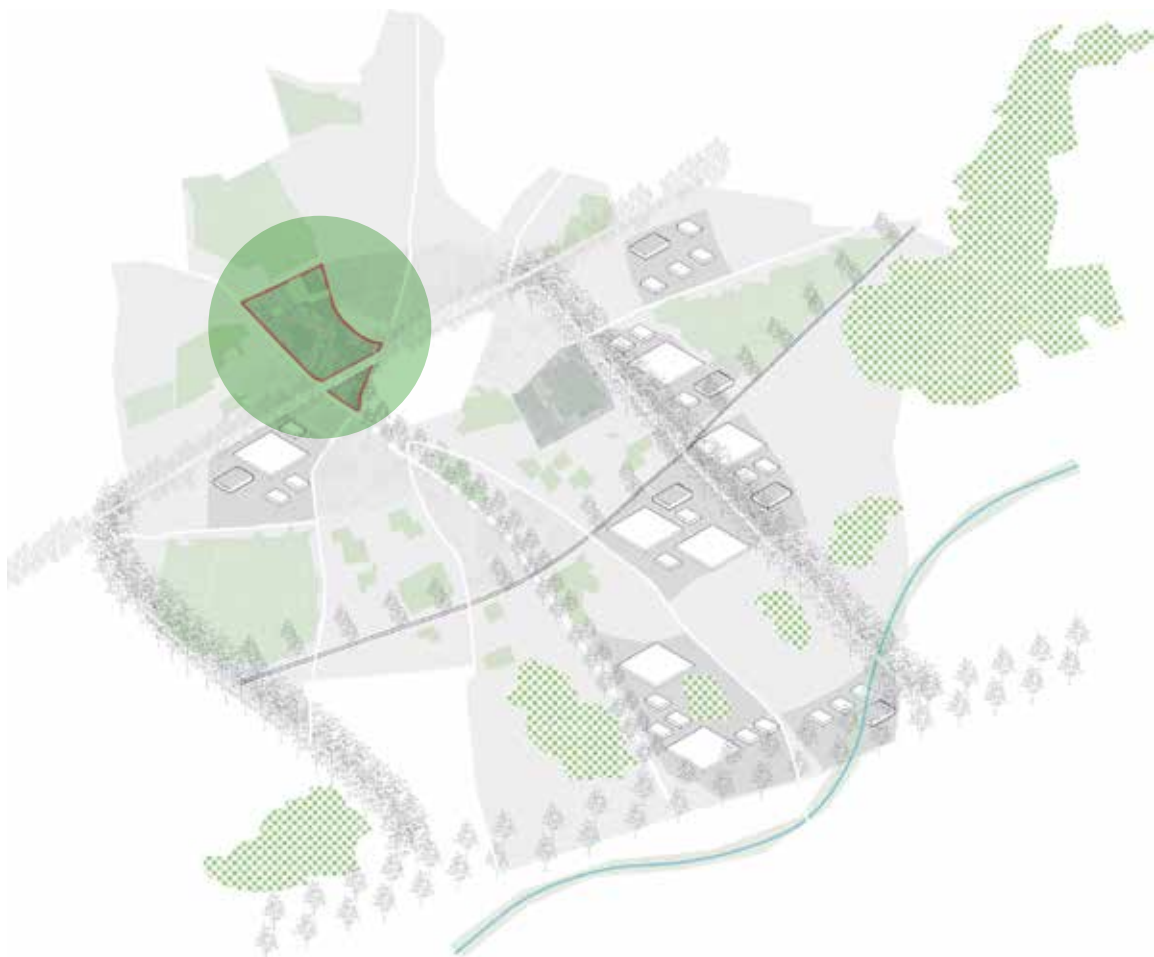
Het openbare park heeft een centraal onderhouden grasplein dat intensief door de gemeenschap en de buurt wordt gebruikt. Dit grasplein krijgt bewust geen specifieke invulling zodat de flexibiliteit ervan maximaal blijft. Het grasplein wordt omringd door hooiland, dat fungeert als buffer tussen het publieke park en de private tuinen. Op die manier zijn afsluitingen of hagen voor de appartementen overbodig. In de aangrenzende open ruimte wordt een speelheuvel aangelegd.

Belangrijk in de visie van het groenplan waren de doorsteken naar het omliggende weefsel, en specifiek naar de aanliggende woonontwikkeling De Beenaert. Het uiteindelijke ontwerp maakt deze connectie mogelijk voor zachte weggebruikers.

09. FILTEINT, SINT-NIKLAAS
HET BINNENGEBIED

Synthesebeeld groenplan Sint-Niklaas. De grijze zones duiden de (zeer) groenarme plekken aan. Ook de Gazometerwijk waarin Filteint zich bevindt (rood), is gemarkeerd als zeer groenarm.

Het actieplan lijst de aandachtspunten voor de ontwikkeling van de Gazometerwijk op. Daarin staat het volgende voor de site van Filteint geformuleerd: meer groene ruimte, een connectie met de aanliggende ontwikkeling 'De Beenaert', en voldoende aandacht voor de link met de omliggende wijk. (Bron: groenplan Sint-Niklaas)

De groene lijnen duiden de beplantingen langs de spoorweglids en de N41 aan. De blauwe lijnen tonen het waterlopenstelsel in Sint-Niklaas. Een Z-vormige bosstructuur doorsnijdt de stad aan zuidoostelijke zijde. De bosstructuur is sterk versnipperd door infrastructuur, bedrijventerreinen en woonzones. Ten slotte staan ook de bedrijventerreinen aangeduid op de kaart. (Bron: groenplan Sint-Niklaas)

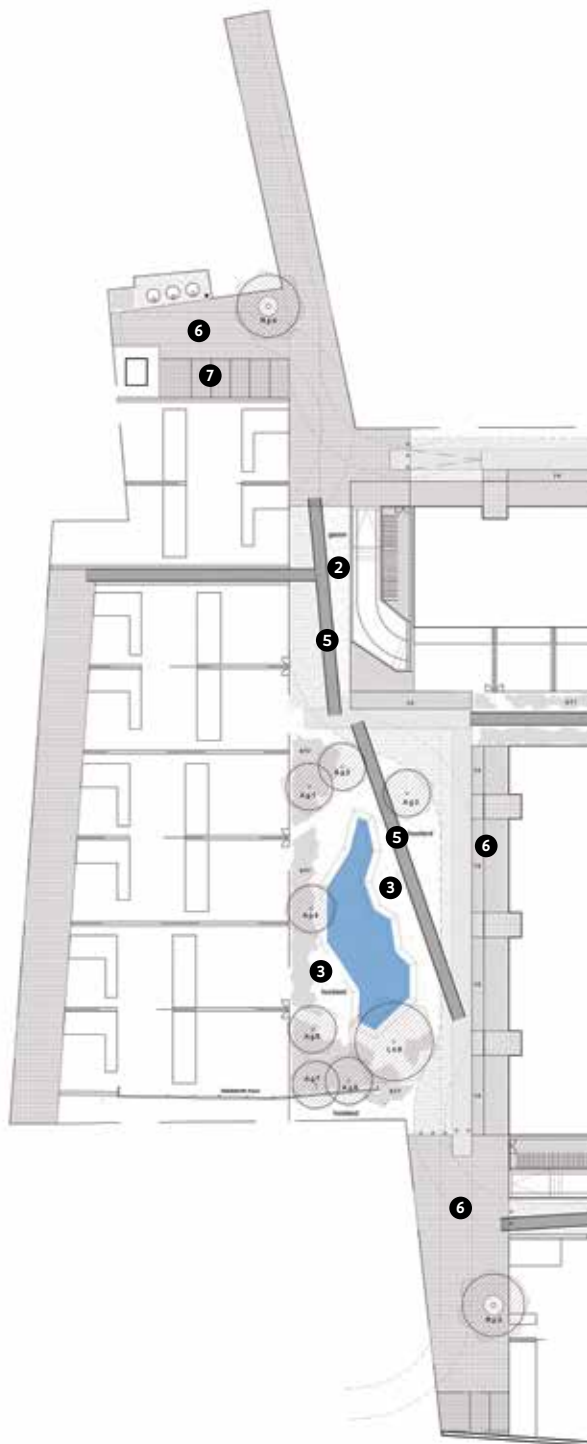
09. FILTEINT, SINT-NIKLAAS HET BINNENGEBIED

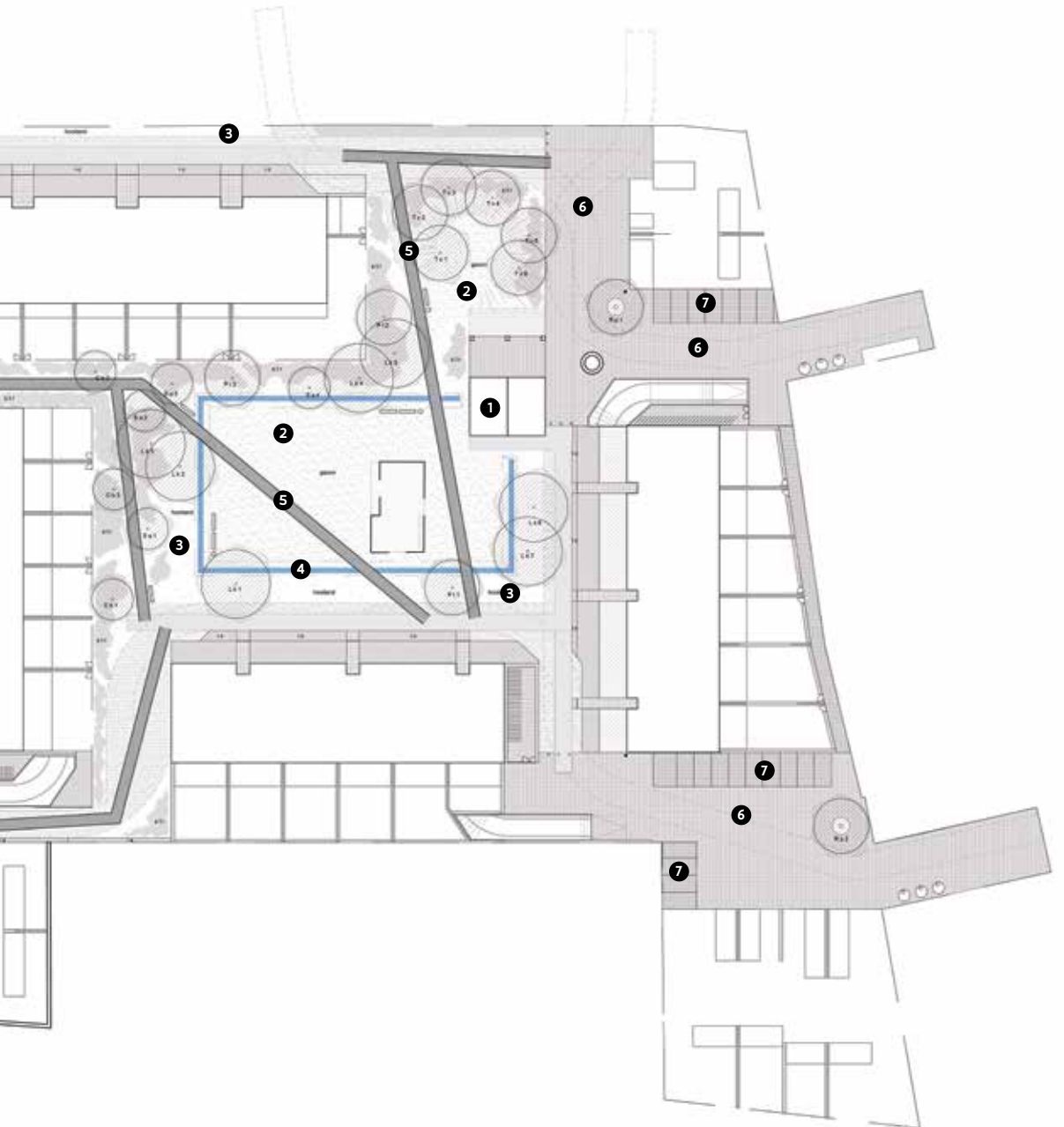
Aanplantingsplan woonontwikkeling Filteint.
(© Buro II & Archi+i)

1. Relict
2. Gazon
3. Hoolland
4. Buffergracht
5. Zandpad
6. Betonverharding
7. Parkeerplaatsen

Geïntegreerd relict (1) van de voormalige dradenververij Filteint in het park. (© Buro II & Archi+i)

INTERVIEW MET KOBE VANHAEREN, LANDSCHAPSARCHITECT BURO II & ARCHI+I

... Hoe is het project tot stand gekomen? Wie nam het initiatief?

De projectontwikkelaar, Willemen Real Estate, gaf Buro II & Archi+i de opdracht voor de opmaak van het architectuurontwerp en de omgevingsaanleg van het binnengebied. Voor de uitvoering van de infrastructuur werkten we samen met Gowaco. Een groot deel van de communicatie met de opdrachtgever verliep via de projectontwikkelaar. Wij als ontwerper stonden in voor het verzoenen van de eisen van de opdrachtgever – een klassieke projectontwikkelaar – met de voorwaarden die de stad Sint-Niklaas oplegde.

... Welke waren deze randvoorwaarden vanuit de stad met betrekking tot groen?

De stad Sint-Niklaas had eerder een visie over de plek geformuleerd in een groenplan. De stad stelde daarin voor het binnengebied om te vormen tot een publiek toegankelijk park: een wijkpark voor alle gebruikers, en niet enkel voor de bewoners van de nieuwe ontwikkeling in het park. Daarom legde de stad nadruk op leesbare inkompleinen, speelruimte voor kinderen en voldoende infrastructuur voor jongeren. De jeugddienst eiste daarenboven de integratie van klassieke speeltuigen in het park. Deze vraag kwam er vermoedelijk om er zeker van te zijn dat de ontwikkelaar speelruimte zou in-

bouwen. De speeltuin functioneert als publiekstrekker voor het park. De stad wilde daarenboven het doorgaand verkeer over het terrein bannen. Voor de ontwikkelaar was dit eisenpakket niet evident. Binnen de Gazometerwijk, waar het projectgebied is gelegen, bevinden zich kansarme gezinnen. Het openstellen van het park voor omwonenden lag voor de ontwikkelaar gevoelig. Daarom droeg de opdrachtgever het openbaar domein over aan de stad, al bleven de investeringen op het gebied voor rekening van de ontwikkelaar. Als ontwerper hadden we de belangrijke functie van bemiddelaar en gingen we op zoek naar creatieve oplossingen waarmee beide partijen zich konden verzoenen. Het schipperen tussen

“Ontwerpers hebben een belangrijke functie als bemiddelaar: we gaan op zoek naar creatieve oplossingen waarmee zowel de stad als de projectontwikkelaar zich kunnen verzoenen.”

KOBE VANHAEREN

ontwikkelaar en stad hebben we niet als een beperking ervaren.

... Hoe hebben jullie de opdracht geïnterpreteerd?

Het duidelijk afgelijnde en beperkte budget voor de aanleg van het park noopte ons ertoe grondig na te denken over de essentie van ons ontwerp. Zo hebben we er heel bewust voor gekozen om het budget voor de verhardingen te beperken in functie van het groen. In plaats van jonge planten waarvan het latere onderhoud bepaalt hoe het park eruit zal zien, opteerden we voor bomen en planten met een zekere omvang. De investeringskost hiervoor is groter, maar op die manier konden we het park van bij de start duidelijk verbeelden. Met

die oudere beplanting namen we een voorsprong op de aanleg van het publieke park van Filteint door de stad.

De eis om speeltuigen te integreren, interpreteerden we in de vorm van een speelweefsel met een landschappelijke waarde: omgevallen boomstammen, klimbomen, ruigtes waarin kan geravot worden... Deze ‘moderne’ interpretatie apprecieerde de stad echter niet. Die was eerder voorstander van een ‘gefragmenteerd’ ontwerp.

... Welke suggestie zou je aan de stad willen meegeven?

We hebben tijdens het ontwerp-proces geen richtlijnen gekregen van de stad met betrekking tot het onderhoud en beheer van het park.

Bij voltooiing van het parkontwerp, stelden we een reeks beheersfiches op waarmee de stad aan de slag kon. We denken echter dat de link tussen ontwerp en beheer van bij het begin versterkt kan worden. Wanneer we als een ontwerper bij aanvang duidelijk op de hoogte zijn van bepaalde onderhoudsbeslissingen van de stad, kunnen we gericht voorstellen formuleren. Heeft de stad bijvoorbeeld niet genoeg personeel in dienst of materiaal beschikbaar om de infrastructuur intensief te onderhouden, dan kunnen we op zoek gaan naar kwalitatieve alternatieven. Het is jammer dat bepaalde ontwerpkeuzes in de jaren na de uitvoeringsfase verloren gaan omdat bepaalde vormen van beheer moeilijk op te volgen blijken.

PLAATS

PUURS

ONTWERP

PLUSOFFICE, DELVA

BOUWHEER

GEMEENTE PUURS

OPPERVLAKTE

10 HECTARE

TYPEVRAAGSTUK

HET DORPSPLEIN // DE GROENE LINK

THEMA'S

WELZIJN, SPORT EN GEZONDHEID //
MOBILITEIT

Via een Open Oproep formuleerde de gemeente Puurs de ambitie om haar centrum verder te transformeren tot een kwalitatieve en aantrekkelijke verblijfsruimte. De publieke ruimte speelt daarin een centrale rol, als ondersteuning voor wonen, ontmoeten en ontspannen.

Het masterplan 'De tuinen van Puurs' werkt een samenhangend en landschappelijk concept uit voor vier projectgebieden in de gemeente. De tuin, een informele ontmoetingsruimte, vormt de basis. Naast de formele openbare ruimten in het centrum, voegt het plan een reeks publieke tuinen toe die een noord-zuidtraject door de dorps-

(boven) Het grote binnengebied van het Hooiveld geeft plaats aan gemengd wonen voor ouderen en jonge gezinnen in een veilige en groene omgeving op wandelafstand van de centrumstraten. De bebouwing is bewust aan één zijde georganiseerd. Hierdoor kunnen de bestaande bomen zoveel mogelijk behouden blijven.

(midden) Het publiek toegankelijke Kloosterhof aan het gemeentehuis en de toeristische en culturele dienst.

(onder) De Hondsmarkt is een kwaliteitsvolle publieke tuin in het centrum van Puurs. Deze inbreiding met verschillende woontypologieën, afgestemd op de bestaande bebouwing, verhullen de achterkanten en laden de centrale nieuwe publieke ruimte op.
(© Plusoffice)

kern mogelijk maken. Het is een stedenbouw die niet van infrastructuur en bebouwing vertrekt, maar vanuit een nieuw type tuinen die samen een publieke ruimte vormen. Elk bouwproject wordt voorafgegaan door een nieuwe collectieve tuin. Openbare groene ruimte verlicht de grotendeels verharde kern en geeft het een zachter, toegankelijker karakter. De tuinen van Puurs zijn aan elkaar gelinkt door de oorspronkelijke kerkwegels en nieuwe doorsteken die het dorp en het landschap verbinden. Op het niveau van het omliggende landschap bestond er al een duidelijk leesbaar groenblauw netwerk. Dat wordt nu ook in de kern doorgetrokken.

10. DE TUINEN VAN PUURS HET DORPSPLEIN // DE GROENE LINK

(links) Masterplan voor de Hondsmarkt en het Huis van de Puursenaar in het centrum van Puurs.
(© Plusoffice)

(rechts) De Tuinen van Puurs als noord-zuid alternatief voor de historische en motorische oost-westelijke groei van het centrum. Op grotere schaal verbinden De Tuinen van Puurs de woonkern met de groene omgeving, gevormd door twee beekvalleien.

1. Spoorlijn
2. Horecatuin
3. Kerktuin
4. Harmonietuin
5. Kloostertuin
6. Dorpstuin
7. Dekenijtuin
8. Hooiveldtuin
9. Bostuin

10. DE TUINEN VAN PUURS
HET DORPSPLEIN // DE GROENE LINK

1. Harmonietuin

2. Kloostertuin

3. Dorpstuin

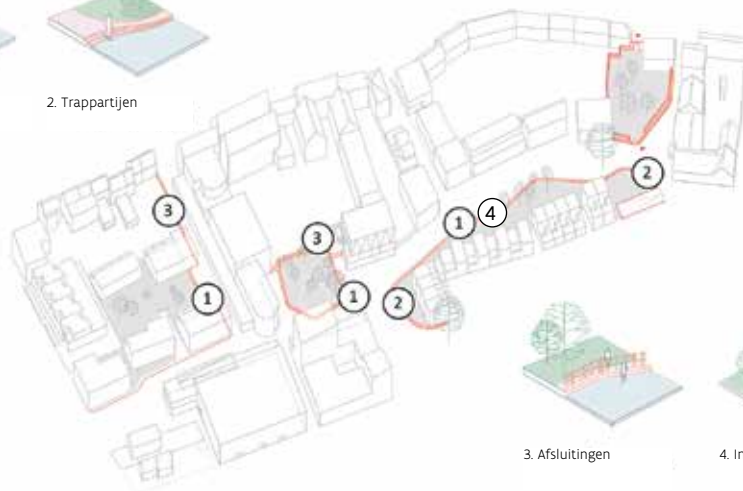
4. Dekenijtuin

1. Zitranden

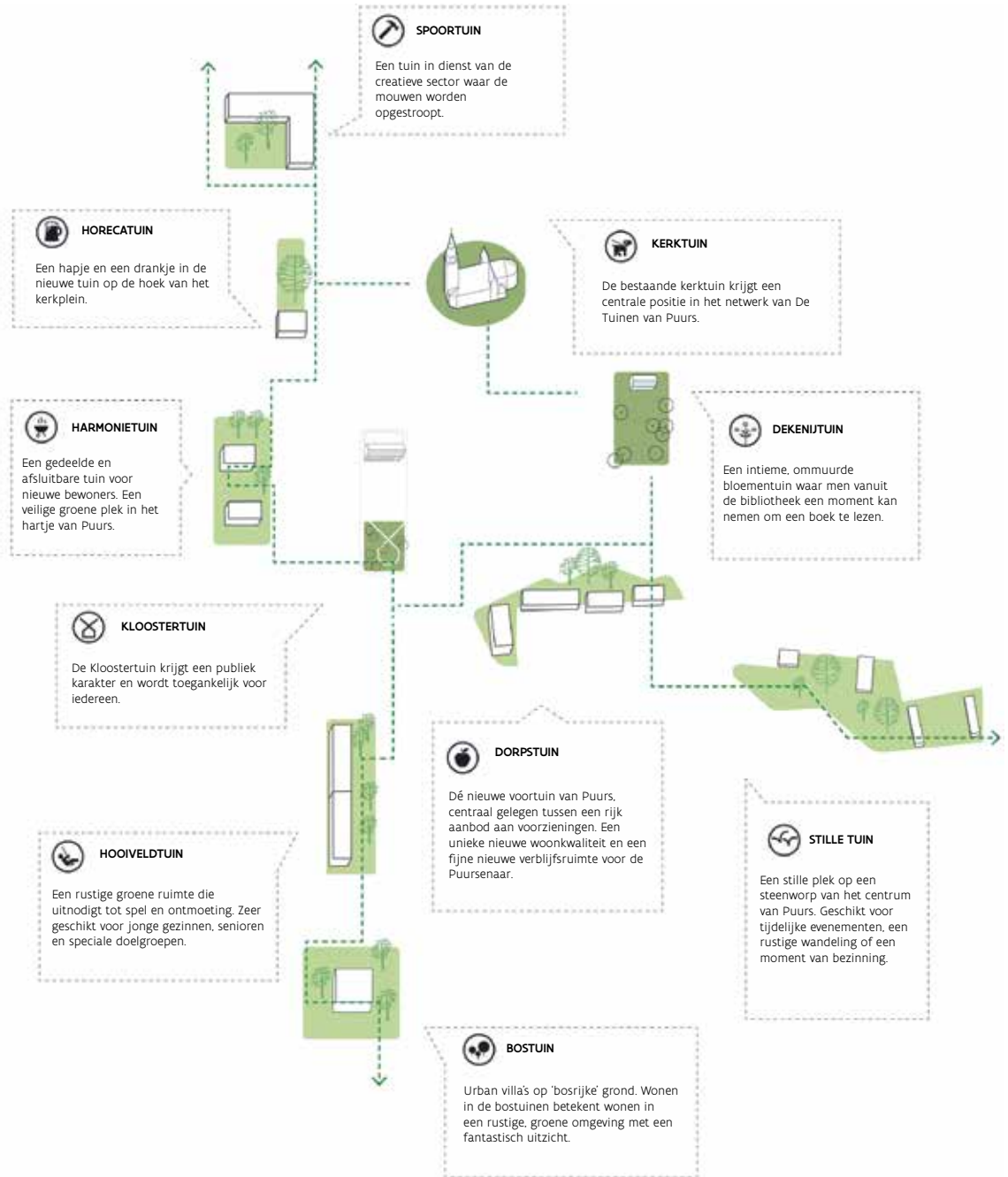

2. Trappartijen

3. Afsluitingen

4. Ingang parking

INTERVIEW MET WARD VERBAKEL, ARCHITECT-STEDENBOUWKUNDIGE PLUSOFFICE

... Hoe luidde de ontwerpogave?

In Puurs vond in 2000 een stedelijke vernieuwing plaats. Om de doortocht te verbeteren, werden er een aantal panden opgekocht en een nieuw centrumplein aangelegd. Dat plein, het 'Dorpshart', is erg verstedend. Rond het plein staan enkele projecten van ontwikkelaars met een erg plumpe architectuur.

In 2013 lanceerde de Vlaams Bouwmeester een Open Oproep voor de opmaak en uitvoering van een masterplan voor het overige deel van de dorpskern van Puurs: het ontwikkelen van drie inbreidingsgebieden, met vooral woningen en een inpassing van nieuwe gebouwen voor de gemeentelijke administratie. Uitdrukkelijk verzoek daarbij was rekening te houden met 'de schaal van het dorp'.

... Wat is de hoeksteen van het ontwerp van Plusoffice en Delva Landscape?

De ontwikkeling van de dorpskern op de 'klassieke' manier zou een verdere verstening van het dorp inhouden en tot een soort stedelijke schaalvergroting leiden. Om een antwoord te bieden op de vraag naar een ontwikkeling 'op maat van het dorp', werken we met tuinen in plaats van met straten en pleinen. Op het netwerk van oude kerkwegels enten we groene binnenuitruimtes met een culturele, sociale dimensie. Het nieuwe dorpsplein wordt zo een publiek toegankelijke dorpstuin. Voor de gegroepeerde woongelegenheden creëren we een collectieve tuin, en achter enkele bestaande huizen leggen we een park aan. We stellen een ontwik-

kelingslogica voor waarbij de tuin de eerste stap van elk project is: elke nieuwe ontwikkeling moet in eerste instantie een specifieke tuin toevoegen aan het dorp. De tuinen verschillen in schaal, soort en toegankelijkheid, maar vormen samen een weefsel: een groene tuinenslinger doorheen het dorp. De tuinen krijgen – net als straten en pleinen – een naam, zodat ze deel gaan uitmaken van het collectief geheugen.

... Waar haalden jullie inspiratie voor de Tuinen van Puurs?

In kleine Franse dorpen pakt het bestuur vaak uit met ontwerpogaves voor 'promenades vertes': een lus die vertrekt vanuit het centrum, langs de waterbuffering naar de rand van het dorp en

“Open ruimte sluit vaak beter aan op het DNA van het dorp dan enkel het verbeteren van een doortocht of het heraanleggen van een plein.”

WARD VERBAKEL

terug, waarop een speeltuin, een bibliotheek, een school of een voetbalveld inhaken. Groen niet enkel als natuuropgave, maar met een culturele en sociale betekenis. Deze typologie hanteert men vaak voor de heraanleg van dorpjes in Frankrijk, waarvoor het bestuur heel specifieke opdrachten uitschrijft. De masterplannen van vaak jonge ontwerp bureaus leiden tot interessante ingrepen. Dit soort opgave is in België onbestaand. Het betoog om open ruimte als betekenisvolle plek te beschouwen, moet hier nog gevoerd worden. Terwijl – zoals in het geval van Puurs – de open ruimte vaak beter aansluit op het DNA van het dorp dan enkel het verbeteren van de doortocht of het heraanleggen van een plein.

... Kadert het project in een ruimere, gemeentelijke visie over groen?

Puurs heeft enkel een groenplan opgesteld voor de dorpsrand: in de groene singel worden landschappelijke projecten uitgewerkt. Maar er is geen gemeentelijke visie voor groen in de dorpskern. De klassieke tegenstelling tussen een versteende dorpskern en een groene landschappelijke rand leidt tot andersoortige opdrachten. De visie om landschappelijk groen in de dorpskern te brengen, is afkomstig van het ontwerpteam.

Onze praktijk heeft ondertussen een discours opgebouwd over 'stedenbouw op maat van een dorp'. De grote systemen voor de traditionele binnenstad werken er immers niet. Al is er eerder wel onderzoek

gevoerd naar het verspreide, perifere landschap, er bestaat geen wetenschappelijke studie over een stedenbouw voor kleine kernen. Onze methodologie voor de vernieuwing van een kleine cluster gaat terug op de tuinwijkgedachte van de 19de-eeuwse Engelse stedenbouwkundige Ebenezer Howard. Puurs kan immers beschouwd worden als een 'garden city' tussen Antwerpen en Brussel. We zetten de urbanisatieschema's van Howard verder op een hedendaagse manier en met kennis van de wijze waarop ontwikkelingsgroepen in dergelijke dorpen investeren. We bedenken dus een nieuw soort 21ste-eeuwse tuinwijkgedachte, zonder de negatieve connotatie van gentrificatie en verkaveling, die identiteit geeft vanuit het groene karakter.

PLAATS

OOSTENDE

ONTWERP

TECHNUM, ADR-ARCHITECTS,
GEORGES DESCOMBES

BOUWHEER

STAD OOSTENDE

OPPERVLAKTE

360 HECTARE

LENGTE FIETSPAD

35 KM

TYPEVRAAGSTUK

HET BRAAKLAND // DE GROENE LINK

THEMA'S

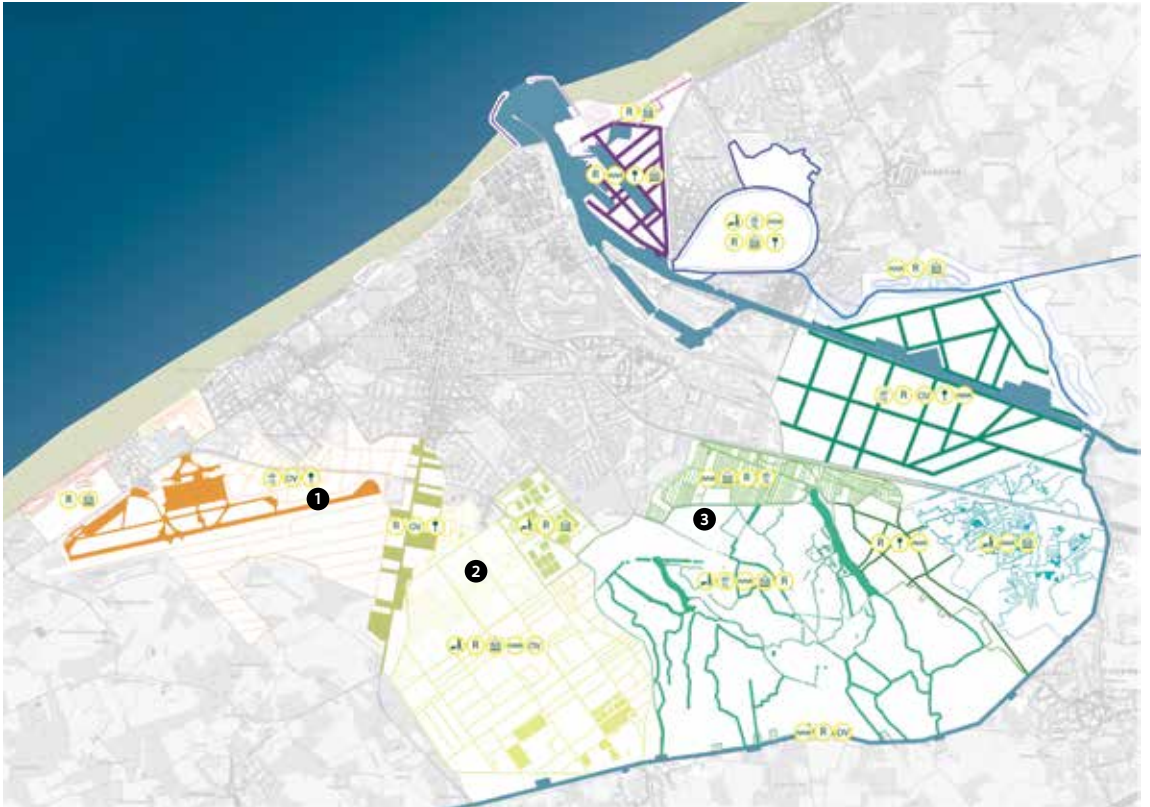
WATER // KLIMAAT // WELZIJN, SPORT EN
GEZONDHEID // VOEDSEL

In 2010 startte de stad Oostende het project '21st century parks'; een zoektocht naar het park van de 21ste eeuw. De stad Oostende kon aan de hand van Europese steun een ontwikkelingsvisie- en strategie uitwerken voor de groene gordel van Oostende. Rond de compacte stad liggen immers verschillende soorten landschappen. Door vijftien groenzones met elkaar te verbinden aan de hand van een doorlopend fiets- en wandelpad, ontstaat een groen netwerk. Het 'Groen Lint' wordt een nieuwe stedenbouwkundige drager van de stad.

Het Groen Lint is een ambitieus project dat een nieuwe betekenis wil geven aan de groengebieden en landschappen rond de stad. Het masterplan van de Zwitserse landschapsarchitect Georges Descombes en studie bureau Technum vertrekt niet zozeer van het idee van 'een park' (voor sport, spel en animatie), maar eerder van het concept van 'een tuin' (voor observatie, oriëntatie en stilte). Het Groen Lint is een lineaire tuin, of een aaneenrijging van rustige, groene plekken rond de stad, waarin bestaande onderdelen – een bomenlaan, een heuvel – versterkt worden. Meticuleuze architecturale ingrepen – een platform, een waterboord, een brug, een pad – laden de deelgebieden op. Vanuit

het Groen Lint observeert men het waardevolle omliggende landschap.

Het landschap is erg divers: landbouwzones, luchthaven, industriezones, windmolenparken. Ieder landschap heeft zijn eigen structuur: de landingsbaan op de luchthaven, de orthogonale structuur in de Snaeskerkepolder naast het Sportpark, de grillige waterstructuur in het Krekengebied, de spiegelvorm van de Spuikom. Het Groen Lint stelt het beeld van de groene gordel als collectie van verschillende landschappen scherp: het studie bureau en de landschapsarchitect identificeren en verfijnen de specifieke eigenschappen van ieder landschap om het te versterken en het beter te verankeren in zijn context. Bestaande gebieden krijgen een nieuwe betekenislaag door ze een bestemming te geven als stedelijke landbouw, recreatie, ecologie, water, energie, erfgoed, duurzame mobiliteit, groen. Op die manier verbetert het 'werkende karakter' van ieder landschap. Het Groen Lint is een aaneenschakeling van 'werkende landschappen' die cruciaal zijn voor het functioneren van de stad. Het Groen Lint is een link tussen stad en polders: de verstedelijkte rand raakt verknoot met het open landschap.

Structuurplan met thematische aanduidingen:

- Stedelijke landbouw
- Energie
- Water
- Recreatie
- Natuur en erfgoed
- Mobiliteit
- Groen

1. Nieuwe Koers
2. Tuinen van Stene – Les Hortillonages
3. Geuzenbos en Gouwelozeekreek

11. GROEN LINT, OOSTENDE HET BRAAKLAND // DE GROENE LINK

Het Groen Lint in Oostende bestaat uit 15 strategische deelgebieden, met elkaar verbonden door een doorlopend wandel- en fietspad.

1. Raversijde
2. Duinenkerkje
3. Nieuwe Koers
4. De Schorre
5. Geuzenbos
6. Krekengebied
7. Zwaanhoek
8. Plassendale
9. 't Paddegat
10. Spuikom
11. Parkbos
12. 't Eilandje
13. Groenedijk
14. Oosteroeverduinen
15. Noordzee

11. GROEN LINT, OOSTENDE HET BRAAKLAND // DE GROENE LINK

Het deelgebied De Nieuwe Koers, een landschap voor recreatie en observatie, vormt een directe verbinding tussen de kust en het achterland van Oostende. Het is een verblijfsplek. Er is een evenementenweide en op de renbaan kunnen grootschalige evenementen en concerten plaatsvinden. Deze groene ruimtes zijn tevens geschikt voor de tijdelijke productie van energiegewassen die de stad van bio-energie voorzien.
(© Technum i.s.m ADR-architectes/Georges Descombes)

1. Platform Ensor
2. Mariakerke duinplateau
3. Duinenkerkje
4. Spatuin
5. Evenementenweide
6. André Chocqueeldreef
7. Sterrenobservatorium
8. Tuin Prins Rose
9. Oefenrenbaan
10. Passage Torhoutsesteenweg
11. Pegasusdreef
12. Platform Pegasus
13. Hoetuin
14. Steensedreef

(© Technum i.s.m ADR-architectes/Georges Descombes)

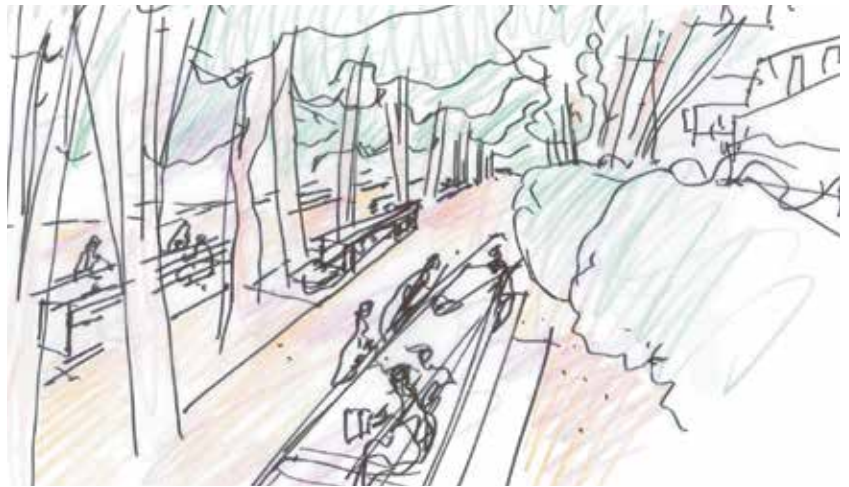
De dreven vormen het structurerend element. Zij maken het traject van het Groen Lint zichtbaar en zorgen voor een publieke overgangsruijme tussen stadswijken en open landschap. De dreven worden aangeplant met diverse boomsoorten, aangepast aan het specifieke zeeklimaat.

(© ADR-architectes/Georges Descombes)

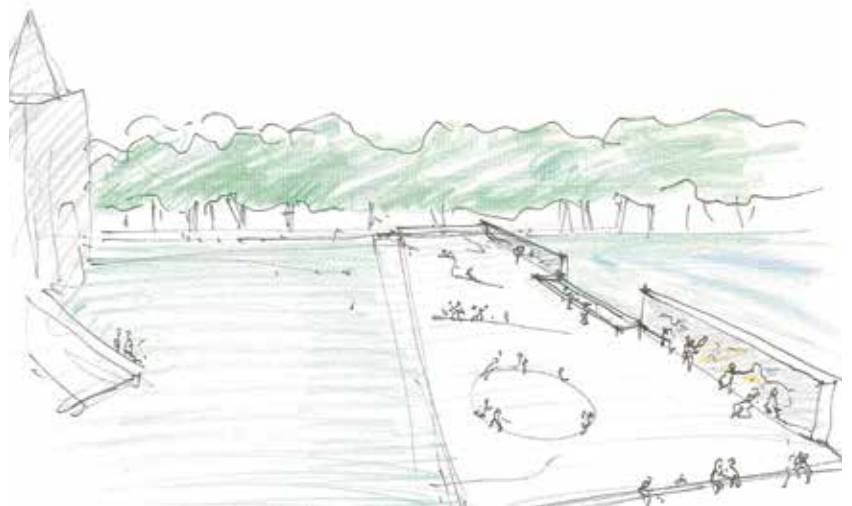
Aan de dreefstructuren haken verschillende observatoria. Deze vormen samen met het sterrenobservatorium een park voor observatie en educatie.

(© ADR-architectes/Georges Descombes)

Het platform aan het Duinenkerkje is een groene, open ruimte die uitkijkt over het open landschap. Het platform is begrensd door een tekenmuur als eerbetoon aan James Ensor die er begraven ligt.

(© ADR-architectes/Georges Descombes)

11. GROEN LINT, OOSTENDE HET BRAAKLAND // DE GROENE LINK

In het deelgebied De Tuinen van Stene, een landschap voor stadslandbouw en recyclage, verlaat het Groen Lint de minerale omgeving van de Rosmolenstraat en de Steensedijk en betreedt de oude polders.

Het masterplan stelt voor om de graslanden en polderstructuur te transformeren tot een productief stadslandbouwgebied afgewisseld met een fijnmazig netwerk van waterverbindingen en wandelroutes.

(© Technum i.s.m ADR-architectes/Georges Descombes)

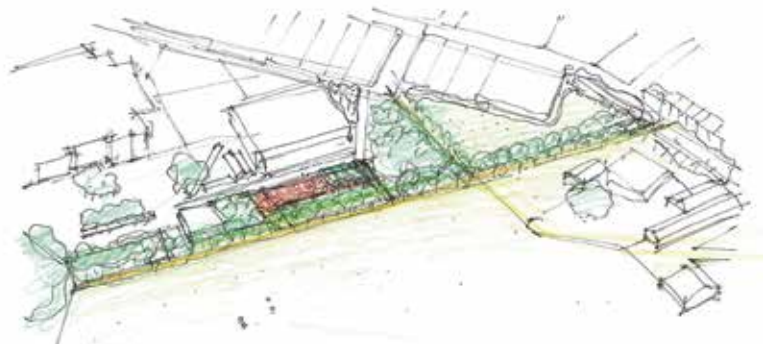

1. Passage Torhoutsesteenweg
2. Tuinen Sint-Andreas
3. Platform Sint-Andreas
4. Containerpark
5. Sint-Andreasdreef
6. Akkers
7. Vergistingsinstallatie
8. Kade
9. Waterstructuur
10. Hoeveplatform
11. Ruijtes
12. Weides
13. Schorredijk
14. Boomgaard

(© Technum i.s.m ADR-architectes/
Georges Descombes)

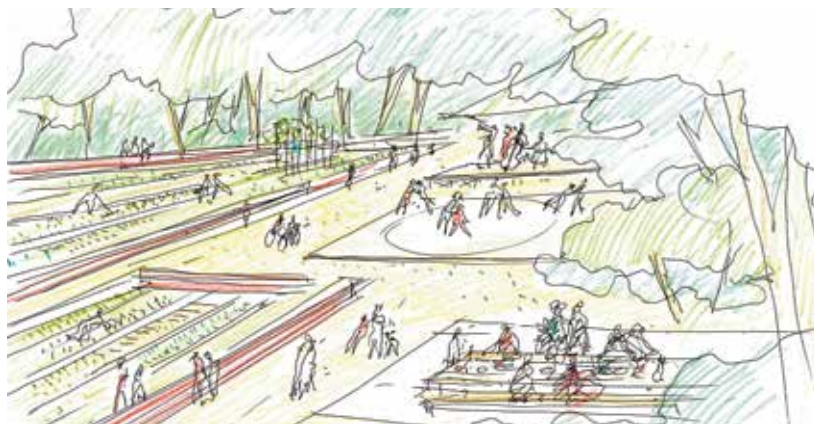
Het masterplan stelt voor om aan de dreef een platform en een hoeve te situeren. Deze plekken zijn niet alleen speelplaats voor het nabijgelegen Sint-Andreasinstituut, maar bieden de leerlingen ook de mogelijkheid om landbouwproducten uit De Tuinen van Stene te verwerken.

(© ADR-architectes/Georges Descombes)

De oude polders worden herontwikkeld tot een gebied voor stedelijke landbouw. De groenten die er gekweekt worden, kunnen hun afzet vinden in de stad. Tegelijk wordt de rol van het gebied als waterbuffer versterkt.

(© ADR-architectes/Georges Descombes)

Wandelpaden door het gebied maken van deze plek op het Groen Lint een bijzondere trekpleister.

(© collage uit masterclass begeleid door Technum)

11. GROEN LINT, OOSTENDE HET BRAAKLAND // DE GROENE LINK

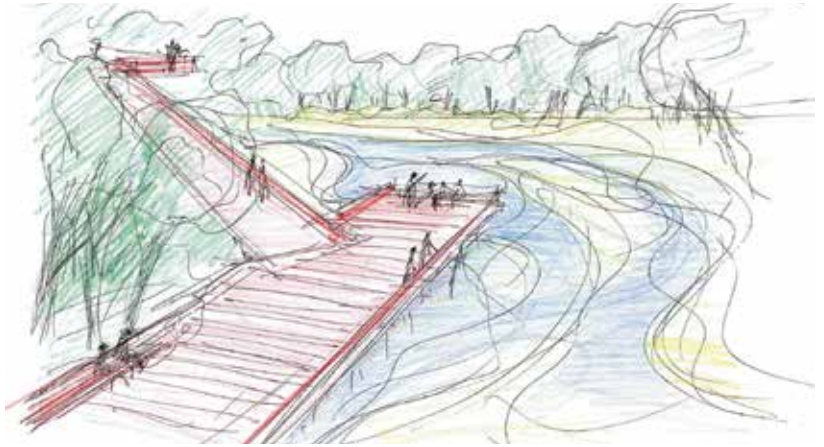
Het Groen Lint buigt af van de polderdijk, volgt de Gouwelozeekreek en betreedt het Geuzenbos, een landschap voor natuurontwikkeling en waterberging. Renaturalisatie van de kreek versterkt zowel de ecologische als esthetische waarden ervan. Door meer mogelijkheden te voorzien voor dynamiek in de afwatering van het poldergebied, zal de biodiversiteit van de Gouwelozeboorden toenemen en wordt ruimte geboden voor waterberging in natte periodes. Het geborgen water kan zo in drogere tijden de waterpartijen in de stad voeden.
(© Technum i.s.m ADR-architectes/Georges Descombes)

1. Geuzentuin
2. Geuzendreef
3. Gouwelozeboorden
4. Tuin crematorium
5. Platform crematorium
6. Bosplateau
7. Gistelplateau
8. Passage Geuzenbos
9. Tuin Buitengoed
10. Polderdijk
11. Gouwelozeboorden
12. Boerderijtuinten
13. Schorreplateau

(© Technum i.s.m ADR-architectes/Georges Descombes)

De boorden en platformen maken het water van de Gouwelozeekreek beleefbaar en bereikbaar: plekken aan de kreek waar het water langzaam voorbijstroomt in de rustige, besloten omgeving van het bos. (© ADR-architectes/Georges Descombes)

De Geuzentuin ontwikkelt zich in een bestaande grote kamer omzoomd door populieren, met enerzijds een stuk intensief gemaaid grasveld en anderzijds een tuin met verschillende soorten struiken. (© Technum i.s.m ADR-architectes/ Georges Descombes)

INTERVIEW MET ELI DEVRIENDT, PROJECTLEIDER GROEN LINT, STAD OOSTENDE

... Hoe past het project binnen een ruimere visie op groen?

Oostende was ook voordat het project Groen Lint een aanvang nam reeds een groene stad. Dankzij een goed stedenbouwkundig plan uit de 19de eeuw kent de binnenstad heel wat groene ruimtes, die tussen 1990 en 2010 heraangelegd werden: het Leopoldpark, het Maria Hendrikapark, het Koningspark, de Squares... Het voormalige adviesbureau Soresma werkte een visie uit voor de verbinding tussen deze verschillende groenzones in de binnenstad. Dat gebeurde in het kader van een groenstructuurplan, dat de afgelopen jaren leidde tot het realiseren van wijk- en buurtgroen. Ten slotte nam de stad Oostende het beheer over van heel wat groenzones van sociale huisvestingsmaatschappijen.

Toch nam de stad hier geen genoegen mee. De acties uit het verleden richtten zich hoofdzakelijk tot het centrum en de zeven wijken errond.

Rond de stad zit echter een interessante landschappelijke kwaliteit die nauwelijks gekend is. Het was voor deze rand dat Oostende een visie wilde ontwikkelen. Daartoe werkte de stad samen met een Engelse partner, Rother District. In eerste instantie ontwikkelde de stad een visie over de rol van groen en parken in de 21ste eeuw. Ze linkte daarbij groen aan thema's zoals voedsel, energie, waterretentie en welzijn. Deze inzichten, gebundeld in een publicatie, boden een antwoord op de vraag: welke groene ruimtes hebben we nodig in de toekomst? De opdracht Groen Lint vormt een casestudie van deze visie.

De vraag voor het masterplan vertrekt vanuit een maatschappelijke urgentie. Omdat de bevolking in de steden toeneemt en de gevolgen van klimaatopwarming voelbaar zijn, wil de stad de leefbaarheid van Oostende garanderen. De stad voert een sturend beleid ten aanzien van

groen. Het masterplan is proactief: het schuift de groenruimtes rond de stad nu reeds in de 'mental map' van de bevolking. Niet langer harde programma's, maar het landschap moet de maatstaf zijn voor nieuwe ontwikkeling.

... Hoe luidde de opdracht precies?

De stad Oostende wilde de studie naar de rol van parken in de 21ste eeuw vormgeven aan de hand van een goede casestudie. Dat werd het Groen Lint. Als aanknopingspunt legde de stad reeds zelf een fietspad langs dit lint aan. Belangrijkste programma-eisen waren een visie op stadslandbouw en een locatie voor een evenementenweide.

... Hoe interpreteerde het ontwerpteam de studie?

In 2011 wonnen studiebureau Technum en Georges Descombes de Open oproep van de Vlaams Bouwmeester. De ontwerpers haalden door scherpe analyse de bijzondere

“Het opzetten van pilootprojecten is belangrijk. Ze zorgen ervoor dat het Groen Lint in de ‘mental map’ van de bevolking verankerd geraakt en op die manier doorwerkt op langere termijn.”

ELI DEVRIENDT

landschappelijke kenmerken per afgebakende zone naar boven. Ze hebben de route hier en daar ook opnieuw bedacht op basis van de lezing van het landschap. Vervolgens zochten ze naar verblijfsplekken op de route (plateaus, passages, tuinen, waterboorden, dreven). Ze vertrokken daarbij van bestaande elementen. Daarom is het plan zo intelligent: het gaat uit van ‘faire avec ce qui est déjà là’.

... Hoe krijgt de studie doorwerking?

Het masterplan is de vertrekbasis voor de realisatie van het hele project in verschillende fasen en in verschillende deelgebieden. Uit de studie zijn drie pilootprojecten gelicht die in de huidige legislatuur zullen worden gerealiseerd. Deze zijn opgenomen in het BBC-plan van de stad (beleids- en beheerscyclus). De visie voor het Groen Lint loopt tot 2050. Met de komende verdichting van de steden in het

achterhoofd worden groene publieke ruimtes zeer belangrijk. De stad wil echter niet wachten tot het te laat is. Vandaar de urgentie om nu al over te gaan tot de realisatie van een aantal deelprojecten.

Een veelvoorkomende valkuil bij projecten die over een dergelijke lange termijn lopen, zijn verkiezingen en eventuele wissels in het bestuur. Ook om deze reden zijn pilootprojecten belangrijk. Ze zorgen ervoor dat de realisatie in de ‘mental map’ van de bevolking verankerd geraakt, waardoor het plan door de politiek niet meer uitgeveegd kan worden. Ook zo zorgt de stad voor doorwerking op langere termijn.

Ook op financieel vlak moet de stad erop toezien dat het project op lange termijn gerealiseerd kan worden. Het masterplan is geen eindproduct. Integendeel, het heeft Oostende in staat gesteld om nieu-

we fondsen aan te spreken. Het deelproject De Tuinen van Stene was onderdeel van de oproep Pilootprojecten Productieve Landschappen van het Team Vlaams Bouwmeester. Het pilootproject De Nieuwe Koers was een van de projecten van de Meesterproef, een ander instrument van de Vlaams Bouwmeester. Zo kon het ontwerp van het masterplan voor deze plek verder verfijnd worden. Met andere woorden, het masterplan stelde de stad Oostende in staat om nieuwe financiële middelen aan te spreken en zo de doorwerking van het plan te garanderen.

**LEXICON EN
BIBLIOGRAFIE**

LEXICON

Beeldkwaliteit // Kwaliteit van het beeld en de beleving van de bebouwde en onbebouwde omgeving.

Bomenplan // Document met beleidsmatige informatie over bomen binnen een werkingsgebied.

Ecosysteemdienst // De voordelen die we als individu en als maatschappij van ecosystemen ontvangen. Het gaat om goederen zoals voedsel, drinkwater, hout, maar ook om processen als klimaatregulatie, bestuiving van gewassen, waterzuivering, enzovoort. Hiervoor wordt ook de term 'natuurgebaseerde oplossingen' gebruikt.

Detailgroen // Groen dat niet behoort tot het hoofdgroen. Dit groen heeft een functie op beperktere schaal en een betekenis voor de onmiddellijke omgeving.

Duurzaam // In dit plan heeft duurzaam betrekking op het gebruik, het beheer en de beleving van de groenstructuren met het oog op de toekomst. Duurzaam groen betreft groen dat voldoet aan huidige en toekomstige wensen en uitgangspunten. Duurzaam groen is eveneens duurzaam in termen van duurzaam beheer: beheer dat de milieuvoorwaarden respecteert en financieel, maatschappelijk en praktisch haalbaar is op langere termijn.

Ecowijk // Een wijk waarbij gestreefd wordt naar een evenwicht tussen de levenskwaliteit van de bewoners en het behoud van de

biodiversiteit in de bebouwde omgeving en dit zowel voor de huidige situatie als toekomstgericht duurzaam. Hierbij wordt deze wijk holistisch benaderd. Dit wil zeggen dat er allesomvattende principes gehanteerd worden met ook doelstellingen op het gebied van milieu-impact, energiezuinigheid, sociale toekomstwaarde en wellicht zelfs zelfvoorziening.

Formeel groen // Alle voor groenbeleving, educatie en recreatie ingerichte en als dusdanig herkenbare groene ruimten.

Functieniveau groen // In de Lange Termijnplanning Groenvoorziening worden zes functieniveaus voor groen onderscheiden: woongroen, buurtgroen, wijkgroen, stadsdeelgroen, stadsgroen en stadsrandgroen (stadsbos). Deze hiërarchische functieniveaus onderscheiden zich naargelang hun bereik en minimumoppervlakte.

Geodatabank // Een databank waarin ruimtelijke gegevens vervat zijn. Op deze data kunnen statistische analyses gebeuren. Deze data worden gekoppeld aan een GIS-applicatie.

Geoportaal // Een op webservices gebaseerde GIS.

GIS // Geografisch Informatie Systeem. Een informatiesysteem waarmee ruimtelijke gegevens of geo-informatie kan worden opgeslagen, beheerd en gepresenteerd.

GIS-viewer // Een programma of webapplicatie waarmee GIS-data geraadpleegd kunnen worden, maar waarbij geen bewerkingen op deze data uitgevoerd kunnen worden.

Groen // In de context van een groenvisie is groen een geïntegreerd concept waarin groen, open ruimte, stedenbouw, leefkwaliteit, cultuurhistorie, mobiliteit en milieu input vormen. Groen binnen de groenvisie kan beschouwd worden als een verzamelterm voor 'groen' (parken, natuur, plantsoenen, bomen, e.d.), 'geel' (landbouw, stedelijke landbouw), 'blauw' (waterlopen, watervlakken) en zelfs 'grijs' (pleinen, braakzones, ontwikkelingssites, en dergelijke).

Groenbeheerplan // Document dat zich situeert op niveau van het beheer van het groen. Het behandelt de verzorgingsgraad van het groen en het onderhoudsprogramma. De horizon van een groenbeheerplan situeert zich op korte en middellange termijn, grootteorde ca. 5 jaar.

Groenbehoefte // In dit document gaat het over de kwantitatieve groenbehoefte: verhouding tussen de beschikbare oppervlakte groen tot de nodige of gewenste minimum oppervlakte groen.

Groennorm // In Vlaanderen werden groennormen opgesteld om een planning op lange termijn op te stellen. Deze richtnormen bestaan uit twee aspecten. Vooreerst een globale streefnorm, uitgedrukt als

een ideaal aantal m² per inwoner, en daarnaast normen die preciseren op welke maximumafstand het groen zich voor elke inwoner mag bevinden, in functie van het soort groen.

Groenvisie // Een richtinggevend document voor het beleid op lange termijn voor wat betreft de gewenste kwantiteit en kwaliteit van het groen. Het omvat een samenhangende visie op de ontwikkeling van het groen in en om de gemeente en dit vooral op de langere termijn. Hierbij wordt het groen niet benaderd als een sectoraal gegeven. Het omvat tevens een afweging tegen andere belangen zoals verkeer, woningbouw of bedrijvigheid.

Groentypologie // Ruimtelijke verschijningsvorm van groen. Bijvoorbeeld binnenhof, landschappelijk park, speelgroen, plantsoen...

Groenwerkplan // Document op operationeel niveau. Het vormt de operationele vertaling van een groenbeheerplan en groenvisie. Het behandelt de uitvoering en organisatie van het onderhoud. De horizon van een groenwerkplan situeert zich op korte termijn (1-2 jaar).

Harmonisch Park- en Groenbeheer (HPG) // Visie met betrekking tot het beheer van parken en openbaar groen ontwikkeld door het Agentschap voor Natuur en Bos. Deze visie gaat uit van een evenwichtige samenhang tussen mensgerichte, natuurgerichte en

milieugerichte beleids- en beheermaatregelen.

Hitte-eilandeffect // Het fenomeen dat de temperatuur in een stad gemiddeld hoger is dan in de omgeving.

Hoofdgroen // Het groen dat de stad of gemeente mee structureert. Het vormt als het ware een groen raamwerk. Dit bevat het bovenlokale, robuuste groen. Vaak gaat het over publiek groen, maar ook grotere private groenelementen kunnen hier deel van uitmaken.

Informeel groen // Alle groene ruimtes die niet expliciet ingericht zijn in functie van groenbeleving, educatie en recreatie, zoals ruigtezones. Zie ook MIRA.

MIRA // Milieurapport Vlaanderen. Zie www.milieurapport.be

Onderzoeksgebied; studiegebied // Het gebied dat in de inventariseren analysefase onder de loep genomen wordt. Het onderzoeksgebied is meestal ruimer dan het visiegebied. Het is immer van belang om in de analysefase de ruimtelijke relatie met de ruimere omgeving in beeld te brengen.

Privaat groen // Groen dat particulier bezit is.

Openbaar groen // Groen dat publiek toegankelijk is.

Semi-openbaar groen // Groen dat toegankelijk is onder voorwaarden, zoals sportterreinen en volkstuinen.

Stadsklimaat // Klimatologische omstandigheden typisch voor een stedelijke omgeving. Kenmerkend zijn onder meer een hogere temperatuur en lagere luchtvochtigheid. Zie ook hitte-eilandeffect

Structureel groen // Het groen dat deel uitmaakt van de hoofdgroenstructuur.

Tijdelijk groen // Groen dat tijdelijk ontwikkeld of aangelegd en beheerd wordt op tijdelijk beschikbare gronden zoals braakliggende terreinen.

Visiegebied; projectgebied // Het gebied waarvoor prioritair een visie ontwikkeld wordt. De doelstellingen die hieruit volgen, leiden op termijn tot concrete acties en projecten.

BIBLIOGRAFIE

Groenplannen en praktijkvoorbeelden

- Grontmij, Smets B. en Econnection (2009). 'Richtlijn voor het opmaken van een stedelijk groenplan' en 'Casestudy Dendermonde. Addendum bij de handleiding voor de opmaak van groenstructuurplannen voor lokale besturen', studie in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos.
  - Stad Antwerpen (2013). 'Bovenlokaal Groenplan Antwerpen. Analyse' (verschillende delen).
  - Stad Antwerpen (2015). 'Levendig landschap. Voorontwerp bovenlokaal groenplan Antwerpen'.
  - Stad Gent (2012). 'Groenstructuurplan stad Gent'.
  - Balthazar T. (2014). 'Beleidsnota openbaar groen 2014-2018. 40 acties voor meer en mooier groen in Gent', schepen van stadsontwikkeling, wonen en openbaar groen in Gent.
  - Gemeente Arnhem (2004). 'Groenplan Arnhem 2004-2007/2015'.
  - Gemeente Utrecht (2007). 'Groenstructuurplan Utrecht. Stad en land verbonden'.
- ### Duurzame stedenbouw, ecowijken en groen
- Aerts N., Cloet B., Coppens J., Jossa M., Kuijken E., Lauwaert G., Neuteleers C., Van Meerbeek K., Vansina F., Versieren J. en Vervoort A. (2011). 'Actualisatie Richtlijnenboek milieueffectrapportering voor de activiteiten-groep 'Stadsontwikkeling en recreatie'. Definitief rapport', Vlaamse Overheid, Departement LNE – Dienst MER.
  - Aertsens J., Lauwers H., Norga K., Simoens I., Meiresonne L.J., Turkelboom F. en Broekx S. (2012). 'Literatuurstudie: Daarom groen! Waarom u wint bij groen in uw stad of gemeente', studie in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos.
  - ANB-brochure 'Investeer in groen, winst verzekerd!', Agentschap voor Natuur en Bos (2012).
  - Heuts E. en Rombaut E. (2009). 'Duurzame stedenbouw in woord en beeld. Gids met praktijkvoorbeelden voor de transitie naar een ecopolis', VIBE.
  - De Smedt P., Schepers A., Schoukens H. en Wauters E. (2006). 'Stimuleren van duurzaamheid in ruimtelijke instrumenten om te komen tot een beter stedelijk beleid. Eindrapport – Deel 2: Inputnota RSV', studie uitgevoerd door Resource Analysis NV in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Aminal.
  - De Visscher S., Reynaert D., Stuyck K., Jacques A., Block T. en Beyst V. (2014). 'Stadsmonitor voor leefbare en duurzame Vlaamse steden. Visiematrix voor leefbare en duurzame Vlaamse steden – Update 2 – 'Kindvriendelijke stad' en 'Ecologische stad', in opdracht van de Vlaamse Overheid.
  - Europese Commissie (1996). 'Rapport Europese Duurzame Steden', deskundigengroep stedelijk leefmilieu, Europese Commissie, Brussel.
  - Moentjens K. en Lüdtke S. (2013). 'Ecowijken – Definitie, inventarisatie en omschrijving van de randvoorwaarden', studie in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos.
  - Wauters E., Nulens G., Haentjens G., Cloet B., De Smedt P. en Schepers A. (2006). 'Stimuleren van duurzaamheid in ruimtelijke instrumenten om te komen tot een beter stedelijk beleid. Eindrapport – Deel 1: Algemeen deel', studie uitgevoerd door Resource Analysis NV in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu en Infrastructuur, Aminal.
- ### Klimaatgroen, waterbeleid, hitte-eilanden en luchtkwaliteit
- Beunen R. (2000). 'Het langzame net versnellen. Aandachtspunten voor realisatie van het langzame netwerk', Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte Wageningen.
  - Goyens G. en De Vuyst S. (2012). 'LNE Adapteert', studie uitgevoerd door Royal Haskoning in opdracht van het departement Leefmilieu, Natuur en Energie, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid.
  - Lauwaet D., Maiheu B., Aertsens J. en De Ridder K. (2013). 'Opmaak van een hittekaart en analyse van het stedelijk hitte-eiland effect voor Antwerpen', studie uitgevoerd door de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) in opdracht van de Stad Antwerpen
  - Maiheu B., Van den Berghe K., Boelens L., De Ridder K. en Lauwaet D. (2013). 'Opmaak van een hittekaart en analyse van het stedelijk hitte-eiland effect voor Gent', studie uitgevoerd door de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO) in opdracht van de Stad Gent – Milieudienst.
  - Schuit A.J., Seidell J.C. en Wendel-Vos G.C.W. (2002). 'De gevolgen van beleidsmaatregelen uit de Nota Wonen op bewegingsarmoede in Nederland. Onderdeel van de gezondheidseffectrapportage 'Mensen Wensen Gezond Wonen', RIVM-rapport 269960001/2002, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).
  - Zupancic T., Westmacott C. en Bulthuis M. (2015). 'The impact of green space on heat and air pollution in urban communities – A meta-narrative systematic review', David Suzuki Foundation.

Volkstuinen

- Allaert G., Leinfelder H. en Verhoestraete D. (2007). Toestandsbeschrijving van de volkstuinen in Vlaanderen vanuit een sociologische en ruimtelijke benadering. Eindrapport', Universiteit Gent i.o.v. Departement Landbouw en Visserij – Afdeling Monitoring en Studie.
- Hanegreefs G., Leinfelder H., Pisman A. en Allaert G. (2010). 'Realisatie van de beleidsaanbevelingen van de studie 'Toestandsbeschrijving van de volkstuinen in Vlaanderen vanuit een sociologische en ruimtelijke benadering. Behoeftebepaling in een beperkt aantal kleine gemeenten', De Vlaamse Volkstuintuin – Werk van de Akker vzw i.o.v. de Vlaamse minister voor Plattelandsbeleid.
- Vlaeyen T. (2013). 'De toekomst van stadslandbouw. Volkstuinen in Leuven', De Wijnpers Leuven, Natuur- en groentechnische wetenschappen.

Ecologische verbindingen en biodiversiteit

- Adriaens T., Peymen J. en Decler K. (2004). 'Afbakening en inrichting van de natuurverbingsgebieden (NVBG). Opmaak van een methodologische studie', Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Adriaens T., Peymen J. en Decler K. (2007). 'Natuurverbingsgebieden in Vlaanderen: achtergronden, afbakening en mogelijke inrichting', Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2007 (INBOR.2007.14), Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Agentschap voor Natuur en Bos (2009). 'Richtlijn voor het opstellen van een beleids- en beheerplan voor bomen – het bomenplan'.
- Alterra, 2001. 'Handboek Robuuste Verbindingen; ecologische randvoorwaarden', Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen.
- Alterra, 2005. 'Robuuste Verbindingen: een nadere onderbouwing van de ontwerpregels', Alterra, Wageningen.
- Geertsema W. (2002). 'Het belang van groenblauwe dooradering voor natuur en landschap. Achtergronddocument Natuurbalans 2002', NPB-werkdocument 2002/02, Alterra, Wageningen.
- Gemeente Den Haag (2008). 'Stedelijke Ecologische Verbindingszones in Den Haag. Hoofdlijnen voor inrichting en beheer – Uitvoeringsprogramma 2008-2018. Concept', Gemeente Den Haag – Dienst Stadsbeheer – Stedelijke Structuren, Den Haag.
- Nys A. (2014). 'Rapport Natuur op wandelafstand. Heeft elke Vlaming een natuurgebied op maximum 1,6 km van zijn woning?', Rapport van Natuurpunt Mechelen.
- Wansink, D.E.H., G.J. Brandjes, G.J. Bekker, M.J. Eijkelenboom, B. van den Hengel, M.W. de Haan & H. Scholma (2013). 'Leidraad Faunavoorzieningen bij Infrastructuur', Rijkswaterstaat, Dienst Water, Verkeer en Leefomgeving, Delft / ProRail, Utrecht.
- Vlaamse Overheid (2011). 'Leidraad Natuurtechniek – Ecologisch bermbeheer', Departement Leefmilieu, Natuur en Energie – Afdeling Milieu-integratie en -subsiëringen, Dienst Natuurtechnische Milieubouw (NTMB) en Grontmij Vlaanderen.
- Vlaamse Overheid (2011). 'Dag, vlinders in de berm. Vlinder-vriendelijke inrichting en beheer van bermen, taluds en restgronden', Aeolus in opdracht van Departement Leefmilieu, Natuur en Energie.

- Vogelbescherming Nederland en BAM (2009). 'Checklist natuurvriendelijke maatregelen aan gebouwen', Vogelbescherming Nederland in samenwerking met BAM utiliteitsbouw regio Utrecht, Zeist.
- De reeks INBO-rapporten 'Naar een natuurtypologie voor Vlaanderen'.

Ecosysteemdiensten en natuurgebaseerde oplossingen

- Stevens M., Demolder H., Jacobs S., Michels H., Schneiders A., Simoens I., Spanhove T., Van Gossom P., Van Reeth W. en Peymen J. (red.) (2014). 'Natuurrapport 2014: Toestand en trend van ecosystemen en ecosysteemdiensten in Vlaanderen', syntheserapport, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.
- Ecoplan-project – Planning for Ecosystem Services: ESD-kaartmateriaal uit het Ecoplan-project (Geoloket met ESD-informatie).
- Agentschap voor Natuur en Bos en VITO – Unit RMA (Ruimtelijke MilieuAspecten).

Websites

- Agentschap voor Natuur en Bos: natuurenbos.be
- Departement Leefmilieu, Natuur en Energie van de Vlaamse overheid: ine.be
- Ecohuis Antwerpen: ecohuis.antwerpen.be
- Ecoplan monitor: ecosysteemdiensten.be
- Ecopolis Vlaanderen: ecopolisvlaanderen.be
- Gent Klimaatstad: klimaat.stad.gent
- Instituut Natuur- en bosonderzoek: inbo.be
- Inverde – Forum voor groenexpertise: inverde.be
- Natuurpunt: natuurpunt.be
- Natuurwaardeverkenner: natuurwaardeverkenner.be
- Waterinfo Vlaanderen: waterinfo.be

Groene en open ruimte is een van de belangrijkste ingrediënten voor de leefbaarheid en de kwaliteit van onze gemeenten en steden. In onze dichtbebouwde leefomgeving is groene ruimte echter niet altijd vanzelfsprekend. Steeds meer steden en gemeenten gaan op zoek naar een coherente visie en strategie om het aanwezige groen te verbinden en te versterken. Dit draaiboek biedt een helder instrument om de opmaak van een 'groenplan' stap voor stap in goede banen te leiden.

Groen speelt een belangrijke rol voor klimaat, biodiversiteit en voedselvoorziening, maar ook voor ontspanning, cultuur en energie. Dankzij een geïntegreerde groenvisie kunnen we winsten boeken op vele vlakken tegelijkertijd: sport en recreatie, gezondheid en welzijn, ecologie en mobiliteit. Behalve een stappenplan bevat dit boek een selectie van inspirerende en geslaagde ingrepen in Vlaanderen, elk op hun manier met een sterke en vernieuwende visie op de groene ruimte.